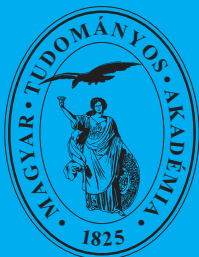

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXXIII. évfolyam
2023/4.

A TARTALOMBÓL

Az amerikai haditengerészet
válaszlépései a kínai katonai kihívásra

A NATO – Kína viszony

Móricz Lajos hadtudományi munkássága

Az épített örökség pusztulása
az első világháború olasz hadszínterén

Az igazságos háború elmélete
John McMahan műveiben

A gyűlöletbeszéd hatása
a nigériai belpolitikára

Tudományos előmenetel
a katonai pályán és
a nemzetközi folyóiratlisták változása

A világi hívők szerepe
a béke előmozdításában

A katonagenerációk együttműködéséről
40 éves a Kiss Károly Hadtudományi Klub

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői

- Dr. Balla Tibor* MTA doktora, ezredes,
kutatóprofesszor, NKE HHK
- Dr. Belényesi Emese* PhD, egyetemi docens,
NKE ÁNTK
- Dr. Bodá Mihály* PhD, tanszékvezető egyetemi
docens, NKE HHK
- Doucha Lilla* kutatási aszisztens,
NKE Eötvös József Kutatóközpont,
John Lukacs Intézet
- Dr. Hegedűs Henrik* t. alezredes,
c. egyetemi docens, elnökhelyettes, MHTT
- Dr. Mártonffy Balázs* PhD, kutatási igazgató,
NKE Eötvös József Kutatóközpont,
John Lukacs Intézet
- Dr. Molnár Dóra* PhD, egyetemi docens, NKE HHK
- Lesták Tamás*, NKE HDI-hallgató
- Dr. Nagy Miklós Mihály* a hadtudomány kandidátusa,
földtudományi PhD, ny. alezredes,
katonai szakíró, történeti geográfus
- Odorige Frederick Omoyoma* önálló vállalkozó
- Rebák Béla* alezredes, NKE HDI-hallgató
- Dr. Sasvári Péter* PhD, egyetemi docens, NKE ÁNTK
- Prof. dr. Szenes Zoltán* CSc, ny. vezérezredes,
elnök, MHTT
- Őze Zoltán* alezredes, NKE HDI-hallgató, NKE HHK
- Seprényi Patrik* NKE HDI-hallgató

Rövidítések:

- ÁNTK – Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
MHTT – Magyar Hadtudományi Társaság
NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem
t. – tartalékos

E lapszámunk
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával jelent meg

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás, lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
A folyóirat szerkesztőbizottsága

Elnök:

Siposné Kecskeméthy Klára

Elnökhelyettes:

Felházi Sándor főszerkesztő
Nyomtatott folyóirat szerkesztő:
Hausner Gábor

Online folyóirat szerkesztő:

Fi Károly

Angol nyelvi lektor:

Panajotu Kosztasz

Angol nyelvi szerkesztő:

Gazdag Erika

A bizottság tagjai:

Balla Tibor, Farkas Ádám,
Forgács Balázs, Haig Zsolt,
Horváth Attila, Kátai-Urbán Lajos,
Lakner Zoltán, Palik Mátyás,
Remek Éva, Ujházy László,
Boguslaw Pacek (Krakkó),
Alexei Voskressenski (Moszkva)
Thomas-Durell Young (Monterey).

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X., Hungária krt. 9–11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@gmail.com

Honlap:

www.mhtt.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Műszaki szerkesztés, nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester:

Jelencsics Imre

HADTUDOMÁNY

HUNGARIAN MILITARY SCIENCE

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXXIII. évfolyam

4. szám

2023. december

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

Mártonffy Balázs, Doucha Lilla

A NATO Kína ellen? 3

HADMŰVÉSZEZET

Tamás Lesták

The Most Significant Technical Challenges
for the US Naval Forces at the South China Sea 13

Nagy Miklós Mihály

Móricz Lajos életműve 28

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor

Az épített örökség, az erődök és
a környezet pusztítása az első világháború olasz hadszínterén 42

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Boda Mihály

A teremtésvédelem és az igazságos háború elmélete:
az elmélet kortárs formája. Jeff McMahan revizionista elmélete 57

Frederick Omoyoma Odorige, Dóra Molnár

The negative security impacts of hate speech in Nigeria 73

Belényesi Emese, Sasvári Péter

Tudományos előmenetel a katonai pályán.
A nemzetközi folyóiratlisták változásainak hatásvizsgálata 86

Ujházi Lóránd

Szemponatok a világi krisztushívók
szerepvállalásához a béke előmozdításában 104

FÓRUM

Szenes Zoltán

Látkép a katonagenerációk együttműködéséről 120

A TÁRSASÁG HÍREI

40 év a hadtudomány szolgálatában.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub jubileuma (*Hegedűs Henrik*) 126

SZEMLE

Padányi József:

Kihívások, kockázatok, válaszok. Az éghajlatváltozás okozta kihívások
és azok hatása a katonai erőre (*Óze Zoltán*) 130

Andor László, Optenhögel, Uwe:

Europe and The War in Ukraine: From Russian Aggression to
a New Eastern Policy (*Seprényi Patrik*) 132

Ágh Attila (szerk.):

Polikrízis a multipoláris világrendszerben (*Rebák Béla*) 134

Mártonffy Balázs[✦], Doucha Lilla[✦]

A NATO Kína ellen?

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.3

Kína kérdése az elmúlt években egyre hangsúlyosabban jelent meg a NATO agendáján, ugyanakkor a szervezet kapcsolata a felemelkedő keleti hatalommal a szövetségi álláspontok megosztottsága mentén ambivalens. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a NATO-nak feladata-e egy kelet-ázsiai állammal foglalkozni, illetve képes lenne a szervezet fellépni egy Kínához hasonló, nem közvetlen fenyegetés ellen? A főbb nemzetközi kapcsolatok paradigmáinak bemutatását követően a tanulmány amellel érvel, hogy a strukturális realizmus keretrendszere biztosítja a legalkalmasabb szempontrendszert elméleti és gyakorlati előrejelzések vázolására. Elméleti síkon a NATO–Kína kapcsolatában addig nem várható minőségi változás, míg a szövetségesek általános fenyegetettség percepciója át nem vált specifikussá. A kohézió hiányából adódó biztonsági dilemma miatt a gyakorlatban az Amerikai Egyesült Államoknak kevés esélye van komoly, aktív szereppel „felruházni” a NATO-t a Kína ellenes hegemóniáért folytatott küzdelemben.

KULCSSZAVAK: NATO–Kína, strukturális realizmus, Egyesült Államok, szövetségi kohézió, fenyegetettség-percepció

NATO against China?

The question of China has been increasingly present on NATO's agenda in recent years, but the organization's relationship with the rising eastern power remains ambivalent as member states' positions diverge on the matter. Our study examines whether NATO is apt to deal with an East Asian state and whether the Alliance has the means to address a non-direct threat like China. After presenting the main paradigms of international relations, the study argues that the framework of structural realism provides the most suitable perspective for theoretical and practical predictions. At theoretical level, no qualitative change can be expected in the NATO-China relations until the general perception of threats among allies becomes more specific. Due to the security dilemma arising from this incoherence, in practice,

---

✦ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Eötvös József Kutatóközpont, John Lukacs Intézet – University of Public Service, Eötvös József Research Centre, John Lukacs Institute for Strategy and Politics; E-mail: Martonffy.Balazs@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-8532-8966>

✦ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Eötvös József Kutatóközpont, John Lukacs Intézet – University of Public Service, Eötvös József Research Centre, John Lukacs Institute for Strategy and Politics; E-mail: Doucha.Lilla@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0009-0008-5089-537>

the United States has little chance of endowing NATO with a serious and active role in its struggle against China for hegemony.

KEYWORDS: NATO-China, structural realism, United States, alliance cohesion, threat perception

Bevezetés

A NATO napirendjét ugyan napjainkban az orosz–ukrán háború dominálja, de az elmúlt években Kína kérdése egyre gyakrabban feltűnik a NATO-értekezleteken, és a távol-keleti ország szerepe egyre növekszik a transzatlanti szövetség napirendjén. 2019 vége óta nem múlik úgy el NATO-csúcs vagy külügyminiszteri értekezlet, hogy a Kínával való szembehelyezkedés kérdése napvilágot ne látna valamilyen módon. A Kínával szembeni erősödő tagállami aggályok megtestesüléseként 2022-ben a NATO történelmének első olyan dokumentumát fogadta el, a legújabb Stratégiai Koncepciót, amely úgy említi Kínát, mint a Szövetség „érdekeit, biztonságát és értékeit” kihívó államot.¹ A közös nyilatkozatok mellett pedig, ha az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere és a NATO főtitkára által tett nyilatkozatokat vesszük alapul, akár azt is gondolhatnánk, hogy Kína lesz a NATO legfőbb kihívója az elkövetkezendő évtizedekben.

A NATO–Kína kapcsolat alakulása azonban – a nyilatkozatok sűrűségétől és erőteljességétől függetlenül – nem eldöntött kérdés. Jóllehet komoly hatalma van a szövetségben belül, de az Amerikai Egyesült Államok nem tudja egyedül és kizárólagosan eldönteni a NATO jövőjét. Ezzel együtt a főtitkár, akinek „puha hatalma” is mérhető befolyást képvisel a Szövetségben belül, szintén nincs kizárólagos döntési hatalmi pozícióban.² Az elmúlt négy évben kirajzolódott ugyan egy finom álláspontbeli eltolódás Kína „kihívás és lehetőség”³ megítélésétől a biztonsági kihívás irányába, a NATO Kína ellen fordulásához azonban a NATO állam- és kormányfőit tömörítő legfőbb döntéshozó szervének, az Észak-atlanti Tanácsnak, konszenzusos döntése kellene.⁴

Az Amerikai Egyesült Államok európai NATO szövetségesei pedig nem egységesen vélekednek a kapcsolat mibenlétéről, jövőjéről és a lehetséges kimeneteléről. Az európai tagállamok korántsem olyan biztosak abban, hogy érdemes a NATO-nak Kína ellen fordulnia. Jelenleg több olyan közép- és nyugat-európai állam számára, mely mind az Európai Uniónak, mind a NATO-nak tagja, Kína jelentős kereskedelmi partnernek tekinthető. Ezen országokban mind a behozott, mind az exportált termékek mutatói folyamatosan növekedtek az elmúlt években – beleértve a Trump adminisztráció Kína-ellenes politikájának időszakát is.⁵ Az Egyesült Államok tehát nem gyakorolt olyan befolyást európai szövetségeseinek gazdasági döntései felett, mely elmozdította volna Kínát a stratégiai kereskedelmi partner pozíciójából.

1 NATO Strategic Concept 2022, para 13.

2 Hendrickson 2014, 124.

3 NATO Online press conference 2020.

4 Kjeldsen, Petersen 2014, 87.

5 EU International Goods Statistics 2023.

Emellett az európai szövetségesek vonakodásukat gyakran támasztják alá azzal az érveléssel, hogy a NATO földrajzi korlátainak vajmi köze van az ázsiai ország földrajzi határaihoz. A Washingtoni Szerződés VI. cikkelye ugyanis kimondja, hogy a kollektív védelem, azaz a Szövetség elsőszámú feladatának érvényessége a tagországok európai és észak-amerikai területére, Törökországra, illetve a tagországok joghatósága alatt álló területekre, valamint az ezen területeken állomásozó erőkre korlátozódik.⁶ A francia álláspont, mely szerint az európai országoknak ki kell maradniuk olyan krízisekből, melyeket nem éreznek „sajátjuknak”, illetve hátráltatnák fejlődésüket – utalva ezzel az amerikai–kínai szembenállásra – jól tükrözi a NATO tagállamainak ambivalens álláspontját a stratégiai kihívót illetően.⁷ Joggal merül fel tehát az a kérdés, hogy a NATO-nak feladata-e egy, az atlanti régiótól messze lévő kelet–ázsiai állammal foglalkozni, illetve képes lenne, lehet-e egyáltalán a szervezet érdemben fellépni egy Kínához hasonló, nem közvetlen fenyegetés ellen?

Mielőtt ab ovo elutasító választ adnánk az előbb feltett kérdésre, érdemes észben tartani, hogy a Szövetség 75 éves történelme alatt már sokat változott, gyakran meglepetésre: a politikai akarat esetenként földrajzi és jogi kereteket írt felül vagy egészített ki – elég csak az afganisztáni misszióra gondolni.

Módszertani megközelítés

A NATO–Kína viszonyrendszer vizsgálata tudományos körökben nem új keletű, de az, hogy meddig, illetve milyen mértékben képes a NATO Kína ellen fordulni, érdeklődés és vita tárgyát képezi.⁸ Jelen tanulmányban erre a kérdésre keressük a választ. Típusában ez egy gyakorlati, lehetséges konkrét jövőképek bekövetkezésének esélyét vizsgáló kérdés. Az empiria alapú társadalomtudományi megközelítés kapcsán megjegyzendő, hogy a szigorú értelemben vett politikatudományi és nemzetközi kapcsolatok tanulmányokban elterjedt pozitivistá módszertan nehézkesen tud egy potenciálisan jelenleg is zajló vagy egy jövőbeni eseményt ok-okozatot kereső módon megvizsgálni, hiszen az elméleti vizsgálatok empiria nélküliek. Ezzel szemben az empiria alapú vizsgálatok egy változón történt változást vizsgálnak, és nem egy potenciális jövőbeni változás lehetőségét. Ugyanakkor a kérdés relevanciája, érdekessége, valamint hordereje miatt a politikatudomány általános szabályainak lazításával és egy leszűkített elméleti kerettel feltételes következtetések vonhatóak le.

Jelen tanulmány pozitivistá megközelítést alkalmaz, ami alapján az első és legfontosabb feladat, hogy a konkrét gyakorlati kérdést elméleti általános kérdéssé alakítsuk. Másképpen megfogalmazva, a kulcs a kérdés megválaszolásához annak a helyes beazonosítása, hogy „ez (konkrét gyakorlat) minek (általános elmélet) az esete”.

A tanulmány amellett érvel, hogy a strukturális realizmus általános elméleti kerete mutat leginkább hasonlóságot a konkrét gyakorlati eset jellemzőihez. Bár a realista megközelítést tartja a tanulmány ez esetben a legnagyobb magyarázó

6 NATO Észak-Atlanti Szerződés 1949, para 6.

7 Anderlini, Caulcutt 2023.

8 Bechná, Bradley 2016, 65.

erővel bírónak, a realista kereten túlmutatva, röviden megvizsgáljuk a kérdést a liberális institucionalizmus és a wendti konstruktivizmus vonalán is.

E három paradigma eltérő módon látja az államok működésének szabályait, ezért eltérő módon is általánosítaná elméleti szinten „a Kína ellen fordítható-e a NATO?“, illetve „a Kína ellen fordulhat-e a NATO?“ kérdéseket. A három paradigma másképpen határozza meg magát a NATO-t is: a realizmus katonai, illetve védelmi szövetségként értelmezi, a liberalizmus mint egy közös értékrendszer intézményesült formájának tekinti, a konstruktivizmus pedig normatív identitást lát az Észak-atlanti Szövetségben. A tanulmány egy rövid esetismertetés után a strukturális realizmus által biztosított általános elméleti kérdést, illetve lehetséges választ mutatja be. Ezt követően röviden megvizsgálja a liberális institucionalizmus és a konstruktivizmus eltérő megközelítéseit is az alternatív értelmezések és jövőbeni eshetőségek áttekintésére. Végezetül egy általánosabb külpolitikai elemzési kerethez nyúl, amikor a strukturális realista megközelítés alapján egy gyakorlati szempontrendszer szerint felvázolja, hogy milyen jövőkép várható.

Rövid esetismertetés

A NATO eredetileg egyértelműen és jól körülhatárolhatóan a második világháborúban nyertes szövetségesek által a szovjet fenyegetés ellen létrehozott, a transzatlanti régió 12 országát magában foglaló katonai szövetség volt. A Szovjetunió felbomlásával ugyanakkor a szovjet fenyegetettség ellen létrehozott katonai szövetség szükségessége megkérdőjeleződött.⁹

Az alapítás óta elmúlt 75 évben azonban a NATO sokat változott és bővült: mind tagjaiban, mind portfóliójában. A változás egyik jele, hogy a NATO-nak ma már – többek között – csendes-óceáni partnerei is vannak. Bár 2006 környékén egy „Globális NATO” kezdeményezés is megjelent, de a közvetlen fenyegetettség-érzet hiányában hamar el is halt.¹⁰ A NATO ázsiai tevékenysége és érdeklődése ezért meglehetősen szerénynek volt mondható a 2010-es évek végéig.¹¹ Az úgynevezett „Globális Partner” több tagja, például Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Korea és Japán, földrajzilag közel helyezkedik el Kínához. Ezek a partnerek eddig is alapvetően amerikai szövetségesek voltak NATO színekben, a közelmúltban megnövekedett főtítkári látogatások száma azonban jelzi, hogy a partnerek stratégiai szerepe felértékelődött a Szövetség számára.¹² Tehát Kína kérdésköre csak az elmúlt négy évben került kiemelten a NATO napirendjére.¹³ Történetének első 75 évében a Szövetség belső dokumentumokban és privát tárgyalásokon közvetetten ugyan igen, de magas szintű külső kommunikáció vonalán nem foglalkozott az ázsiai országgal. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az 1949 és a 2019 között született NATO csúcnyilatkozatokban egyáltalán nincs említés Kínáról. Először a 2019-es csúcstalálkozó alkalmával említették Kínát,

---

9 Mearsheimer 1990.

10 Daalder, Goldgeier 2006.

11 Chaban 2017, 1.

12 NATO Update: NATO Secretary General to visit Republic of Korea and Japan 2023.

13 Michaels 2021, 3.

melyet több, fokozatosan erősödő hangnemű kommuniké, valamint a NATO 2030 című jelentésben Kínát „akut fenyegetés”-ként való leírás is követett.¹⁴

Ezen tények birtokában joggal tesszük fel tehát a kérdést; mi magyarázhatja az elmúlt négy évben egyre gyorsuló ütemben antagonisztikussá váló, Kína-ellenes narratívát a NATO részéről? Közelebb került volna Kína katonailag a NATO-hoz? Fenyegetést jelenthet a transzatlanti régió számára interkontinentális ballisztikus rakéták fejlesztésével vagy olyan eszközök kiépítésével, amik már a NATO területét fenyegetik? Esetleg a tradicionálisan atlanti fókuszú NATO szeretne az ázsiai színtérré terjeszkedni? Látszólag egyik magyarázat sem állja meg a helyét. Lehetséges, hogy úgy érdemes a kérdésre tekinteni, hogy nem maga a NATO, hanem egy adott NATO-tagállam, az Amerikai Egyesült Államok törekszik leginkább a NATO–Kína viszonyrendszeren való változtatáson. Az új kérdésünk tehát: az Egyesült Államok be tudja-e állítani a NATO-t saját törekvései mögé Kínával szemben?

Realista szemlélet szerinti megközelítés

A magyarázatot, hogy egy tagállam miért akarhatja egy szövetség álláspontját egy probléma biztonságiasításával, azaz fenyegetésként történő bemutatásával megváltoztatni, a strukturális realista elmélet szabályaiban kell keresni. A realizmus megközelítése szerint az államok soha nem lehetnek biztosak más államok szándékában, így fő céljuk saját túlélésük biztosítása. A túléléshez azonban, mivel más államok szándékainak hitelt érdemlő megismerése a csalárdság lehetőségének fennállása miatt nem lehetséges, saját biztonságuk garantálása az elsődleges prioritásuk. Ehhez pedig hatalomra van szükségük, mégpedig többre, mint amivel kihívóik rendelkeznek. A NATO a tagállamok saját biztonságát növelő katonai szövetségként ezt a célt szolgálja.

Ebben az értelmezési keretben a NATO Kína ellen fordítása nem más, mint a jelenleg zajló nagyhatalmi versengés egyik leágazása. A nemzetközi rendszerben – annak unipoláris pillanata után – az Amerikai Egyesült Államok Kína személyében nagyhatalmi kihívóra talált. Mivel egy hegemon számára ilyenkor a lét a tét, minden eszközt megragad a feltörekvő nagyhatalom hatalmának mérséklésére és felemelkedésének megakadályozására. Ezt a helyzetet a realista gondolkodásmód Thuküdidész csapdjának írja le.¹⁵ A nagyhatalmi versengés kezdetét Kína felemelkedése, valamint a folyamat miatt a hegemonban megjelenő aggályok jelentették. Mivel az Egyesült Államoknak az ázsiai régióban végrehajtott Kína-ellenes elszigetelési és feltartóztatási kísérletei nem voltak elég hatékonyak, számára elérhető további eszközökhöz is nyúl. Így értelmezve a NATO–Kína szembenállás kérdését, az USA egyszerűen minden eszközt megragad a saját hegemoniájáért folytatott versengés sikeres megvívásáért, és a többi alternatív eszköz után most ért el a NATO-hoz, mint lehetőséghez.¹⁶

14 NATO London Declaration 2019; NATO 2030: United for a New Era, 27.

15 Allison 2017.

16 United States Department of Defense, 2022. *National Defense Strategy of the United States of America*.

Azonban a többi NATO szövetséges tagállam – félve a szövetségen belüli kettős dilemmától, vagyis a csapdába csalástól és a magára hagyástól – ellen tart, ameddig tud.¹⁷ Ezért van az, hogy az elmúlt négy évben elsősorban a NATO vezető hatalmának, az Amerikai Egyesült Államoknak, másodsorban a NATO főtitkárnak a nyilatkozatai kezdtek el Kínáról ellenségségeként fogalmazni.¹⁸ Az Észak-atlanti Tanács valós döntéshozó szerve fajlagosan gyengébben és óvatosabban fogalmaz.

Eltérő látásmódok – elméleti keretrendszerek

A NATO-t nem kizárólag katonai szövetségként lehet a nemzetközi kapcsolatok elméleti szerint értelmezni vagy besorolni. Egy másik tág paradigma, a liberális institucionalizmus szerint a Szövetség inkább nemzetközi szervezet, sőt, ennek is inkább egy értékalapú közössége. Ebből a szemszögből nézve a NATO egy közös, a transzatlanti régió államai által fontosnak tartott és preferált értékrendszer intézményesült formája, amit tagjai – és a demokratikus államok polgárai – választottak, és olyan értékeket képvisel, melyet ezek az állampolgárok preferálnak. Így tehát egy hasonló értékrendű államok közötti összezárást és szolidaritást értékelhetünk a NATO-ban.

Eszerint a paradigma szerint tehát a Szövetség nem lesz vagy lehet Kína ellenes, hiszen nem hatalmi harcot vív, hanem értékeket képvisel. Így a NATO inkább a kínai modell – amit hívjunk most egyszerűen kínai kommunista állami berendezkedésnek – által képviselt nem demokratikus értékrend ellenes. Innen nézve viszont a kérdés nem az, hogy Kína ellen fordul-e a NATO, hiszen a Szövetség konzisztensen a demokráciát képviselő államok csoportja. Nem a NATO fordul, hanem Kína – növekvő hatalmával párhuzamosan – tesz egyre látványosabb és erőteljesebb lépéseket a demokratikus béke és a liberális világrend által képviselt értékek relativizálására, vagyis igyekszik a demokratikus államok által értéknek képviselt viselkedési normákat pusztán eltérőnek, és minőségileg nem jobbnak beállítani, mint a saját berendezkedését.

Egy másik, tágan konstruktivista nemzetközi kapcsolatok elméleti paradigmának hívott gyűjtőfogalom szerint a NATO-t leginkább normatív identitás közösségként lehet meghatározni. Megjegyzendő, hogy itt a Wendt-féle konstruktivista világnézet alapján értékeljük a NATO-t, ahol az államok közötti „hasonló a hasonlóval” való összezárás elvét figyelhetjük meg. A Wendt-féle konstruktivizmus szerint a NATO-t mint szervezetet, valamint az Észak-atlanti Szövetség tagállamait, viselkedési minta mutatása vezérli.¹⁹ Ezek alapján a NATO tagállamok – a Washingtoni Szerződéssel összhangban – törekszenek arra, „hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelően minden nemzetközi viszályt, amelybe belekerülhetnek, békés eszközökkel, olyan módon rendeznek, hogy a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság ne kerüljön veszélybe, továbbá hogy nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő, bármilyen módon

17 Snyder 1984, 461–462.

18 Bár a főtitkári nyilatkozatok is gyakran említik Kínát, fontos megjegyezni, hogy a főtitkár gyakran árnyaltabban fogalmaz a külügyminiszteri, védelmi miniszteri vagy államfői találkozók kommunikációjánál annak érdekében, hogy a Szövetség minden államának véleménye megjelenítésre kerüljön.

19 Wendt 2001, 1019.

megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől és erőszak alkalmazásától.”²⁰ Ezen normatív minta alapján a más országokkal való bármilyen kapcsolatot csak a nemzetközi béke megőrzése vezérelheti, mely cél nem jellemezhető Kína ellen fordulásként.

Megállapítható tehát, hogy amennyiben ez a két utóbbi paradigma írná le helyesen a helyzetet, akkor kevesebb indok lenne a szövetségi tagállamok narratívái közötti eltérésekre, valamint az állami cselekedetek és a narratívák között megfigyelt különbségek meglétére. Sőt, ezek az elméletek sem az időzítésre, sem az „ellen” kiválasztásra nem adnak elégséges magyarázatot, hiszen Kína berendezkedése nem változott, és nem is tűnik úgy, hogy Kína a NATO tagállamainak demokratikus berendezkedését direkt módon károsítaná.

Elméleti előrejelzés

Az első bemutatott elméleti keret, a realizmus viszont – mint fentebb kifejtettük – komoly magyarázó erővel bír az Amerikai Egyesült Államok Szövetségen belüli viselkedésének értelmezéséhez. Ha tehát elfogadjuk, hogy a NATO egy katonai szövetség, aminek szeretnénk megérteni hogyan alakul a jövője egy új ellenség meghatározása esetén, akkor kérdésünk a következő: mi magyarázza egy katonai szövetség viselkedésének változását? Erre már konkrétabb választ tudunk adni: alapvetően az ellenségkép változása.²¹ Mi magyarázza az ellenségkép változását? A fenyegetettség érzékelés változása.²²

Tehát az eredeti kérdésünkre, hogy Kína ellen tud-e fordulni a NATO, egy realista szemüvegen keresztül a megoldás abban keresendő, hogy megváltozott-e a katonai szövetség fenyegetettség érzékelése Kína felemelkedése kapcsán? A válasz az, hogy részben. A NATO-ban a Kína-fenyegetettség érzékelés nem homogén. Ilyen esetekben szövetségi inkohézió figyelhető meg. Weitsman szerint az inkohéziót az extrém fenyegetettség foka tudja felülírni.²³ Megvan rá természetesen az esély, hogy Kína felemelkedése igenis egységesítheti a NATO-t, de ehhez a szövetség fenyegetettség érzékelésében komoly változásnak kellene beállnia.²⁴ Amikor közvetlen és komoly Kína általi fenyegetettséget érzékel a Szövetség, akkor esély lehet arra, hogy a NATO valójában Kína ellen forduljon. Ennek hiányában egy Kína-ellenes NATO a jelen körülmények között kevésbé valószínű.²⁵

20 NATO Észak-Atlanti Szerződés 1949, para 1.

21 Waltz 1993, 44.

22 Walt 1985, 3.

23 Weitsman 2004.

24 Larsen 2020, 1–2. Az egyik szerző eltérő magyarázata szerint pedig az figyelhető meg, hogy Kína általános fenyegetettség érzetet kelt a szövetség tagjaiban, nem specifikusat. Amíg nem vált át specifikussá, nem valószínűsíthető, hogy NATO-n belül egyöntetű fenyegetettségként tekintenek majd rá. Mártonffy 2019.

25 Itt viszont elérkeztünk egy fontos különbséghez. Eddig valamelyest ekvivalenciát vontunk az állami és szövetségi nyilatkozatok és a cselekedet között. Ez egy részlegesen fals ekvivalencia, hiszen az állami viselkedés egyik kisebb halmaza csak a politikai narratíva. Heteroszkedasztitási hiba lenne azt feltételezni, hogy ebből a kisebb halmazból homogén nagyobb halmazra lehet következtetni. Egyszerűbben: azért, mert valaki valamit mond, még nem következik kizárólagosan, hogy úgy is cselekszik. Alapvetően ennek vizsgálata mélyebb tanulmányozást kíván, itt meglegszünk azzal, hogy bemutattuk, hogy a kevésbé erős cselekedetek (hiszen valószínűleg katonai NATO lépésekről nem beszélhetünk) párosulhatnak erőteljesebb politikai narratívával.

Gyakorlati előrejelzés

A realizmus elméleti keretei – a pozitivista gondolkodás tükrében – általánosságban adtak magyarázatot a kiinduló kérdésünkre. Hogy gyakorlati, konkrét módon is előrejelzést tudjunk adni, lejjebb kell lépünk az általánosíthatóság létráján a külpolitikai elemzés szintjére. Ebben a keretrendszerben már nem általánosan az államok a cselekvőink, hanem egyes konkrét államok. Továbbá itt, a geopolitika vagy külpolitikai elemzés logikájában, már nem a rendszer hatalmi elosztása határozza meg a részesei cselekvéseit, hanem az egyes specifikus államok különbözőségei. Így mást értelmezést nyer a „Kína ellen fordítható-e a NATO?” kérdése, amire viszont már lehet gyakorlati előrejelzést is adni.

Alapvetően egyértelmű, hogy az Amerikai Egyesült Államok a NATO Kína ellenessé fordításának origója és motorja, mert ő vívja küzdelmét Kínával a külpolitika színterén. A Biden-adminisztráció a Kínával folytatott külpolitikájában nem tér el érdemben az Obama- és a Trump-adminisztrációtól sem. Itt leginkább az a kérdés, hogy erre egyrészt képes lehet-e, másrészt, hogy mit szólnak a törekvéshez a szövetségesegek. Általánosságban azért megállapítható, hogy – talán az Egyesült Királyságon kívül²⁶ – a többi NATO-tagállamban nem mutatkozik nagy hajlandóság ebben a küzdelemben való nyílt szerepvállalásra, bár katonai gyakorlatokon egyes NATO-államok (köztük Franciaország és Németország) már vettek részt.

Részletes előrejelzésbe bocsátkozni nehéz egy ilyen sokrétű és komplex kérdésben, hiszen a politikai szándék nem teljes mértékben ismert. Ugyanakkor, ha a szándékot nem is vesszük górcső alá, a kapacitást, tehát a jelenleg elérhető erőforrások alapján egy szektorális megközelítést alkalmazva megpróbálhatjuk elemeire bontani a kérdésnek azt a vonatkozását, hogy mi is történhetne.

Közvetlen katonai vonalon kevés lehetőség van konkrét lépésekre a Washingtoni Szerződés földrajzi keretei miatt. Kiterjesztett értelemben azonban van mozgástér akár a kulcs kereskedelmi útvonalakon²⁷ vagy NATO gyakorlatok vonalán, akár a tengereken,²⁸ vagy egy kiterjesztett fegyverkezési verseny kapcsán. A lépések legtöbbszörében azonban a NATO, mint szervezet nem vállal konkrét szerepet. Gazdasági vonalon például további kínai termékek kitiltása várható nemzetbiztonsági kockázatokra hivatkozva, azonban ezek eltérő módon lesznek a Szövetségben belül végrehajtva, és belső feszültséget fognak kelteni a tagállamok között. Politikai vonalon az eltérő nemzeti érdekek és a konszenzusos döntéshozatal lassító és puhító természete miatt leginkább identitás-, valamint ellen-identitásformáló lépések várhatóak, köztük a reziliencia, valamint a demokratikus (és liberális?) normák NATO általi megerősítése kapcsán. Komoly kérdés lesz továbbá, hogy a Szövetség az eddigi passzív, távoli, legvégső őrző szerepkörből átlép-e aktív, közvetlen, „csendőr” szerepkörbe ezekben a témakörökben. Bár a 2022-es Stratégiai Koncepció kijelölte, hogy a NATO-tagoknak együtt kell dolgozniuk a Kína által jelentett rendszerszintű kihívások leküzdésére, a gyakorlat nagy valószínűséggel ennél megosztottabb választ eredményez majd a tagállamoktól.

26 Aki például belépett nemrég a kevéssé burkoltan Kína ellenes AUKUS trilaterális biztonsági kezdeményezésbe az Amerikai Egyesült Államok és Ausztrália mellett.

27 Holslang 2019.

28 Boutilier 2012.

Konklúzió

Összefoglalva tehát, a realista értelmezésből levezetve azt vizsgáltuk, hogy az Amerikai Egyesült Államok Kína ellen tudja-e fordítani a NATO-t? Az elemzés szerint az eltérő fenyegetettség érzékelés és az ebből fakadó szövetségi biztonsági dilemma felerősödése miatt rövidtávon nehéz lenne az Amerikai Egyesült Államoknak komoly, aktív szereppel „felruházni” a NATO-t a Kína ellenes hegemoniáért folytatott küzdelmében. Meglátásunk szerint a NATO Kína elleni minőségi elmozdításhoz a Szövetséget ütközőpontra kellene vinnie az USA-nak, amit értékelésünk szerint még korainak tarthat Washington – ami persze lehet hosszú távon elszámítás vagy stratégiai hiba is az Egyesült Államok részéről. Mindaddig, amíg erre Washington szerint nem jött el az idő, mérsékelt változások várhatóak a NATO Kína ellenes viselkedésében.

Vizsont amikor az Amerikai Egyesült Államok már nem lát más lehetőséget a Kínával való versengésében, csak a ki-ki gazdasági/katonai ütközést, ehhez valószínűleg bármi áron, de számítani fog a szövetségesei hozzájárulásához. És természetesen elképzelhető, hogy washingtoni nyomásgyakorlástól függetlenül vagy amellett, a szövetségre gyakorolt egyéb változások összessége is elérhet egy kritikus tömeget a NATO tagállamai számára is. Ez lehet a kínai–orosz kapcsolat felerősödése, saját fenyegetettség értékelésük változása vagy Kína más módon való, általuk veszélyesnek ítélt, közelebb kerülése. Ha ezek kellő számban bekövetkeznek, akkor képzelhető el a NATO Kína ellen fordulásának lehetősége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allison, Graham 2017. *Destined for War*. London: Mariner.
- Anderlini, Jamil and Clea Caulcutt 2023. Europe must resist pressure to become ‘America’s followers,’ says Macron. *Politico*, April 9, 2023.
<https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-china-america-pressure-interview/>
- Bechná, Zinaida, Bradley A. Thayer 2016. NATO’s New Role: The Alliance’s Response to a Rising China. *Naval War College Review*, 69 (3): 65–82.
- Bolt, Paul J., Sharyl N. Cross 2010. The Contemporary Sino-Russian Strategic Partnership: Challenges and Opportunities for the Twenty-First Century. *Asian Security*, 6 (3): 191–213.
<https://doi.org/10.1080/14799855.2010.507153>
- Boutilier, James Dr. 2012. Can NATO Find a Role for Itself vis-à-vis China? *Research Paper NATO Defence College*, 87. (2012): 1–7.
- Chaban, Natalia 2017. NATO Global Perceptions – Views from the Asia-Pacific Region. *Asian Security*, 14 (1):1–7.
<https://doi.org/10.1080/14799855.2017.1361726>
- Daalder, Ivo, and James Goldgeier 2006. Global NATO. *Foreign Affairs*, Sept 1, 2006.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/2006-09-01/global-nato>
- EU International Goods Statistics. Last modified 19 May 2023.
[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#:~:text=in%20Figure%205.-,In%202022%2C%20China%20was%20the%20third%20largest%20partner%20for%20EU,and%20Türkiye%20\(3.9%20%25\).](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#:~:text=in%20Figure%205.-,In%202022%2C%20China%20was%20the%20third%20largest%20partner%20for%20EU,and%20Türkiye%20(3.9%20%25).)
- Heisbourg, François 2020. NATO 4.0: The Atlantic Alliance and the Rise of China. *Survival Global Politics and Strategy*, 62 (2): 83–102.
<https://doi.org/10.1080/00396338.2020.1739950>

- Hendrickson R. C. 2014. The Changing Role of NATO's Secretary General. In NATO's Post-Cold War Politics, ed. Mayer S. 124–139. London: Palgrave Macmillan (New Security Challenges Series.)
- Holslang, Jonathan 2019. China, NATO, and the pitfall of empty engagement. *The Washington Quarterly*, 42 (3): 137–150.
<https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1664850>
- Kjeldsen, Mad and Friis Arne Petersen 2014. China and NATO: Room for Partnership? In *Cooperative Security: NATO's Partnership Policy in a Changing World* ed Trine Flockhart. 87–98. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Larsen, Henrik 2020. China's Rise Can Unite NATO. *ETH Zürich Research Collection*. (2020): 1–4.
- Mártonffy Balázs 2019. *Analysis Paralysis: Threat Perception and Incohesion in NATO*. Doctoral Dissertation, American University, 2019.
- Mearsheimer, John J. 1990. Back to the future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, 15 (1): 5–56.
<https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1664850>
- Michaels, Jeffrey H. 2021. A very different kind of challenge? NATO's prioritization of China in historical perspective. *International Politics*, 59 (6):1045–1064.
<https://doi.org/10.1057/s41311-021-00334-z>
- NATO Észak-Atlanti Szerződés 1949. Észak-Atlanti Szerződés. Washington, 1949.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu
- NATO London Declaration 2019. London Declaration. London, 2019.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm
- NATO Brussels Summit Communiqué 2021. Brussels Summit Communiqué. Brussels, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm
- NATO Strategic Concept 2022.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO 2030. NATO 2030: United for a New Era. 2020.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO Update: NATO Secretary General to visit Republic of Korea and Japan. Last modified Feb 1, 2023.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_211016.htm
- NATO Online press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the second day of the meetings of NATO Ministers of Foreign Affairs. Last modified Dec 02, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_179796.htm
- United States Department of Defense, 2022. National Defense Strategy of the United States of America. 2022.
<https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF>
- Ringsmose, Jens and Sten Rynning 2021. NATO's Next Strategic Concept: Prioritise or Perish. *Survival Global Politics and Strategy*, 63 (5): 146–168.
<https://doi.org/10.1080/00396338-2021.1892203>
- Snyder, G. H. 1984. The Security Dilemma in Alliance Politics. *World Politics*, 36 (4): 461–495.
<https://doi.org/10.2307/2010183>
- Waltz, K. N. 1993. The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 18 (2): 44–79.
<https://doi.org/10.2307/2539097>
- Walt, S. M. 1985. Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 9 (4): 3–43.
- Weitsman, Patricia 2004. *Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War*. Stanford: Calif.: Stanford University Press.
- Wendt, A. 2001. Driving with the Rearview Mirror: On the Rational Science of Institutional Design. *International Organization*, 55 (4): 1019–1049.
<https://doi.org/10.1162/002081801317193682>

Tamás Lesták[✦]

The Most Significant Technical Challenges for the US Naval Forces at the South China Sea

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.13

The United States of America's Naval Forces constantly prepare for operations against potential adversaries, most notably the military threat posed by the People's Republic of China. Chinese developments over the past decades have successfully reduced the technological and procedural gap compared with the US Navy in some areas, and in some cases they have already demonstrated certain advantages. In my study, I will examine the US response to these challenges in the recent past, with regard to the Navy and the Marine Corps.

KEYWORDS: USA, Navy, Marines, China, skills

Az Egyesült Államok Haditengerészete legfontosabb technikai kihívásai a Dél-kínai tengeren

Az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészete folyamatos felkészülést folytat a lehetséges ellenfelek elleni műveletekre, ezek közül pedig kiemelkedik a Kínai Népköztársaság jelentette katonai fenyegetésre való felkészülés. Az utóbbi évtizedek kínai fejlesztései bizonyos részterületek esetén sikeresen csökkentették az eddigi technológiai és eljárásbeli lemaradást az Amerikai Haditengerészethez képest, néhány esetben pedig már előny is mutatkozik. Tanulmányomban az utóbbi időszak ezen kihívásaira adott amerikai válaszlépéseket vizsgálom, a Haditengerészet és a Tengerészgyalogság vonatkozásában.

KULCSSZAVAK: USA, haditengerészet, tengerészgyalogság, Kína, képességek

Introduction

The great power rivalry between the United States, the undisputed leader in conventional naval capabilities over the last half century, and the People's Republic of China, the most important challenger in recent history, takes many forms.

✦ University of Public Service Doctoral School of Military Science, PhD student –
Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz;
E-mail: lestaktomi@hotmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5919-9585>

Undoubtedly, one of the most striking of these is the state and capabilities of the naval forces of the two military superpowers. Preparing for a potential conflict is a major mission for the naval forces of the opposing sides. To that end, new technical developments, capability announcements, and a presence on a scale not seen for decades in key regions, most notably the South China Sea, can be continuously observed. So far the preparations only manifested in operations of varying levels and intensities, highlighting some of the operational and technical challenges that the parties are likely to face with in a confrontation.

This study briefly describes and examines the challenges both the US Navy and the US Marines are facing, and explores what ideas exist to effectively address these challenges.

Growing Rivalry

Naturally, the turning of the US foreign policy and military leadership towards China is not a new phenomenon, but the issue is also reflected in a growing number of public documents and reports produced by think tanks and government agencies. One of the most recent of such reports is the Congressional Research Service's January 2022 update on the modernization of the People's Liberation Army Navy (PLAN) and its impact on the United States Navy (USN).¹

In its introductory section the report states that the Chinese naval power poses a serious threat to US interests because it makes China the first actor in long decades able to prevent the US Navy from effectively controlling the so-called blue waters² of the Pacific in the event of a major war. While the most visible elements of the Chinese developments are undoubtedly the various asset procurement programmes, analysts believe that reforms in maintenance, logistics, and related naval doctrines are just as important.³ These factors are the core background of real Chinese development in each of the sub-skills.⁴ The document identifies the declared objectives of China's various development programmes as follows: establishing sufficient naval capabilities to successfully address the Taiwan issue; achieving an appropriate level of control or even dominance in maritime regions close to China; controlling and monitoring foreign military activity in the Exclusive Economic Zone (EEZ); protecting maritime trade communication routes, especially those between the Persian Gulf and China⁵; reducing the US military presence in the Western Pacific region; overall, to strengthen and recognise China's position as a major regional power and one of the new world powers.⁶

Against these ambitions the US Navy embarked on a comprehensive programme to counter China's capability upgrades and Beijing's modernisation efforts in general

---

1 Congressional Research Service 2022, 2.

2 A so called blue water navy is a naval force capable of operating globally, essentially across the deep waters of open oceans.

3 Defense Intelligence Agency 2019, 69–70.

4 Congressional Research Service 2022, 1.

5 Defense Intelligence Agency 2019, 28–29.

6 Congressional Research Service 2022, 4.

several years ago. The programme is a concept encompassing a broader set of technical, procurement, and doctrinal development steps, some of the most important of which are: permanent or longer-term deployment of the majority of the fleet in the Pacific regions concerned; deployment of the latest and most capable surface and subsurface vessel units to the region⁷; a tangible improvement of the Indo-Pacific alliance network; development of new types of vessels, unmanned vessels, aircraft carriers, and submarines in particular; a very important role will be given to new operational concepts aimed at countering and overcoming China's so-called A2/AD capabilities (the development of future joint operational profiles for the Navy and the Marine Corps is to be highlighted in this context); a new type of allocation of naval assets deployed and employed in the region (a smaller number of large vessel units, a larger number of smaller vessel units and more unmanned vessels).

The US Navy and Marine Corps face a number of challenges for future operations in the region, primarily stemming from recent modernization efforts by the Chinese side. All American capability development reflects on these, therefore it is important to briefly summarise what China has achieved in terms of naval force development in the recent past:

- according to the Congress document, China's naval force development has been going on for 25 years, with the result that the Chinese Navy (PLAN) is currently the strongest naval force in the maritime areas close to China, but is also increasingly often conducting operations in distant waters (e.g. in the Indian Ocean, waters around Europe)⁸;
- by the time of writing of the report, the Chinese navy had outnumbered the US Navy, becoming the world leader in the number of ships. Moreover, the report also includes some projections, putting the expected number of Chinese naval units at around 420 by 2025 and 460 by 2030⁹, with the bulk of the increase coming from larger surface units, according to the authors¹⁰;
- the Chinese surface units have reached a much higher technical level by 2022 compared to that even a decade ago, according to the authors, the Chinese military leadership is placing a clear emphasis on qualitative improvement in addition to quantitative improvement¹¹;
- Chinese modernisation and procurement programmes have affected/are affecting several categories of weapons at the same time, since the development of anti-ship cruise missiles (ASCM), anti-ship ballistic missiles (ASBM), submarines, surface vessels, aircraft, unmanned aerial vehicles, and different support vehicles (with particular emphasis on logistics, maintenance tools, and related doctrines) has been/is ongoing in parallel¹²;

---

7 Department of Defense 2006, 47.

8 Congressional Research Service 2022, 2.

9 Defense Intelligence Agency 2019, 63.

10 Congressional Research Service 2022, 2.

11 Congressional Research Service 2022, 2.

12 Congressional Research Service 2022, 2.

- the exact and final development goals and procurement figures (the number of units to be placed in service, the number of former units to be withdrawn from service) for the Chinese navy are not known, so the final goals to be achieved are not public either;
- the main objective of these developments is to ensure that in the event of an armed conflict the Chinese naval force can prevent US forces from intervening in the region (especially in the case of Taiwan) or at least effectively delay incoming US troop reinforcements;
- despite the above mentioned priorities and achievements, the report identifies a number of areas where Chinese naval forces are still lagging behind or need further improvement: joint operations with other forces, anti-submarine warfare (ASW), long distance precision strikes¹³, logistics for long deployments in remote waters¹⁴, ensuring that new vessels are adequately manned and equipped, lack of combat and operational experiences.¹⁵

Major technical and procedural challenges faced by the US Navy

Anti-ship ballistic missiles (ASBM)

This is one of the categories of weapons that has attracted the most professional attention in recent times. Two of its representatives will play an important role in China: both the DF-21D and DF-26 are land-based weapons with a range of 1,500 and 4,000 km respectively, and can be equipped with both conventional and nuclear warheads.¹⁶ Until recently, these weapons were tested only against stationary targets, but in the second half of 2020 there were several reports of successful tests against moving maritime targets, which caused serious concern in US naval circles. US naval forces have never before faced anti-ship ballistic missiles capable of accurate strikes in any potential theatre of war, therefore if the ongoing Chinese developments are successfully completed, this could lead the US side to introduce completely new processes and new technical solutions.¹⁷

Anti-ship cruise missiles (ASCM)

Alongside the ASBM category, anti-ship cruise missiles are often somewhat overshadowed in the literature, but their more conventional design and deployment profile do not make this category any less of a potent threat to potential adversaries' surface units. The most prominent representative of these missiles is the YJ-18 weapon, whose long range makes it a real threat to US naval units operating in the region. Moreover, in the last two years, several reports came to light that China is

---

13 Sweeney 2020.

14 Noon, Bassler 2021.

15 Congressional Research Service 2022, 4–5.

16 Erickson 2020.

17 Congressional Research Service 2022, 10–11.

experimenting with the mounting of this type of weaponry on commercial container ships¹⁸, which would represent a completely new kind of threat¹⁹ in naval warfare.²⁰

Submarines

The Chinese sub-surface fleet consists mainly of conventionally powered submarines (SS), with a small number of nuclear-powered attack submarines (SSN) and ballistic missile submarines (SSBN). The fleet has made significant technical progress compared to the previous period, but it still lags behind both Russian and American units in terms of technology. In the medium term, no significant change in the composition of the submarine fleet is predicted, but rather a slow, organic evolution. The threat in this case is more from deployable weapons, namely the anti-ship cruise missiles (ASCMs) discussed above, which can be deployed from several types of submarines. In addition, several types currently under development will in the near future have significant strike capability against land targets.²¹ On top of all this, of course, the small number of nuclear ballistic missile submarines is the most serious strike force that the US command must constantly reckon with.²²

Aircraft carriers

The two aircraft carriers currently in service with the Chinese Navy (Laioning Type 001 and Shandong Type 002) are conventionally powered, ski-jump type aircraft carriers of an earlier technological level. Beijing's third carrier, currently designated as Type 003, is still under construction and development, and is expected to enter service in 2024.²³ This aircraft carrier, on the other hand, will be equipped with a launch catapult, which represents a much more advanced level of technology²⁴ and, of course, requires considerable experience and practice to operate. All this leads US analysts to conclude that China's carrier programmes and the underlying technological know-how are making significant progress. Foreign forecasts suggest that China would like to build and operate a fleet of 4-6 aircraft carriers in total.²⁵ Beyond the ultimate direct military objectives in the region, there may be technical and budgetary reasons for this: as an example, the document cites some 2019 reports of the suspension of the design and construction of the originally planned fifth unit (which would have been nuclear-powered). According to US and Western European analysts on the subject, China is not developing aircraft carriers primarily to achieve its short- or medium-term goals, as the primary potential adversary, Taiwan, is

---

18 Hollings 2019.

19 Pedrozo 2021, 1163–1164.

20 Congressional Research Service 2022, 12–14.

21 Chan 2021.

22 Congressional Research Service 2022, 15–17.

23 Joe 2020.

24 Office of Naval Intelligence 2020, 4.

25 Funaiole, Bermudez Jr. 2021.

located at a much closer geographical distance and a possible invasion can be executed by other means. Beijing prefers to use its carriers to reinforce its regional power status and to deploy them in more distant waters where they do not directly harm US interests, or come into direct contact with US naval forces. Nevertheless, in some scenarios, the US naval forces also expect the deployment of Chinese aircraft carriers, but these possible attacks would be aimed more at tying up US forces or diverting them from other theatres of war due to the Chinese technical and manpower shortfalls.²⁶

Surface vessels

This is the area where most experts believe China has made the biggest progress, in a relatively short period of time. Moreover, the process is twofold, since, in addition to the very rapid pace of developing, building, and deploying new units, Beijing is also constantly upgrading its older types of ships, especially in terms of the weapons used.²⁷

Over the last three decades, China developed several new classes (e.g. a new cruiser type), several destroyer and frigate types and a new corvette class. These developments, according to US experts, have led to a significant increase in Chinese anti-ship, anti-submarine and air defence capabilities. The main direction is now clearly to develop and implement new, in-house advancement. This is a major departure from the copying of Soviet/Russian and other foreign solutions of previous decades. In addition to the new indigenously developed units, China is continuously upgrading the older types still in service.²⁸

The Type 055 cruiser (in some classifications a larger destroyer) outperforms the US Arleigh Burke class destroyer and the US Ticonderoga class cruisers as well in terms of water displacement.²⁹ According to the latest reports, at least eight units have been completed and two more are under construction.³⁰

The Type 052 destroyers are a headache for the US command mainly because of their large numbers, as there are at least 39 of them in service or under construction with very similar design and capabilities to the American Aegis class.³¹ This makes them a qualitatively high-level and highly available (in numbers) opponent for the US naval force, against which serious countermeasures must be prepared in the event of a conflict.³²

The Type 056 corvettes represent the backbone of the new Chinese surface forces, as Beijing has been able to produce a significant number of them in a relatively short period of time. Between 2013 and 2021, an average of eight units per year were

---

26 Congressional Research Service 2022, 18–19.

27 Suciú 2020.

28 Congressional Research Service 2022, 24.

29 Kaushal 2020.

30 Congressional Research Service 2022, 25–26.

31 Osborn 2020.

32 Congressional Research Service 2022, 27.

completed, creating a total fleet of 72 units.³³ According to a statement from the Chinese government, the end of production of this category will allow the resources freed up to be allocated to the production of larger surface vessels.³⁴

The first unit of the Type 075 amphibious assault ship entered service in 2021 and was followed by two more units by the beginning of this year. This class of vessel is a very important category for the execution of blue water maritime operations and is also essential in terms of power projection capabilities.³⁵ Although Beijing has not yet had significant assets and operational experience in this area, the development of this category means that the US military leadership must seriously consider this capability in the medium term. According to an interesting report from the military press, Beijing has also started developing a new class of amphibious landing craft since the summer of 2020, which would use an electromagnetic catapult to lift fixed-wing aircraft into the air, bringing them up to a similar level of performance as the conventional aircraft carriers.³⁶ According to some analysts, China is not developing these units primarily in preparation for a possible invasion attack on Taiwan, but rather to improve its broader naval capabilities for its own purposes and power projection capabilities.³⁷

The Congress report also raises serious concerns about operations further afield from the territorial waters. In a famous statement in 2019, the then commander of the US Naval Forces in the region said that China had conducted more such long-range operations in the past 30 months than in the previous 30 years combined. These operations were quite mixed in nature, ranging from anti-piracy patrol missions to politically motivated curtesy visits to allied ports.³⁸

Possible US responses

It is clear from the above that the US military leadership is most concerned about areas where Beijing can make a large quantitative leap or significant (even skipping several natural steps) technical improvement, especially when it can make both quantitative and qualitative progress in certain maritime sub-capabilities. To counteract these, the US Navy and Marines have taken a series of measures and actions in recent years, the most important of which are:

- the permanent or temporary transfer of an increasing proportion of the total deployable fleet to the Pacific Ocean;
- deploying the most capable ships and aircraft in the fleet, preferably with the most experienced personnel;
- general operational, training and development cooperation with allied naval forces in the region;

---

33 Xuanzun 2021.

34 Congressional Research Service 2022, 29.

35 Congressional Research Service 2022, 31.

36 Congressional Research Service 2022, 33.

37 Tadjdeh 2021.

38 Congressional Research Service 2022, 35.

- increasing the overall size of the Navy;
- accelerating programmes for the development of new vessels, aircraft and weapons by supporting the technical and financial background;
- developing new operational concepts and procedures to effectively counter and defeat advanced Chinese A2/AD forces (e.g. developing more integrated, common operational profiles for the Navy and the Marine Corps);
- a major reconfiguration of the naval forces deployed in the region: more smaller vessels and fewer larger vessels, and an increase in the proportion of different types of unmanned vessels.³⁹

General operational, training, and development cooperation with allied naval forces in the region

Much closer cooperation with allies is a key element of US action in the region. At the bilateral level, the US-Japan, US-Australia and US-India relations are of particular importance. These relations are also taking shape at the trilateral level, and more recently, a significant alliance framework has been forming at the quadrilateral level (USA, Japan, Australia, India). The idea is that these alliances will make a fundamental contribution to increasing the credibility of deterrence against China, while also improving the security situation of the allied state concerned. This is accompanied with an administrative process by the Department of Defence, because, according to a report from 2021, the Biden administration established a dedicated military operation focused solely on China and related naval force development. This would allow for closer cooperation with allies and NATO and would also make the allocation of the necessary financial resources more efficient. The idea was put forward by the so-called China Task Force chaired by Ely Ratner, and submitted as a proposal to the Ministry. According to this idea, following a model already implemented by NATO in Europe, the allied countries would create a rapid reaction naval force, which can quickly respond to a crisis situation while in the area, but would also remain in the area at all times in the meantime⁴⁰, in a kind of patrolling role, by participating in allied exercises.⁴¹ The Pacific response force to be established would also involve European states (most likely Great Britain and France), but its backbone would be the US and its local allies.

Ideal size of the Navy fleet

The Navy's current force level goal is 355 units, which was adopted in 2016.⁴² However, developments in the meantime by potential adversaries and rivals (primarily China, of course) have necessitated the development of a new target, which has been under development at the Ministry since 2019. However, the new

---

39 Congressional Research Service 2022, 36–37.

40 Seligman 2021.

41 Congressional Research Service 2022, 37–38.

42 Congressional Research Service 2023, 2.

target is not just an increase in size, but rather a fundamental structural change.⁴³ The key elements are:

- reducing the proportion of larger vessels in the total fleet (this includes large aircraft carriers, cruisers, destroyers, large landing crafts);
- increasing the share of smaller vessels in the total fleet (including frigates, corvettes, small landing craft, helicopter carriers);
- the creation of a new, third pillar of the fleet, consisting of relatively large (corvette or larger patrol vessels) partly or entirely unmanned vessels.⁴⁴

According to Navy and Department of Defence planners, this shift is driven by operational necessity (as it will allow to more effectively combat the massive Chinese array of A2/AD capable assets), is technologically possible (mainly due to recent developments, especially in the field of unmanned vehicles and network-centric warfare)⁴⁵, and it is financially feasible (as it is not expected to require more resources than maintaining the current fleet composition, and some analyses suggest that is even cheaper).⁴⁶

This approach was also reflected in the 2021 and 2022 defence budgets for the force, notably in the form of development of the Constellation-class frigates; the so-called Light Amphibious Warship programme; the programme to develop the next generation of medium-sized logistics vessels; and the development project of a variety of medium and large unmanned vessels.⁴⁷

On 17th June 2021, the Navy's new long-term shipbuilding target numbers was released, reflecting the Biden administration's revised composition of the numbers as described above.⁴⁸ The number of manned units is to be increased from 321 to 372, while the number of unmanned units is to be increased from 77 to 140.

New operational concepts

To counter Chinese capabilities, new concepts of operations that track changes in potential adversaries's capabilities and combat procedures are key. To this end, both the Navy and the Marine Corps are developing new operational concepts, preferably as integrated as possible. The so-called Distributed Maritime Operations (DMO) document and the Marine Corps' related Expeditionary Advanced Base Operations (EABO) concept of operations are intended to fulfil this function. The documents rely to a much greater extent than before on the 'sister' force as a complementary force in operations and envisage more integrated naval and marine operations in general.⁴⁹

The main objective of the concepts is to enable the Navy and the Marine Corps to effectively control key maritime trade routes and to maintain a high level of power

---

43 Congressional Research Service 2023, 2–3.

44 Congressional Research Service 2022, 38.

45 Larter 2019.

46 Congressional Research Service 2022, 38–39.

47 Congressional Research Service 2022, 39.

48 Office of the Secretary of the Navy 2022.

49 Lundquist 2021.

projection capabilities in the medium-term future. These documents also highlight the importance of the composition of the Navy to be deployed beyond a mere increase in quantity. So-called hypersonic and directed energy weapons and their integration into current capabilities are emerging as a particularly important area for technical development. The aim is to be able to conduct successful naval warfare against an opponent with an advanced level of technology and military culture. The DMO document specifically addresses operations against adversaries capable of serious resistance, examines the aggregate effects of naval and marine activities, and aims to increase information awareness among stakeholders. The main objectives of joint operations are, among other things, to enable own naval forces to achieve surprise in the theatre of war, to overwhelm the opponent's forces and to present the adversary with operational dilemmas that can slow down its decision-making process and ultimately reduce the effectiveness of its response. To achieve all of this, the report says, it is essential that the various sensors, weapon systems and platforms are fully networked in real time. This requires the right infrastructure, data management strategy and tools, because according to the concept, fast and stable communication will be the most important prerequisite in a future naval confrontation against a near-peer or peer-to-peer opponent. In recent decades, there has been a wealth of experience in communication and effective command and control against less advanced adversaries, however, a completely new approach is needed against an adversary like China.⁵⁰

Another key element of the new DMO concept is the issue of logistics, and more specifically the possibilities of providing continuous logistical support in a high-intensity fight against an adversary with significant technical capabilities. Unmanned vehicles (both waterborne and airborne) have a major role to play in this area, but as this is a completely new field, a lot of conceptual and technical preparatory work is needed to create the conditions for this.⁵¹

Weapons

In addition to enhancing the combat effectiveness and overall readiness of existing strike weapons, priority will be given to the development of some new categories, namely to integrate hypersonic assets into the Navy and Marine Corps toolbox as quickly as possible, and to develop and field directed-energy weapons in the short term.

ASCM development programme: the development of longer-range weapons of the so-called ASCM category to counter Chinese capabilities has been the subject of serious criticism by the US naval command, especially with regard to the adequate progress and speed of these development programmes.⁵² In a June 2021 report, the Navy therefore detailed the special measures that have been implemented in the so-called ASCM category. The document also identifies several possible procedures that could improve the survivability of US naval assets against Chinese ASBMs. These include hard kill capabilities (such as early detection and destruction of this type of

---

50 Lundquist 2021.

51 Ullman, 2023.

52 Turnwall 2019.

offensive missiles), as well as soft kill capabilities (such as effectively masking the exact location of fleet units and disrupting the re-entry of ASBM warheads). The goal is to create a list of potential counter-actions from a mix of these capabilities, which can be used to disrupt the entire kill chain, even in several stages simultaneously.

Tomahawk cruise missile: the naval version of the weapon, which is the backbone of the long-range, all-weather strike arsenal, is under continuous development. Achieving greater resilience to the weather conditions that affect deployment is currently the top development priority.⁵³

Long range surface attack capability/long range anti-ship attack capability: the Air Force's B1-B Lancer and the Navy's F/A-18E/F Super Hornet aircraft will integrate the LRASM (Long Range Anti-ship Missile) into their inventory, allowing for the conduct of attacks against high-value, extremely important land targets of an adversary with a well-established integrated air defence system, as well as long-range attacks against surface vessels.⁵⁴

Extended range anti-radar missile: the so-called AARGM-ER weapon is a 5th generation extended-range weapon designed to intercept and destroy enemy air-defences on both land and maritime targets. Around 1,000 of these weapons with new capabilities have already been fielded by the various armed forces, and continued procurement remains a priority, especially in light of Chinese capabilities.⁵⁵

The Range Of Carrier Groups

Today, the issue of the operational range of the US aircraft carrier fleet groups is in the focus of one of the most serious professional debates, as the current ranges leave the Navy with two possible alternatives in the event of a conflict. Either they are deployed within the range of Chinese A2/AD assets, thus putting the carrier units themselves at very serious risk from a possible Chinese strike, or they operate well outside the range of these weapons. However, in this way, they reduce the combat effectiveness of the strike aircraft from the carriers to such an extent that the effectiveness of the whole operation is called into question. To address this, the Navy is running several parallel technical and operational development programmes. One of the most significant of these is the MQ-25 Stingray unmanned aerial refuelling aircraft, which has recently entered service with the fleet. Its main task is the aerial refuelling of aircraft that have taken off from carriers (and, secondarily, reconnaissance and surveillance), thus significantly increasing the range of the strike aircraft, eliminating at least some of the problems posed by the Chinese A2/AD threat. However, there are also views that the Navy should do more to tackle the problem, for example, by developing a low-observable, unmanned strike aircraft with the declared mission of penetrating the airspace of adversaries with established air defences.⁵⁶

---

53 Congressional Research Service 2022, 43–44.

54 Congressional Research Service 2022, 44.

55 Congressional Research Service 2022, 44.

56 Congressional Research Service 2022, 44–45.

Assessment of the US response implemented

The document submitted to Congress also briefly discusses whether the US actions taken so far and planned for the near future are sufficient to counter the Chinese developments and capability increases described above. It also raises further questions about current and future steps:

- could the countering of Chinese capability increases and threats be effectively accomplished while at the same time other potential threats – by the Russian Federation and other likely asymmetric ones - may also occur to the US forces?
- whether the fleet size target numbers mentioned above are realistic, taking into account the already overstretched and highly concentrated US shipbuilding capacity, the nature of the specific know-how required, and the labour shortages affecting the sector concerned?
- what is the above mentioned timeframe within which this change in fleet composition can be achieved? Is any organisational resistance possible or opposition from the military lobby to be expected?
- in the development of the naval power, based on experience to date, additional resources and emphasis should be placed on certain priority areas, such as: effective countermeasures against Chinese ASBMs and new types of torpedos; development and introduction of new ASCM types with a longer range than Chinese types; increasing the operational range of naval aircraft carrier groups to conduct operations outside the range of Chinese A2/AD assets; speeding up the process of various procurement programmes and the evaluation and commissioning process.⁵⁷

The final part of the report provides an interesting insight into the technical debate about the extent to which and when Chinese naval forces will match the capabilities of the US Navy and Marine Corps in the disputed Pacific area, how urgent the countermeasures are, and where China's catching-up process actually stands.

According to some experts, China is already catching up in certain areas, and in some sub-skills and specific geographic regions the US has already lost its edge. In 2018, Admiral Philip Davidson of the US Pacific Command (PACOM) said⁵⁸ that China already has the capability to control the South China Sea in almost any future war scenario with the US.⁵⁹

In January 2020, James Kraska of the Naval Academy claimed⁶⁰ no less than that the US had lost the edge across a broad spectrum of operations, from low-intensity capabilities (such as China's paramilitary naval militias) to high-end capabilities. This means that China has the so-called escalation dominance, as it has the power to deter any US escalation attempt.⁶¹

---

57 Congressional Research Service 2022, 40–41.

58 U.S. Pacific Command 2018.

59 Congressional Research Service 2022, 41.

60 Power 2020.

61 Congressional Research Service 2022, 41.

Moreover, a March 2021 press report concludes that China is expected to be able to forcefully change the status quo in its wider region by the middle of the decade. Although the majority of US naval leaders (e.g. retired Captain Carl Schuster) believe that China will not necessarily have the capabilities to clearly outmatch US forces in a potential conflict, for example, an invasion of Taiwan, but it will be strong enough to prevent effective and rapid US countermeasures, thus buying time in the conflict. The clear manifestations of this are that by now Chinese surface and subsurface vessels, complemented by naval bombers, have repeatedly demonstrated their ability to threaten US naval bases and airfields in the region in a 360 degree radius. In addition, the current construction rate of Chinese surface vessels is nearly five times that of the US. These new ships have almost the same capabilities as their US counterparts, but most of them are concentrated in a particular region, which could give China local superiority in a potential conflict.⁶²

Of course, there are more cautious views on Chinese capabilities. Their main argument is that the above assessments do not give sufficient weight to areas and sub-skills where the US still has a comparative advantage. These include submarine warfare, the quality of naval training and the closely related personnel operational experience, joint operational capabilities with other forces, and the not insignificant allied support from strong partners, such as Japan and Australia.⁶³

In addition to the above, the superiority of the US Navy in terms of numbers are to be highlighted as well: some 330,000 active duty personnel compared to China's approximately 250,000; the cruise missile strike capability of the surface ship units in the system (according to the IISS, the US has more than 9,000 vertical launchers deployed on the ships combined, compared to China's approximately 1,000); as well as the significant US advantage in terms of armament and range of the submarine fleet.⁶⁴

Conclusions

The US naval forces regard the Chinese naval developments, equipment acquisitions, and overall increase in naval capabilities in recent decades as a serious challenge. On Beijing's side, there have been significant technical advances made in certain areas, particularly in the equipment and weapon systems used, so that in many cases there have been improvements not only in quantity but also in quality. To counter these, the US Navy and Marine Corps made significant changes for the event of a future naval conflict, in part by reconfiguring the composition of deployed surface and subsurface vessels, employing new combat procedures, and launching significant new weapons procurement and development programmes to counterbalance potential Chinese capabilities. Overall, US naval superiority still appears assured in the event of an armed conflict, but the degree of US countermeasures in itself is an indication of the extent of the improvement in Chinese naval capabilities.

---

62 Congressional Research Service 2022, 42.

63 Lendon 2021.

64 Congressional Research Service 2022, 42–43.

BIBLIOGRAPHY

- Chan, Minnie. *China's new nuclear submarine missiles expand range in US: analysts*. South China Morning Post. China's new nuclear submarine missiles expand range in US: analysts | South China Morning Post (scmp.com) (Accessed on: 10. 07. 2023.)
- Congressional Research Service 2022. *China naval modernization: Implications for U.S. Navy capabilities – Background and issues for Congress*. RL33153.pdf (fas.org) (Accessed on: 15. 06. 2023.)
- Congressional Research Service 2023. *Navy Force Structure and shipbuilding plans: background and issues for Congress*. RL32665.pdf (fas.org) (Accessed on: 22. 06. 2023.)
- Defense Intelligence Agency: *China military power, modernizing a force to fight and win*. AD1066163.pdf (dtic.mil) (Accessed on: 15. 06. 2023.)
- Department of Defense: *Quadrennial Defense Review Report*. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/quadrennial/QDR2006.pdf?ver=2014-06-25-111017-150> (Accessed on: 16. 06. 2023.)
- Erickson, Andrew. *China's DF-21D and DF-26B ASBMs: Is the U.S. military ready? Real Clear Defense*. China's DF-21D and DF-26B ASBMs: Is the U.S. Military Ready? | RealClearDefense (Accessed on: 02. 07. 2023.)
- Funaiole, Matthew P., Bermudez Jr., Joseph S. *Progress report on China's Type 003 carrier*. Center for Strategic and International Studies. Progress Report on China's Type 003 Carrier (csis.org) (Accessed on: 29. 06. 2023.)
- Hollings, Alex. *China's new long-range cruise missiles are built to be fired from containers on merchant ships*. SOFREP Military Grade Content. China's new long-range cruise missiles are built to be fired from containers on merchant ships | SOFREP (Accessed on: 15. 06. 2023.)
- Joe, Rick. 003 and more: *An update on China's aircraft carriers*. The Diplomat. 003 and More: An Update on China's Aircraft Carriers – The Diplomat (Accessed on: 17. 06. 2023.)
- Kaushal, Dr. Sidharth. *The Type 055: A glimpse into the PLAN's developmental trajectory*. Royal United Services Institute. The Type 055: A Glimpse into the PLAN's Developmental Trajectory | Royal United Services Institute (rusi.org) (Accessed on: 22. 06. 2023.)
- Larter, David B. *With China gunning for aircraft carriers, US Navy says it must change how it fights*. Defense News. With China gunning for aircraft carriers, US Navy says it must change how it fights (defensenews.com) (Accessed on: 23. 06. 2023.)
- Lendon, Brad. *China has built the world's largest navy. Now what's Beijing going to do with it?* CNN. China has built the world's largest navy. Now what's Beijing going to do with it? | CNN (Accessed on: 24. 06. 2023.)
- Lundquist, Edward. *DMO is Navy's operational approach to winning the high-end fight at sea*. Seapower. DMO is Navy's Operational Approach to Winning the High-End Fight at Sea - Seapower (seapowermagazine.org) (Accessed on: 07. 04. 2023.)
- Noon, Ben, Bassler, Chris. *Schrodinger's military? Challenges for China's military modernization ambitions*. War on the rocks. Schrodinger's Military? Challenges for China's Military Modernization Ambitions - War on the Rocks (Accessed on: (Accessed on: 14. 06. 2023.)
- Office of Naval Intelligence, Farragut Technical Analysis Center Naval Platforms Department: *UPDATED China: Naval Construction Trends vis-à-vis U.S. Navy Shipbuilding Plans, 2020-2030*. China: Naval Construction Trends vis-à-vis U.S. Navy Shipbuilding Plans, 2020-2030 (redacted) (fas.org) (Accessed on: (Accessed on: 12. 07. 2023.)
- Office of the Secretary of the Navy: *Report to Congress on the Annual Long-Range Plan for construction of naval vessels for Fiscal Year 2023*. PB23 SHIPBUILDING PLAN 18 APR 2022 FINAL.PDF (defense.gov) (Accessed on: (Accessed on: 03. 07. 2023.)
- Osborn, Kris. *Double the destroyers: China will soon have almost 40 of these modern warships*. The National Interest. Double the Destroyers: China Will Soon Have Almost 40 of These Modern Warships | The National Interest (Accessed on: 22. 06. 2023.)
- Pedrozo, Raul. 2021. *China's container missile deployments could violate the law of naval warfare*. International Law Studies 97 1161-1170
- Power, John. *Has the US already lost the battle for the South China Sea?* South China Morning Post. Has the US already lost the battle for the South China Sea? | South China Morning Post (scmp.com) (Accessed on: 03. 07. 2023.)

- Seligman, Lara. *Pentagon considering permanent naval task force to counter China in the Pacific*. Politico. Pentagon considering permanent naval task force to counter China in the Pacific - POLITICO (Accessed on: 03. 07. 2023.)
- Suciu, Peter. *Chinese warships are now armed with supersonic anti-ship missiles*. The National Interest. Chinese Warships Are Now Armed with Supersonic Anti-Ship Missiles | The National Interest (Accessed on: 10. 07. 2023.)
- Sweeney, Mike. *Assessing Chinese maritime power*. Defense Priorities. Assessing Chinese maritime power — Defense Priorities (Accessed on: 20. 06. 2023.)
- Tadjdeh, Yasmin. *China building formidable amphibious fleet*. National Defense. China Building Formidable Amphibious Fleet (nationaldefensemagazine.org) (Accessed on: 02. 07. 2023.)
- Turnwall, James. 2019. *The Navy is losing the missile arms race*. U.S. Naval Institute. The Navy Is Losing the Missile Arms Race | Proceedings - November 2019 Vol. 145/11/1,401 (usni.org) (Accessed on: 23. 06. 2023.)
- Ullman, Harlan. *Are there flaws in the US Navy's distributed maritime operations?* Defense News. Are there flaws in the US Navy's distributed maritime operations? (defensenews.com) (Accessed on: 24. 06. 2023.)
- U.S. Pacific Command: *Advance policy questions for Admiral Philip Davidson, USN expected nominee for Commander*. Davidson_APQs_04-17-18.pdf (senate.gov) (Accessed on: 23. 06. 2023.)
- Xuanzun, Liu. *PLA Navy commissions final Type 056A corvettes specialised in coastal defense*. Global Times. PLA Navy commissions final Type 056A corvettes specialized in coastal defense - Global Times (Accessed on: 23. 06. 2023.)

Nagy Miklós Mihály[✦]

Móricz Lajos életműve

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.28

Móricz Lajos ezredes (1923–2011) a második világháború utáni magyar katonai szellemi élet meghatározó alakja volt. Terjedelmes tudományos életműve több hadtörténelmi korszakon átível. Feldolgozott témáival tükrözi az egyetemes és a hazai hadtudományi gondolkodás változásait. Móricz Lajos hadtudományi munkássága értékteremtő és értékmentő. Gondolkodásának nyitottsága, szakértelme, elméleti felkészültsége, valamint egyénisége lehetővé tette, hogy több alkalommal legyen a magyar hadtudomány formálója. Aktív szerepe volt a modern magyar hadtudomány létrehozásában, arculatának kialakításában. A rendszerváltást követően alkotásaival, valamint tudományszervező tevékenységével iránymutató személy lett a magyar hadtudomány kibontakozásában. Sokoldalú munkásságának fontos vonása, hogy képes volt a különböző hadikultúrák gondolkodásmódjának ötvözésére. A tanulmány Móricz Lajos születésének 100. évfordulója alkalmából vázolja életművének legfontosabb területeit.

KULCSSZAVAK: Móricz Lajos ezredes, magyar hadtudomány, a hadtudomány általános elmélete, katonai gondolkodás

Oeuvre of Lajos Móricz

Colonel Lajos Móricz (1923–2011) was a leading figure of post-war Hungarian military intellectual life. His extensive academic oeuvre spanned several periods of military history. Topics covered in his works reflect the shifts in universal and domestic military thinking. Lajos Móricz's work in the field of military both creates and safeguards professional values. His perceptiveness, expertise, theoretical preparedness, and personality empowered Móricz to transform Hungarian military science on several occasions, frequently by playing an active role in its comprehensive altering. Eventually, after the regime change in Hungary (1989) Móricz acted as a prominent professional in the development of Hungarian military science contributing his works and activities. An important feature of Móricz's diverse approach was the ability to combine different mentalities of various military cultures. To mark the 100th anniversary of his birth, this paper aims to summarise the most significant areas of Móricz's oeuvre.

KEYWORDS: Colonel Lajos Móricz, oeuvre, Hungarian military science, general theory of military science, military thinking

✦ Katonai szakíró, történelmi geográfus – Military writer, historical geographer;
E-mail: szentvazul@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2786-4944>

Hipotézis és módszertani kérdések

Móricz Lajos hadtudományi munkássága több mint hat évtizedet ölel fel. Első írását 1947-ben publikálta.¹ A rövid hadművészeti dolgozat olyan szakmai érdeklődésre vall, amely egész életét végig kísérte. Móricz Lajos alkotásai mind kidolgozottságukban, mind témáikban sokrétűek, a hadtudomány számos területére kiterjednek, és szerzőjüknek a tudományos alkotómunkáról vallott felfogásával írhatóak le. Az utóbbira nagyon jellemző az egész életművének szellemiségét tükröző nyilatkozata 2003-ból. Ekkor fejtette ki azt a véleményét, hogy a művészeti alkotáshoz hasonlóan a tudományos munka, a hadtudományi kutatás is kiválthat „...emelkedett érzést...”, melyet a valóság megismerése eredményez.² A tudományos megismerés szándéka, valamint az alkotómunka öröme tükröződik Móricz Lajos életművének egészén, amelyet az első megnyilvánulásoktól kezdve a sokrétűség jellemez. Amikor a múlt század ötvenes-hatvanas éveinek fordulóján rendszeresen publikálni kezdett, már első néhány írása a hadtudomány több területét érintette, a fegyveres erők szervezési kérdéseitől, a katonai nyelvészetten át a hadművészeti témáig.³ Az ekkoriban harmincas éveinek második felében járó Móricz Lajos szakmailag teljesen kiforrott nézetrendszerrel lépett a tudományos közélet porondjára. Későbbi munkái is arról tanúsodnak, hogy egyéni fejlődése inkább a megszólalás módjában és hangvételében, mintsem a szerző tudományos látásmódjában és elkötelezettségében figyelhető meg. E tulajdonságaira vezethető vissza életművének terjedelme, melyet a nyolcvanadik születésnapja alkalmából közölt laudációban a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke, Szabó József professzor is kiemelt. Móricz publikációinak száma meghaladta a 600 tételt.⁴ A köszöntőben utalást találunk a tudományszervezői érdemekre is. Ugyanakkor Szabó József meghatározta a hadtudománynak azokat a területeit, melyek az ezredfordulón kiemelkedőek voltak Móricz Lajos addigi alkotói pályáján. „Kutatásokat végzett a katonai doktrína, a haderőrendszer fejlődéstörténete, a területvédelem aktuális problémáinak feltárása területén, valamint a hadtudományok a tudományok rendszerében elfoglalt helye és szerepe meghatározásában...”⁵ A két évtizeddel ezelőtti köszöntő – az életmű, valamint elsősorban M. Szabó Miklós tudomány- és intézménytörténeti kutatásainak mai tükrében⁶ – nem adhatta vissza Móricz Lajos munkásságának teljességét, mert elsősorban az 1989 utáni teljesítményre fókuszált, de Móricz több évtizedes korábbi munkássága sem hagyható figyelmen kívül. Egyrészt mert érezhetően törekedett arra, hogy kontinuitást teremtsen a magyar katonai gondolkodás 1989 előtti és utáni kora között, másfelől mert alkotói pályájának fénykora az 1960–1990 közötti három évtizedre esett. Az ebben a periódusban keletkezett alkotásai, valamint tudományszervezői munkája máig tartó hatással volt a magyar katonai gondolkodás egészére.

1 Móricz 1947; Móricz 1992, 35.

2 Varga 2003, 135.

3 Móricz 1958; 1961; 1964.

4 Szabó 2003.

5 Szabó 2003, 127.

6 M. Szabó 2007; 2010a; 2010b; 2011; 2013.

Az ilyen terjedelmű és jelentőségű életművé tételek számbavétele szétfeszítené tanulmányunk kereteit, ezért munkásságát az alábbi hipotézis segítségével mutatjuk be: Móricz Lajos személyében életművének sokoldalúsága és elméleti vonatkozásai miatt az 1956 és 2010 közötti időszak egyik legjelentősebb magyar hadtudományi gondolkodóját tisztelhetjük. Hipotézisünk igazolásához munkásságának legfontosabb elemeit ismertetjük. Miután a halálakor megjelent nekrológból s nem utolsósorban számos memoárjából ismertek életrajzi adatai,⁷ így írásunkban eltekintünk pályafutásának kronológiai bemutatásától. Móricz Lajos munkásságának értelmezéséhez és hipotézisünk bizonyításához kiindulópontnak fogadjuk el a *Hadtudomány* lapjain megjelent nekrológjának lényegi megállapítását: „Móricz Lajos életpályája, pályamódosításai híven tükrözik a huszadik század közepének, második felének magyarországi irányváltásait...”⁸ Jóllehet 1948 után Móricz Lajos életpályáján különösebb módosítások nem történtek, de a magyar történelmi folyamatok sajátos lecsapódásaként mégis egyedi jelenség volt, hogy egymástól élesen elkülönülő politikai rendszerek sorában folyamatosan szolgált, tisztét avatásától (1943) nyugállományba vonulásáig (1983), és a magyar katonai szellemi életnek egészen haláláig (2011) meghatározó alakja maradt.⁹ Személyiségéhez éppúgy hozzátartozott a politikai rendszerváltásokat túlélő és azok nehézségein átlendítő hivatástudat, mint a családi örökségként kapott anyanyelvi orosz nyelvtudás, valamint – az e sorok írója által is személyesen tapasztalt – legendás segítőkészség. Móricz Lajos sajátos hírnevéhez kötődött, hogy a szakmai környezete és a mindenkorai politikai, katonai vezetés előtt nem volt titok a második világháborús harctéri szolgálata, a kivégzett Sólyom László és Révay Kálmán tábornokokhoz fűződő személyes kapcsolata, valamint szakmai elméleti tudása, vezérkari akadémiai végzettsége. A politikai rendszerek ezeket az életrajzi tényeket eltérően ítélték meg, és Móricz Lajos változó hangsúlyokkal említette őket. Katonai pályafutásának fenti állomásai azonban bizonyos tekintélyt kölcsönöztek személyének, melyet fokozott a szóbeli szakmai véleménynyilvánításai során tanúsított szerény hangvételű bölcsessége, véleményalkotásának megfontoltsága.

A fenti életrajzi adatok eltérő módon kaptak hangot a vele készített személyes interjúkban. Hatvanadik életéve betöltése és nyugállományba vonulása alkalmából, 1983-ban nyilatkozatot adott a Honvédelmi Minisztérium hetilapjának, a *Néphadseregnek*.¹⁰ Az akkoriban az ilyen méltatásokban szokásos politikai, ideológiai közhelyeken túl az interjúban kiemelt hangsúlyt kapott – anyai ágról – félig orosz származása és már említett nyelvismerete, a tudományszervezői tevékenysége, valamint elméleti

7 S. n. 2011. Miután Móricz Lajos életművében a memoárirói munkásság is jelentős szerepet játszott, visszaemlékezéseinek szakirodalmát a későbbiekben közöljük.

8 S. n. 2011, 4.

9 Móricz Lajos életpályája a politikai rendszereken való átívelésével sajátosan egyedi volt, többször szóba került, sőt nyomtatásban is formát öltött. A katonai tudósító fogalmazásában: „Hogyan eshet meg az, hogy valaki hivatásos katonaként három politikai kurzust is túlélve, összesen 40 esztendő tündérben töltve szolgálhassa hazáját itt, a Kárpát-medencében?...” Móricz Lajos mellett keveseknek adatott meg az 1945 előtti tisztikarból, hogy a Magyar Néphadsereg szakmai gondolkodását is formáló beosztásban szolgálhattak évtizedeken át. Vele rokon vonásokat mutató életpályát futott be szabályszerkesztőként például Damó Elemér (1918–2014). Siposné 2012.

10 Molnár 1983.

munkássága. Az utóbbival kapcsolatban kiemelte: „Részt veszek a néphadsereg történetének megírásában, szerkesztésében, de a Magyar Tudományos Akadémia által kiadásra kerülő nagy lexikon hadügyi részének kidolgozásában is nagy részt vállaltam. Most készül egy hatezer címszót tartalmazó katonai lexikon, ennek szerkesztésében is jelentős szerepem van.”¹¹ Az interjú szövegén látható, hogy rendszerint megtalálta az elvártakon túl a szakmai kérdések hangsúlyozásának módját. A vele készült másik fontos interjú nyolcvanadik születésnapja alkalmából jelent meg.¹² Ekkor a kulturális, politikai élet korábbi kötöttségei már nem érvényesültek. Így az emlékirataiban publikáltakon túlmenően alkalma nyílt a tudományos munka lényegéről vallott nézeteinek megfogalmazására. Rövid összegzést adott a magyar hadtudomány fejlődéséről a múlt század második felében. Szóba került az ötvenes évek utáni fokozatos hadtudományi kibontakozás is, amiről így beszélt: „...az a felismerés érvényesült – hozzáteszem, szerencsére, hiszen ez sem kevés! –, hogy a másolás helyett legfeljebb csak adaptációra van szükség. Vagyis az adott helyzetet a hazai hadtudományi munka követelményeire, de lehetőségeire is támaszkodva kell elemezni, és amennyiben a haza sorsát érinti, a sajátosságok szem előtt tartásával szabad és szükséges ajánlásokat kidolgozni, megtenni. Ez a felismerés, bár nem egy csapásra, de már az 50-es évek közepére kialakult, s mivel megfelelt, megfelel a valóságnak, azóta sem veszítette el jelentőségét...”¹³ Móricz Lajos hadelméleti és tudományszervezői munkássága a fenti szemléletmód fokozatos térhódításával esett egybe. Életművének megítélésénél fontos szempont lehet, hogy a tudományos potenciál, a nemzeti szakmai igények, valamint a tudatosan vállalt adaptáció közötti helyes arány kialakításának felismerése az ő tudományos érdeme volt. Az adaptáció kérdése munkásságának egyik fontos alkotóeleme volt. Az erről, valamint a hadtudomány elméletének egészéről alkotott felfogását jellemzi, hogy miközben az orosz-szovjet hadikultúra legfontosabb hazai értelmezői közé tartozott, legtermékenyebb életszakasza esett erre a hadtörténelmi periódusra, olyan felkészültség és alaposág jellemezte, hogy nézeteinek zöme 1989 után sem szorult revideálásra.

A Móricz Lajos-életmű a fentiekben elmondottak alapján a benne megnyilvánuló szakmaiságával markáns állandóságot képvisel. Miután döntő eleme a hadelmélet, így értékelése a hadtudomány általános elmélete és a hadikultúrák felől lehetséges. Az értékelésnek ezt a módszerét az egész termékeny alkotói pálya jól dokumentált jellege mellett az indokolja, hogy a magyar katonai gondolkodás története a múlt század második felére vonatkoztatva leírható a hadikultúrákhoz való igazodásokkal. Eljárásunkat alátámaszthatja, hogy a második világháború utáni magyar hadtörténelem és ezen belül a Kádár-korszak, valamint a rendszerváltás utáni periódus katonai tudománytörténete alig feldolgozott. Móricz Lajos alapvetően elméleti életművéről nem szólhatunk pusztán eseménytörténeti szempontból. A vizsgált kérdés hipotézisünk szempontjából igazán érdekes eleme, hogy miközben hazánkban a katonai gondolkodásmód jelentős változásait feltételező több hadügyi átalakulás zajlott (1945–1948, 1956, 1989), aközben láthatóan létezett a hadikultúrák

11 Molnár 1983, 7.

12 Varga 2003.

13 Varga 2003. 134.

közötti közös elemet felmutató életmű. Ez a közös elem az ideológiai látszat mögötti szakmaiság volt.

A Móricz Lajos-féle alkotói pálya egyik tudománytörténeti érdekessége, hogy a már többször említett szakmai gondolkodásbeli periódusok tudomány és kultúrtörténetét, a teljes megújítás igényét részben ő maga és közvetlen munkatársai (Csabai Károly, Kovács Jenő, Pataky Iván, Bognár Károly) írták meg.¹⁴ E gazdag életmű sajátossága, hogy kiteljesedése egybe esett a modern magyar katonai gondolkodás, mint tudomány felnőtt korúvá válásával. Amikor Móricz Lajos már évtizedes szakmai múlttal a hadtudomány felé fordult, a magyar hadügy szellemi élete mélyponton volt. Mintegy három évtizeddel később, nyugállományba vonulásakor jól szervezett, intézményrendszerében teljesen kiépült, a kor színvonalán álló hadtudomány létezett hazánkban.¹⁵ Ebben a folyamatban Móricz tudományszervezőként is fontos szerepet játszott.¹⁶

Katonai és tudományos pályafutásának évtizedei során a magyar hadügy gondolkodásában a hadikultúrák (a hadüggyel kapcsolatos gondolkodás¹⁷) között több változás történt. A hadikultúrának három fajtája, az anyagcentrikus, a mozgáscentrikus, valamint a gerilla hadikultúra különíthető el.¹⁸ Elfogadva az őket megfogalmazó Kovács Jenő (1929–1996) osztályozását, amely szerint a mozgáscentrikus hadikultúrának két alfaja, az „osztrák-német” és az „orosz-szovjet” létezik,¹⁹ Magyarország 1989-ig a mozgáscentrikus hadikultúra területébe tartozott. Szárazföldi országgként katonai gondolkodását a nyers katonai erő alkalmazása határozta meg. 1945-ig Kovács Jenő kutatásai szerint az „osztrák-német”, míg a hidegháború időszakában az „orosz-szovjet” irányzat volt uralkodó hazánkban. Ezeket részben felváltotta, részben kiegészítette 1989 után a politikai akaratérvényesítés sokrétű eszközrendszerével élő anyagcentrikus hadikultúra. A hadikultúrák e váltásai alapján Móricz Lajos élete során két hadikultúrát és ezek két alfaját volt kénytelen szakmai gondolkodásmódként elsajátítani. E feladatnak nem minden kor- és pályatársa tudott eredményesen megfelelni. A váltások főleg azok esetében bizonyulhattak szakmai kudarcnak, akiknek általános hadelméleti felkészültségük hiányos volt és ebből eredően az „osztrák-német”, valamint az „orosz-szovjet” változatot teljesen ellentétes formának tekintették. Kovács Jenő szerint a valóságban azonban nem azok.²⁰ 1989 után a magyar katonai gondolkodás jelentősen változott, de igyekezett megőrizni a mozgáscentrikus (orosz-szovjet) hadikultúra alkalmazható, időt álló elemeit.²¹ Elfogadva Kovács Jenő tézisét, amely szerint az „osztrák-német”, valamint az „orosz-szovjet” mozgáscentrikus hadikultúra között pusztán eljárástechnikai különbség van, könnyen értelmezhetővé válik Móricz életművének központi eleme, a magas fokú szakmaiság.

14 Pataky 1991; Csabai, Móricz 1991b, 1992a, 1992b; Kozma 1991; Kovács 1996; Móricz 1995; Bognár 2005.

15 Szűcs 1956; Móricz 1987.

16 Móricz 2000.

17 Kovács 1995b; Forgács 2009a; 2009b; 2023.

18 Kovács 1995b, 22–44.

19 Uo. 16–17.

20 Uo.

21 Kovács 1993; Bognár 2005; Pataky 1991.

A hadikultúrák változása Magyarországon kellő elméleti ismeretek és tárgyi érdeklődés és a szakmai megközelítés mellett biztosította a katonai pálya művelésének lehetőségét. A szakmaiság dominált Móricz Lajos alkotói munkásságának mára elfeledett nagy eredményében, az egykori szovjet-orosz hadelmélet magyarországi értelmezésében is. Ez a téma több évtizeden át foglalkoztatta, és publikációinak nem elhanyagolható része is ebben a tárgykörben született.

Amint láttuk, a mintegy két évtizeddel ezelőtti laudáció kiemelte sokrétű érdeklődését, de nem tért ki minden témakörre. Maga Móricz Lajos is különböző módon értékelte életének egyes időszakában addigi munkásságát. Amikor 1978-ban az akkori jogszabályok szerint nyugállományba kellett volna vonulnia, de a vezérkari főnök, Oláh István altábornagy kérésére további szolgálatot vállalt, felmérte addigi tudományos pályafutását és a hadtudomány általa művelt főbb területeit. Úgy találta, hogy a legnagyobb figyelmet a hadtudomány általános elméletére, valamint a tudományszervezésre fordította, de szívesen foglalkozott egyéb témákkal is. „Egyéb írásaim négy témakörre bonthatók. Ezek: hadművészet, hadseregépítés, katonai kiképzés és nevelés, valamint hadtörténelem...”²² Az erősen leegyszerűsítő csoportosítás nem lehetett teljes. Alkotásait számba véve látható, hogy ennél sokrétűbb munkásságról beszélhetünk. Az általa nem említett vagy a hadtudomány általános elméletének tárgykörébe sorolt katonai nyelvészeti, lexikonírói és szakfordítói munkásság jelentős része már a múlt század hetvenes éveinek végén is ismert volt. A későbbi évtizedekben e témákhoz katonai publicisztikai, emlékiratírói alkotómunka társult, s ennek eredményeként Móricz Lajos a modern magyar katonai szellemi élet legsokoldalúbb tollforgatójává vált.

Sokrétű életmű

A Móricz Lajos halálakor közölt nekrológ ugyan hivatkozik „pályamódosításaira”, ám valójában alig voltak ilyenek. Beosztásainak jellege – a katonai oktatásügy, valamint a hadtudományi élet szervezése – alig változott. A katonai hierarchiában elfoglalt helye módosult. 1945 után rövid ideig a Honvéd Kossuth Akadémia parancsnokának, Révay Kálmánnak volt segédtisztje. Innen került hallgatónak a Súlyom László tábornok által újjászervezett vezérkari akadémiaira, a Honvéd Hadiakadémiaira. Ennek korai megszüntetését, a rövidített tanulmányait követően egy ideig a vezérkarnál szolgált, majd a tolmáctisztai tanfolyamon foglalkozott a hallgatók ügyeivel. Innen került a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiaira, ahol közel másfél évtizedet töltött, részben oktatói, részben tudományszervezői feladatokat látott el. 1975-ben került a Honvéd Vezérkar Tudományos Osztályának élére, ahol nyugállományba vonulásáig dolgozott. Közben különböző szintű tudományos fokozatokat és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen orosz nyelvtanári képesítést is szerzett.²³ Szigorúan katonai szakmai szempontból tekintve, az adatok több politikai rendszeren átívelő egyenes vonalú életpályát mutatnak. Ám ezen az életpályán volt egyetlen pont, amikor Móricz Lajos olyan döntést hozott, mely egész későbbi katonai és tudományos

²² Móricz 1992, 8.

²³ S. n. 2011, 3–4.

karrierjét determinálta. E döntés, a második világháború végső szakaszában szerveződő debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány melletti katonai szolgálat vállalása, majd elköteleződése az átmeneti időszakot (1945–1948) követő politikai berendezkedés mellett, mind a rendszerváltást megelőző, mind az azt követő évtizedekben köztudott volt. Ezt egész életében vállalta, jöllehet bizonyos hangsúlyeltolódások megfigyelhetők voltak élettörténetének önmaga általi megfogalmazásában. Úgy véljük, élete későbbi alakulása, elsősorban a nagy látványos karrier elmaradása is azt bizonyítja, hogy Móricz Lajos fiatalkori politikai-ideológiai szerepvállalását sokkal inkább a katonai pályán maradás vágya, mintsem a szélsőséges politikai ideológiákhoz történő vonzódása igazolhatja. Mindenesetre közismert tény volt, hogy a Sólyom László-féle hadiakadémia hallgatójaként, valamint az átmeneti időszak honvédségének tisztjeként ő fogadta Dinnyés Lajos miniszterelnököt, valamint Veres Péter honvédelmi minisztert 1947 decemberében²⁴ az intézmény megnyitó ünnepségén. Az egykori híradás szerint: „A hallgatók nevében Móricz Lajos százados fogadalmat tett, hogy a magyar demokrácia minden körülmények között számíthat majd az új vezérkari sarjadéokra...”²⁵ Az 1989-ig tartó történelmi periódusban ezt a politikai szerepvállalását a rendszer által kedvelt ideológiai elemként többször is felhasználták,²⁶ ám – feltehetően ludovikás múltja miatt – nem emelkedhetett a katonai hierarchia legmagasabb fokaira. Önéletírásai alapján hihetett az 1945–1948 közötti időszak politikai átalakulásában és a demokratikusnak tűnő és vélt rendszer kiépítésében.

Móricz Lajos hadtudományi munkásságának témagazdagságát jellemzi, hogy miközben szervezési és hadkiegészítési, valamint katonai nyelvészeti és hadművészeti kérdésekről publikált, első könyve a katonai nevelés időszerű kérdéseit tárgyalta.²⁷ Ezt követően írta meg kandidátusi értekezését, amelyet a hadtudomány körében az elsők között készített el 1964-ben és védett meg a következő évben a hadseregszervezés és mozgósítás témájában.²⁸ A disszertáció tudományos értékét minősíti, hogy a mozgósítási rendszerek tudomány- és kultúrtörténetét taglaló fejezet több mint két évtizeddel később helyet kapott a Kocsis Bernát szerkesztésében megjelent katonai pedagógiai és hadtörténelmi chrestomatiában.²⁹ Az ezt követő két évtized a tudományos munka szervezésével és kutatással telt. Móricz Lajos nyugállományba vonulásáig a magyar tudományos életben egészen egyedi módon tudta összeegyeztetni a két tevékenységet.

A mai hadtudományi élet számára fontosabb akadémiai doktori értekezését a hadtudomány általános elmélete témakörében védte meg végleges nyugállományba vonulásakor.³⁰ Ekkor hatvanéves volt. Az értekezés egyes részei később egy

24 S. n. 1947. 116; Sólyom 1947; Réczey 1947.

25 S. n. 1947. uo.

26 György 1948; Fekete 1975.

27 Móricz 1962.

28 Az értekezés címe *A szárazföldi csapatok korszerű mozgósításának magyarországi problémái*. A kézirat fellelhető az NKE HHK Könyvtárában a KD827. számon. Móricz 1964. A védésre 1965. I. 18-án került sor.

29 Móricz 1988b.

30 Az értekezés *A hadtudomány általános elméletének elvi és módszertani problémái és azok megoldása a Magyar Néphadseregben* címmel készült. (Móricz 1983a) Lelőhelye: NKE HHK Könyvtára KD 377. A doktori eljárás dokumentációja megtalálható: NKE HHK Könyvtára H9249. Móricz 1983b.

hadtudományi válogatásban a szélesebb olvasóközönség számára is elérhetővé váltak.³¹ Az utánközlés során Móricz Lajos az eredeti szövegen az opponensi véleményeket tükröző nem lényegi változtatásokat eszközölt. Tekintettel arra, hogy értekezésként az egész életművének összegzését nyújtotta be, alkalma nyílt arra, hogy összefoglalja nézetrendszerét a magyar hadtudomány egészéről. A katonai gyakorlat, valamint az elmélet egysége mellett állt ki. Akadémiai doktori eljárása addigi, eléggé lezártnak tűnő életműve megkoronázása volt. A fegyveres erők lapja, a *Néphadsereg* részletesen beszámolt nagydoktori védéséről.³² Jóllehet a Móricz Lajossal az 1983 elején készített, már említett interjúban szóba kerültek a nyugdíjas években folytatandó kutatásai, ám még nem lehetett tudni, hogy a nyugállományba vonulás jelentős korszakhatár lesz-e az életművében. Nem vált azzá. Az 1984-ben megalakult Kiss Károly Hadtudományi Klub, majd az 1990-ben alapított Magyar Hadtudományi Társaság első elnöke lett. A tudományszervezői munkásság intézményi kerete továbbra is biztosítva volt. A nyolcvanas években olyan hadelméleti munkák kezdődtek, melyek befejezésre és folytatásra vártak. Ekkoriban készült Damó László vezetésével az új hadtudományi lexikon.

Az utóbbi munkálataiban Móricz Lajos is aktív szerepet vállalt, és ez már átvezet életművének másik nagyhatású területére, a lexikonírói, valamint -szerkesztői munkásságához. Az e téren nyújtott tudományos teljesítményének kultúrtörténeti érdekessége, hogy elválaszthatatlan katonai nyelvészeti és szakfordítói tevékenységétől. Míg kor- és pályatársainak zöme a hadtudományi lexikonok készítését pusztán szűken értelmezett katonai szakmai feladatként értelmezte, addig Móricz Lajos felfogásában e lexikonok a pontos, a gyakorlati életben jól alkalmazható, egységes katonai terminológia kialakításának eszközei is voltak. 1981-ben, amikor már folytak a Damó-féle lexikon előkészítő- és tervezői munkái, Móricz Lajos egyik rövid szaknyelvi dolgozatában kilépve az állami tudományszervezői hivatalnok szerepköréből, orosz nyelvészként is értékelte a készülő mű fontosságát A Damó-féle vállalkozás, mely végül 1985-ben *Katonai lexikon* címmel jelent meg, példázza leginkább, hogy Móricz Lajos életművében a tudományszervezői, a katonai nyelvtudományi, a hadelméleti és a hadtörténelmi kutatásai egyetlen egységet alkotnak. Móricz a *Katonai lexikont* megelőző hasonló vállalkozásokban is fontos szerepet játszott. A mintegy egy évtizeddel korábban megjelent, Tóth Lajos tábornok főszerkesztésével és a hadikultúrák kapcsán már említett Kovács Jenő közreműködésével megjelent *Katonai értelmező szótár* első, majd jelentősen bővített második kiadásának egyik szerkesztője volt. A két mű alapvetően a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tanári karának munkájaként született.³³ A *Katonai lexikon* terjedelmében bővebb, szakmailag tágabb horizontú szakmunka lett, amelynek munkálatait Damó László mellett Móricz Lajos és az időközben elhunyt Ligeti Rudolf vezette szerkesztőbizottság fogta össze.³⁴ A mintegy 6000 szócikket tartalmazó lexikon a mozgáscentrikus hadikultúra „orosz-szovjet” válfajának magyarországi alapművévé vált. Terjedelmével és szócikkeinek mélységével az addigi legjelentősebb magyar hadtudományi lexikon volt, amelynek egyik meghatározó forrása

31 Móricz 1987.

32 Kozma 1983. A tudósítás a *Néphadsereg* 1983. december 3-i lapszámában jelent meg.

33 Tóth 1972; 1976a.

34 Damó 1985.

az akkori világ egyik vezető hadtudományi rendszerének alapműve.³⁵ Ennek jelentős részei „kézirat gyanánt” megjelentek magyarul, s a terjedelmes fordítói, valamint szerkesztői munkában Móricz Lajos is részt vett.³⁶

A *Katonai lexikon*t követően egy évtizeddel a Magyar Hadtudományi Társaság gondozásában újabb, a kor követelményeinek, valamint a magyar hadügy és katonai gondolkodás változásának jobban megfelelő *Hadtudományi lexikon* jelent meg.³⁷ A Magyar Hadtudományi Társaság első elnökeként (1990–1995) a mű létrejöttében Móricz Lajosnak maradandó érdemei voltak, jóllehet az időközben a kötet körül kialakult zavaros jogi helyzet miatt annak főszerkesztője a már említett nekrológ szerzője, Szabó József lett. A lexikonban Móricz Lajos szerzőként (hadtudomány-elmélet, hadseregszervezés, katonai személyek, hadtörténelem témaköreiben) szerepelt. A *Hadtudományi lexikon* szócikkeiben – tükrözve a magyar katonai gondolkodás akkori helyzetét – számos tartalmi elemet átemelt az „orosz-szovjet” hadikultúrából, miközben már nyitott volt az anyagcentrikus hadikultúra világa felé. Ezzel a megközelítéssel máig hatást gyakorol a magyar katonai gondolkodásra, mely szaknyelvi terminológiájában még mindig hordozza az 1989 előtt módszeresen kiformált szaknyelv egyes elemeit. Szaknyelvünk állandó változásával tudatos, részben nyelvészi, részben hadtudományi munka eredményeként nyerte el akkori és ezáltal mai alakját is. Ebben fontos szerepe volt annak, hogy 1981-től a magyar katonai sajtóban – a szakfordító és szerkesztő, Kocsis Bernát kezdeményezésére – mozgalom indult a hazai szaknyelv jobbítására.³⁸ Móricz Lajos e mozgalom egyik fontos szereplője volt, ami szorosan kapcsolódott szakfordítói munkásságához.

A múlt század második felében az „orosz-szovjet” hadikultúra hatására a magyar hadtudományi életben nagyszámú orosz nyelvű alkotás jelent meg, amelyek fordítása szintén máig ható tudománytörténeti folyamat volt. Az utóbbinak fontos állomása lett a kétnyelvű (orosz–magyar és magyar–orosz) katonai szótár megalkotása, melyben feltételezhetően orosz nyelvtudása és nyelvészi végzettsége s nem utolsósorban szakmai beosztása (ekkor a HVK Tudományos Osztályát vezette) miatt Móricz Lajos kulcsszereplő volt. A *Magyar–orosz katonai szótár* szerkesztői között, míg az orosz–magyar kötetben a háttérmunkát végzők sorában találjuk.³⁹ Mindemellett neve hadtudományi, hadelméleti szempontból fontos memoárok kapcsán is feltűnt. A Zsukov-emlékiratok (1970) lektora volt,⁴⁰ s recenziót közölt például a vezérkari és törzsmunkához sokat adó Styemenko-féle emlékiratok tartalmáról és fordításáról.⁴¹ Az utóbbit fontosnak tartjuk

35 A *Katonai lexikon* forrásaként a Szerkesztő Bizottság az alábbi írta az Előszóban: „Rendkívül gazdag forrásanyaga volt a mostani lexikonszerkesztésnek az 1976–1980-as években megjelent 8 kötetes, 11 000 címszót tartalmazó Szovjet Katonai Enciklopédia, amely a maga nemében a világ egyik legteljesebb ilyen kiadványa...” Damó 1985, 5.

36 A szovjet katonai enciklopédia magyar kiadástörténete eddig feldolgozatlan. A MNVK és a Zrínyi Kiadó gondozásában általában Szemelvények a Szovjet Katonai Enciklopédiai Szótárból címmel megjelent sorozat 1–4. kötetének forrásválogatását, szerkesztését és a fordítói munka lektorálását Ligeti Rudolfal Móricz Lajos végezte. Móricz 1983b. téziszűzet 42.

37 Szabó 1995.

38 Menyhárt 1981.

39 Tóth 1976b; 1977.

40 Zsukov 1970. A mű Kádas Géza, Auer Kálmán, Nádor Tibor fordításában jelent meg.

41 Styemenko 1975; Móricz 1975b. A Styemenko-kötet fordítói Kilián Ferenc és Szabó Balázs voltak.

Móricz Lajos munkásságában, mert Styemenko a szovjet-orosz fegyveres erők vezérkarának meghatározó személye volt a világháború folyamán, és emlékiratai valóságos szakmai példagyűjteményként is értelmezhetőek az „orosz-szovjet” hadikultúra tekintetében. A vezérkari munkában jártas Móricz Lajos ezt a szakmai oldalát látta meg. Szakfordítói munkássága legfontosabb alkotásának a Razin-féle hadművészet-történet második kötet átültetését végző munkacsoport vezetését tarthatjuk. A *háború feudális korszakának története* alcímet viselő terjedelmes kötet 1961-ben jelent meg, és a későbbi évtizedek során – a mű másik két részével együtt – nemzedékek hadtörténelmi világképét határozta meg.⁴²

Móricz Lajos életművének egy része hadtörténelmi vonatkozású. Egyfelől élete második felében gondosan dokumentálta pályafutását és több helyen, több formában is megírta emlékiratait, másfelől pedig 1983 után szívesen közölt írásokat a saját maga által átélt történelmi időszakokról. 1983-ban a magyar hadtudományi élet egyik szervezőjeként társszerzője volt annak a programadó tanulmánynak, mely – a honvédelmi és a kultúrpolitikai szándékot követve – az 1945 utáni hadtörténelmi időszak feldolgozását szorgalmazta. Ekkoriban indult a Zrínyi Kiadónál az *Élmények és gondolatok* című memoársorozat, amelyben már a kiadói szerződés is megvolt emlékiratainak közlésére.⁴³ Könyv formájában emlékiratai azonban csak jóval a rendszerváltást követően jelenhettek meg, ekkor már jelentősen bővített és a családi hagyományokat is ápoló változatokban.⁴⁴ Élettörténetét 1956-ig terjedően cikksorozatban (15 részben) is publikálta a *Magyar Honvéd* s katonailag valamivel mélyebb megközelítéssel az *Új Honvédségi Szemle* lapjain 1990–1992-ben.⁴⁵ Személyes emlékeken nyugvó hadtörténelmi írásai,⁴⁶ sajtó- és intézménytörténeti munkái is voltak.⁴⁷ Az utóbbi indíttatása különösen érezhető az általa személyesen ismert és érezhetően nagyra becsült Sólyom László tábornokról szóló publicisztikai és szakmai műveiben.⁴⁸ A magyar történelem számára kedves időszaka az 1945–1948 közötti korszak lehetett. Ez volt fellendülő katonai pályafutásának periódusa. Erre utalt, hogy társszerzőként ezeket az éveket hangsúlyozva közölt kötetet a magyar honvédelmi miniszterekről, mely jelentősen bővített változatban Ács Tibor szerkesztésében hamarosan második kiadásban is megjelent.⁴⁹ Ezek az évek kevésbé feldolgozott politika- és hadtörténelmi időszakként csekély figyelmet kaptak hazánkban, jóllehet a későbbi állampárti rendszer legitimitációjában fontos elemként szerepeltek. Erre vezethető vissza a Nagy Gáborral közösen szerkesztett kötet, amely 1970 után 1985-ben bővített formában is megjelent, minimális címváltoztatással.⁵⁰ Ebben

42 Razin 1961. A Razin-féle hadtörténelem I. kötete (*A háború rabszolgatartó korszakának hadművészete* 1959) a Szentesi Ede vezette munkaközösség, míg III. kötete (*A háború kézműipari korszakának hadművészete* 1964) Auer Kálmán fordításában jelent meg.

43 Móricz, Ács 1983; Németh 1985, 1.

44 Móricz 2000a; 2000b; 2001; 2003; s. d.

45 Móricz 1992a; 1992b; 1992c; 1992d.

46 Móricz 1974; 1991b; 1992e; 1994; 1999.

47 Móricz 1975a; 1987; 2000.

48 Móricz 1968; 1983; 1988a.

49 Balogh, Móricz 1992; Ács 1994.

50 Nagy, Móricz 1970; 1985.

az átmeneti időszak hadseregépítésére vonatkozó memoárok tartalmazó műben Móricz Lajos *Magyar–szovjet fegyverbarátság* csalóka címmel közölte emlékiratát.⁵¹ A publikált szöveg és a cím nem volt összhangban, mert az állami ideológiai toposz helyett a szerző életének eseményeit vette számba a koalíciós időszakban, s tartalmában alig tért el az ebben a témában 1989 után közölt szövegeitől.

Az állampárt katonai rendszere hatott Móricz Lajos hadelméleti munkásságára is, melynek leglényegesebb elemét az 1989-ig tartó időszakban az adaptáció témakörében célszerű keresnünk. Az adaptálás jelenségéről, mint kutatási és katonai szakmai módszerről már 1972-ben publikált egy rövid írást.⁵² Ebben elmondta, hogy az adaptálás nem jelenthet szolgálai másolást. Ezzel szemben a más nemzeti hadtudományokból, katonai rendszerekből való jól megfontolt átvételt jelent, mely jellegéből eredően integráló munka is, és hozzájárul az egyetemes hadtudomány fejlődéséhez. Erről írta: „...valamilyen elv, módszer, eljárás szakszerű és hasznos átvétele csak akkor lehetséges, ha jól megértettük azokat az összefüggéseket, motívumokat, körülményeket, amelyek az adott elv megfogalmazásához és elfogadásához vezettek. Az átvétel másik fontos előfeltétele, hogy számításba vegyük országunk történelmi és nemzeti sajátosságait, adott körülményeit, alakulataink meglévő szervezetét, technikai felszerelését, személyi állományának képzettségét, szociális, kulturális körülményeit stb...”⁵³ Megfontolt értelmezésével az adaptációnak a politikai ideológiai vezetés által sugallt tartalmával éppen ellentétesen Móricz kiállt az önálló magyar hadtudomány és hadelmélet mellett.⁵⁴ Ezzel a felfogásával elérte, hogy az 1989-től haláláig tartó alkotói periódusában nem kényszerült korábbi szakmai téziseinek revidálására. 1990-ben adott interjújában a magyar katonai szakmát képviselve megfogalmazta a magyar fegyveres erők tükörbenézését.⁵⁵ A helyzetet ellentmondásosnak látta, mert a „...a haza védelme szakmai ismereteket kívánó tevékenység és ezt a tevékenységet a nemzet érdekében irányítják a legfőbb katonai vezetők. Ha ennek a tevékenységnek rendezettek a jogi alapjai, és feddhetetlenek a vezetői, történjen bármi, jöhet a tükörbenézés. Hadseregünk 45 évét nem a tudományosan átgondolt lépések vezérelték. Ezért is sok benne az ellentmondás. Ám az a legfőbb baj, hogy besétáltunk a szovjetek 70 éves zsákutcájába...”⁵⁶

Életének utolsó két évtizedében mind kutatóként, mind tudományszervezőként folytatta korábban megkezdett, a széles tudományos közélet számára is érthető hadtudományi értelmező munkáját. Az ideológiai elemek elhagyásán túl nem volt mit változtatnia.⁵⁷ A hadügy aktuális kérdéseivel és a magyar katonapolitika helyzetével foglalkozó műveivel tovább alakította a társadalom védelmi szektorral kapcsolatos gondolkodását.⁵⁸ Megmaradt véleményformálónak. Gazdag életműve részletekbe

51 Nagy, Móricz 1985; 296–307.

52 Móricz 1972.

53 Móricz 1972, 97.

54 Szabó 1990.

55 Uo.

56 Uo.

57 Móricz 1977; 1979; 1990; 1997; 2000.

58 Móricz 1991a; Csabai, Móricz 1993a; Móricz, Csabai 1993b.

menő feldolgozása a jövő feladata. Az azonban már látható, hogy kutatásaival, iránnyító munkájával, több alkalommal nagy hatással volt katonai gondolkodásunkra. Életművéről, egyes megállapításairól még folyhat vita, de sokoldalúsága, a témagazdagsághoz szükséges elmélyült elméleti gondolkodása minden kétségen kívüli. Ez egyedülivé teszi a magyar hadtudomány történetében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ács Tibor et al. 1994. *Honvédelmi miniszterek 1848–1994*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Balogh Gyula, Móricz Lajos 1992. *Honvédelmi miniszterek 1944–1990*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Bán Károly 1982. Van-e nálunk önálló hadtudomány? Doktrínák és hadvezérek. *Magyar Hírlap*, 15 (110): 5.
- Bertalan György 2004. „...Hazádnak rendületlenül...”, Móricz Lajos új könyvének bemutatójáról. *Új Honvédségi Szemle*, 58 (4): 139–141.
- Bognár Károly 2005. A háború fogalmának, tartalmának múltja, jelene és jövője. *Új Honvédségi Szemle*, 59 (8): 8–28.
- Csabai Károly, Móricz Lajos 1991a. Az általános hadkötelezettségről és a hivatásos hadsereg bevezetésének realitásairól. *Új Honvédségi Szemle*, 1. (4): 53–60.
- Csabai Károly, Móricz Lajos 1991b. Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek magyar hadtörténetéhez I. rész *Hadtudomány*, 1 (2): 59–72.
- Csabai Károly, Móricz Lajos 1992a. Tények és adatok az 1956 és 1956 közötti magyar hadtörténethez. (II. rész) *Az 1956-os esztendő. Hadtudomány*, 2 (1): 72–82.
- Csabai Károly, Móricz Lajos 1992b. Tények és adatok az 1945–1990 közötti évek magyar hadtörténetéhez. (III. rész) A magyar hadsereg szervezeti változásai 1957–1990 között. *Hadtudomány*, 2 (2): 84–97.
- Csabai Károly, Móricz Lajos 1993. Csökkenthető-e a sorkatonai szolgálati idő? *Hadtudomány*, 3 (2): 32–37.
- Damó László (főszerk.) 1985. *Katonai lexikon*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Fekete Gábor 1975. Magyarok a szovjet hadsereg oldalán. *Népszabadság*, 33 (79): 11.
- Forgács Balázs 2009a. A hadikultúrák fogalmának historiográfiája I. *Hadtudományi Szemle*, 2 (2): 1–9.
- Forgács Balázs 2009b. A hadikultúrák fogalmának historiográfiája II. *Hadtudományi Szemle*, 2 (3): 1–8.
- Forgács Balázs 2023. Kovács Jenő és Magyarország katonai stratégiája. In Gócze István – Padányi József (szerk.): *Lehelyezett kő: tanulmányok M. Szabó Miklós nyugállományú altábornagy a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja emlékére*. 61–73. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- György István 1948. „...Nem fáradt zsoldosokra...” Az új Magyarország vezérkari tisztjeit neveli a Hadiakadémia. *Szabad Nép*, 6 (130): 4.
- Kiss Jenő, Móricz Lajos 1990. *A katonai elmélet művelése és a tudományos munka szervezése*. Budapest: MHVK Tudományos Munkaszervezési Osztály.
- Kovács Jenő 1993. Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. *Új Honvédségi Szemle*, 47 (6) 1–7.
- Kovács Jenő 1995a. A katonai gondolkodás feltételei és eredményei (1957–1990). Ács Tibor (szerk.): *A magyar katonai gondolkodás története. 180–194*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Kovács Jenő 1995b. katonai stratégia és a hadikultúrák. In Uő. (szerk.): *Magyarország katonai stratégiája (Komplex kutatási téma) II*. Budapest: [Kézirat] 11–48.
- Kozma 1983. 25 évi munka elismerése. *Néphadsereg*, 36 (49): 9.
- Kozma Tóth István 1991. Hadtudományunk múltja, jelene és távlatai. *Új Honvédségi Szemle*, 45 (4): 1–9.
- Menyhárt László 1981. Köznyelv és katonai nyelv, Beszélgetés dr. Kocsis Bernát ezredessel. *Honvédségi Szemle*, 35 (1): 96–102.
- Molnár István 1983. Fél évszázad mundérban. *Néphadsereg*, 36 (25): 7.
- Móricz Lajos 1947. Gyalogság együttműködése páncélos egységekkel. *Honvéd*, 2 (6): 40–44.
- Móricz Lajos 1958. Parancsnok vagy törzsfőnök. *Katonai Szemle*, 8 (7): 77–81.

- Móricz Lajos 1961. A fegyveres erők felépítési módszereiről. *Honvédségi Szemle*, 12 (4): 80–84.
- Móricz Lajos 1962. *A katonai nevelés időszervi kérdései*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Móricz Lajos 1964. *A szárazföldi csapatok korszerű mozgósításának magyarországi problémái*. [Kézirat]. Budapest: NKE HHK Könyvtára.
- Móricz Lajos 1964. Harckocsik harca irányított rakéta páncéltörő fegyverek ellen. *Honvédségi Szemle*, 15 (8): 21–26.
- Móricz Lajos 1968. Súlyom László 1909–1950. In Hetés Tibor (szerk.): *Forradalmárok, katonák*. 133–145. Budapest: Kossuth Könyvkiadó - Zrínyi Könyvkiadó.
- Móricz Lajos 1972: Adaptálás a hadtudományi munkában. *Honvédelem*, 23 (4): 95–97.
- Móricz Lajos 1974. 1944. október 15-e – egy hadnagy naplójában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 21. új évf. (3): 525–535.
- Móricz Lajos 1975a. Első katonai szaklapunkról. *Honvédelem*, 26 (4): 126–129.
- Móricz Lajos 1975b. Könyv a vezérkar munkájáról. *Honvédelem*, 26 (10): 140–141.
- Móricz Lajos 1977. A hadtudomány általános kérdései In Lantódi József (szerk.): *A hadtudományi kutatásról*. [Második, bővített, átdolgozott kiadás]. 9–36. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Móricz Lajos 1979. Mi a hadtudomány tárgya? *Magyar Tudomány*, 24. új évf. (8–9): 688–690.
- Móricz Lajos 1981. Szaknyelvünk tervszerűbb gondozásáért. *Honvédségi Szemle*, 35 (7): 100–101.
- Móricz Lajos 1983. Súlyom Lászlóról születésének 75. évfordulóján. *Népszabadság*, 41 (196): 6.
- Móricz Lajos 1987. Adalékok a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia történetéhez. *Honvédelem*, 38 (11): 75–83.
- Móricz Lajos 1987. A katonai elmélet és a tudományos munka fejlődése (1956–1985). *Honvédelem*, 38 (1–2): 68–77.
- Móricz Lajos 1983. *A hadtudomány általános elméletének elvi és módszertani problémái és azok megoldása a Magyar Néphadseregben: munkásságot összefoglaló tézisek a doktori fokozat elnyerésére*. [Kézirat]. Budapest: NKE HHK Könyvtára.
- Móricz Lajos 1987. *A marxista-leninista hadtudomány általános elméletének alapvető elvi és módszertani problémái és azok megoldása a Magyar Néphadseregben*. 90–111. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Móricz Lajos 1988a. Súlyom László katonai életútja. *Honvédelem*, 39 (5): 87–93.
- Móricz Lajos 1988b. A szárazföldi csapatok korszerű mozgósításának magyarországi problémái (Részletek). In Kocsis Bernát (szerk.): *Katonai nevelés, tisztképzés, hadtörténelem: részletek hadtudományi disszertációkból*. 392–417. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Móricz Lajos 1991a. A kiválasztásról, elhivatottságról. *Új Honvédségi Szemle*, 1. (7): 83–90.
- Móricz Lajos 1991b. Adatok és emlékek az egykori 1. magyar hegyidandár megalakulásáról, életéről és harcairól. *Hadtörténelmi Közlemények*, 104 (4): 106–139.
- Móricz Lajos 1992a. A vezérkarnál. *Új Honvédségi Szemle*, 46 (7): 34–44.
- Móricz Lajos 1992b. Hadifoglyból hadosztálytolmács: visszaemlékezés. *Új Honvédségi Szemle*, 46 (4): 66–74.
- Móricz Lajos 1992d. A hadtudomány művelése az elmúlt három évtizedben. *Új Honvédségi Szemle*, 46 (11): 3–9.
- Móricz Lajos 1992e. Harczetetői emlékek. *Új Honvédségi Szemle*, 46 (1): 50–56.
- Móricz Lajos 1992. A hadtudomány művelése az elmúlt három évtizedben. *Új Honvédségi Szemle*, 46 (11): 3–9.
- Móricz Lajos 1994. Az egykori magyar hegyicsapatok. *Új Magyarország*, 4 (183): 15.
- Móricz Lajos 1995. A katonai gondolkodás változásai 1945–1956 között. Ács Tibor (szerk.): *A magyar katonai gondolkodás története*. 163–179. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Móricz Lajos 1997. A hadtudomány értelmezése In Uő. – Simon Sándor (szerk.): *A hadtudomány általános kérdéseiről a ZMNE-n 1997. március 19-én lezajlott tudományos tanácskozás anyaga és a tanácskozás alapján megfogalmazott ajánlás*. 5–7. Budapest: ZMNE.
- Móricz Lajos 1999. Kárpátalja 1939–1944 közötti éveiről. *Kapu*, 12 (4): 21–22.
- Móricz Lajos 2000. A tudományszervezés vezető posztjain. In Nick Ferenc (szerk.): *Tudományszervezés a Magyar Honvédségben a második világháború után*. *Hadtudományi tájékoztató* 2000/1. 64–71. Budapest: HVK Tudományszervező Osztály.
- Móricz Lajos 2000a. *Békében és háborúban: egy magyar katonatiszt emlékei a XX. század nyolc évtizedéről*. Budapest: körtefája BT.

- Móricz Lajos 2000b. *Békében és háborúban: egy magyar katonatiszt emlékei a XX. század nyolc évtizedéről*. Budapest: ZMNE.
- Móricz Lajos 2001. Asszonyportrék a családi archívumból: regényes életrajzok. Budapest: szerzői kiadás.
- Móricz Lajos 2003. *Hogy ne menjen feledésbe...: egy magyar katonatiszt regényes életéből (Tansegédlet)*. Budapest: ZMNE.
- Móricz Lajos s. d. *Három 20. századi magyar asszony története*. s. l.: s. n.
- Móricz Lajos, Ács Tibor 1983. A Magyar Néphadsereg történetének feldolgozása. *Honvédelem*, 34 (4): 107–112.
- Móricz Lajos, Csabai Károly 1993b. A hivatásos hadseregé a jövő? *Társadalmi Szemle*, 48 (3): 87–94.
- Móricz Lajos, Bognár Károly, Deák Péter 1990. A katonapolitikai helyzet és a magyar katonai doktrína. *Honvédségi Szemle*, 44 (6): 11–24.
- Nagy Gábor, Móricz Lajos (szerk.) 1970. *Új haza, új hadsereg: visszaemlékezések az 1945–1947-es évekre*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Nagy Gábor, Móricz Lajos (szerk.) 1985. *Új haza, új hadsereg: visszaemlékezések az 1945–1948-as évekre*. [Második, bővített kiadás.] Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Németh M. László 1985. A memoárirodalom lehetséges szerepei. *Honvédelem*, 39 (10): 1–5.
- Pataky Iván 1991. Gyökeresen új katonai doktrínára van szükség. *Új Honvédségi Szemle*, 1 (19): 11–18.
- Razin, E. A. 1961. *A hadművészet története II. A háború feudális korszakának története*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Réczey Ferenc 1947. A negyedik honvédség. *Honvéd*, 2 (12): 34–40.
- Siposné dr. Kecskeméthy Klára 2012. Felkészülés és megméretés – Damó Elemér élete. *Seregszemle*, 10 (4): 143–156.
- Sólyom László 1947. Az új hadiakadémia. *Honvéd*, 2 (12): 29–33.
- S. n. 1947. Rövid hírek. *Honvéd*, 2 (12): 109–112.
<https://doi.org/10.2307/1789910>
- S. n. 2011. Elhunyt Móricz Lajos... *Hadtudomány*, 21 (4): 3–4.
- Styemenko, Sz. M. 1975. *A vezérkar a háború éveiben (Második könyv)*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó–Kossuth Könyvkiadó.
- Szabó Iréne 1990. Negyvenöt évnyi megszállás mérlege (4): beleolvadva a szovjet ármádiába. *Népszava*, 118 (160): 5.
- Szabó József 1995. *Hadtudományi lexikon I–II*. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság.
- Szabó József 2003. Születésnap i köszöntő, Dr. Móricz Lajos nyá. ezredes 80 éves. *Hadtudomány*, 13 (1): 127.
- Szabó Miklós, M. 2007. A Hadtudományi Bizottság múltja – a hadtudomány jelene. *Magyar Tudomány*, 168 (12): 1543–1556.
- Szabó Miklós, M. 2010a. A tudományos munka kibontakozása és a hadtudományi aspirantúra megszervezése az 1960-as évek első felében. *Hadtudomány*, 20 (1–2): 97–110.
- Szabó Miklós, M. 2010b. A hadtudomány első kandidátusai (1963–1965). *Hadtudomány*, 20 (4): 48–57.
- Szabó Miklós, M. 2011. A hadtudomány továbbfejlődése a Magyar Néphadseregben és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián a 60-as évek második felében. *Hadtudomány*, 21 (1–2): 71–85.
- Szabó Miklós, M. 2013. A hadtudomány gyors ütemű fejlődése a Magyar Néphadseregben, valamint a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián az 1970-es évek első felében. *Hadtudomány*, 23 (1–2): 115–128.
- Szűcs Miklós 1956. a katonai tudományos munka kérdéseiről. *Katonai Figyelő*, 7 (2): 16–20.
- Tóth Lajos (főszerk.) 1972. *Katonai értelmező szótár*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Tóth Lajos 1976a. *Katonai értelmező szótár*. [Második, átdolgozott kiadás]. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Tóth Lajos (főszerk.) 1976b. *Orosz–magyar katonai szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó – Honvédelmi Minisztérium.
- Tóth Lajos (főszerk.) 1977. *Magyar–orosz katonai szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó – Honvédelmi Minisztérium.
- Varga Mihály 2003. Magasra állított mérce. Beszélgetés a nyolcvan éves Móricz Lajos nyugállományú ezredessel. *Új Honvédségi Szemle*, 57 (3): 131–136.

Balla Tibor[✦]

Az épített örökség, az erődök és a környezet pusztítása az első világháború olasz hadszínterén¹

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.42

Az első világháború dimenziói minden tekintetben meghaladták a korábban lezajlott háborúkét. A hadviselő felek által bevetett modern fegyverek révén okozott pusztítás és a veszteségek nagysága az élőerőben, az épített örökség, az erődök, az állásrendszerek, a katonai objektumok, a természeti környezet tekintetében korábban elképzelhetetlen méreteket öltött. Tanulmányomban a háború olasz hadszínterén végbement hadiesemények vázlatos összefoglalása után – kiragadott példákon keresztül – ismertetem meg az olvasót az épített örökség, a szembenálló felek által emelt erődök, valamint a környezet 1915–1918 közötti pusztításának mértékével.

KULCSSZAVAK: első világháború, olasz hadszíntér, pusztítás, tüzérségi tűz, épített örökség, erődök, környezet

The destruction of built heritage, fortresses and the environment in the Italian battlefield of the First World War

The scale of First World War exceeded those of previous wars in every aspect. The extent of destruction and losses caused by modern weapons deployed by the belligerent parties regarding lives, built heritage, fortresses and trench systems, military installations and the natural environment took on previously unimaginable dimensions. Following a brief summary of events on the Italian Theatre of War, this paper discusses the scale of destruction between 1915 and 1918 on the built heritage, fortresses of the warring parties and the natural environment.

KEYWORDS: First World War, Italian theatre of war, destruction, artillery fire, built heritage, fortresses, environment

---

✦ Nemzeti Közszerzői Egyetem HHK, Katonai Vezetéstudományi Tanszék, kutatóprofesszor – UPS University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Military Leadership. E-mail: Balla.Tibor@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2476-8981>

1 A publikáció a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából, a Teremtésvédelmi Kutatóintézet „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projektje keretében jelenik meg. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

Az első világháború olasz hadszínterének főbb eseményei 1915 és 1918 között

1915 tavaszán az Osztrák–Magyar Monarchia ellenségeinek táborá tovább bővült. Olaszországot 1882 óta szövetségi szerződés fűzte a dunai birodalomhoz. Az első világháború kitörésekor, 1914. augusztus 2-án semlegeségi nyilatkozatot tett, amelynek fenntartása fejében területi kompenzációkat követelt a Monarchiától. A több hónapig húzódó tárgyalások nem vezettek eredményre a két fél között. 1915. április 26-án Olaszország Londonban az antanthatalmakkal titkos egyezményt írt alá, amelyben kötelezte magát arra, hogy egy hónapon belül hadba lép a központi hatalmak ellen. Ennek fejében ígéretet kapott a Monarchiához tartozó Dél-Tirol, Görz, Gradisca, Trieszt, az Isztriai-félsziget, Dalmácia, Albániában Valona megszerzésére. Olaszország 1915. május 23-án hadat üzent Bécsnek.² A svájci határtól az Adriáig húzódó, 630 km hosszú, főként hegyvidéki közös határ mentén négy olasz hadsereg bontakozott szét, amely 1915 júniusában mintegy félmillió embert jelentett. A velük szemben álló, a Balkánról és az orosz frontról átirányított osztrák–magyar csapatok létszáma 200 000 főt tett ki. A gorlicei áttörést követő sikeres offenzívát nem lehetett leállítani, ezért a kialakuló délnyugati fronton csupán védekezésre rendezkedtek be.

Az Isonzó folyó mentén zajlottak le az olasz front legvéresebb ütközetei. Luigi Cadorna tábornok, az olasz hadsereg vezérkari főnökének tervei szerint az olasz 2. és 3. hadsereg 1915 júniusától 1917 szeptemberéig 11 nagyobb csatában próbálta a Svetozar Boroević gyalogsági tábornok vezette osztrák–magyar 5. hadsereg védelmét áttörni, és távolabbi célként Triesztet, Laibachot és az Isztriai-félszigetet elérni.

A hadüzenet napjától 1915. június 22-ig az olasz csapatok az Isonzóig nyomultak előre, majd kezdetét vette az isonzói csaták sorozata. Az olasz gyalogság az első (június 23. – július 7.), a második (július 18. – augusztus 10.), a harmadik (október 18. – november 5.), és a negyedik (november 10. – december 4.) csatában a frontvonal déli részén elhelyezkedő Doberdó-fennsík, a folyó jobb partján kiépített görzi és tolmeini hídfő ellen indította a legtöbb rohamot. Boroević csapatai az ellenség összes áttörési kísérletét megghiúsították. 1915 decemberétől állásharc vette kezdetét.³

Az ötödik isonzói csatában (1916. március 11. – 18.) az olasz rohamok ismételten a Doberdó-fennsík és Görz ellen irányultak, minden eredmény nélkül. A hatodik isonzói csatában (1916. augusztus 4. – 16.) a jelentős erőfölényben lévő olasz gyalogság elfoglalta a görzi hídfőt, majd augusztus 9-én Görz városát (18 km széles és 5 km mély betörést értek el), amelynek következtében a védők a Doberdó-fennsíkot kiűrték. A hetedik (1916. szeptember 13. – 17.), a nyolcadik (október 9. – 12.) és a kilencedik isonzói csatában (október 31. – november 4.) a Görztől délre eső, Karszt-fennsíkon kiépített új osztrák–magyar állások voltak az olasz támadás célpontjai. A támadók 2-3 km-rel ismét hátrébb szorították az elcsigázott védőket.

A tizedik isonzói csata (1917. május 12. – június 6.) során a 3. olasz hadsereg csapatai a Karszt-fennsíkon található Hermada magaslat ellen indítottak rohamokat, mindhiába. A Görz és Tolmein között elterülő Bainsizza–Heiligengeist-fennsík déli

2 Balla 2015, 642–645.

3 Balla 2019a, 69–72.

részén 2 km szélességben teret nyertek. A csata során az osztrák–magyar 5. hadsereg nevét Isonzó-hadseregre változtatták.⁴

A tizenegyedik isonzói csatában (1917. augusztus 18. – szeptember 13.) az olasz támadás célja a Karszton a Fajti Hrib és a Hermada magaslat, továbbá a Bainsizza-fennsík déli peremén található Monte San Gabriele, valamint északabbra Tolmein elfoglalása volt. A 2. olasz hadsereg csapatai 15 km szélességben és 6 km mélységben benyomultak a császári és királyi haderő védelmébe, amelynek következtében a Monarchia csapatai kiürítették a Bainsizza-fennsíkot. A csata közben az Isonzó-hadsereget az 1. és a 2. Isonzó-hadseregbe osztották.

A tizenegy isonzói csata során Ausztria–Magyarország hadserege összesen 420 000, Olaszország több mint 650 000 katonát veszített halottakban, sebesültekben és hadifoglyokban, az olaszok mintegy 300 km²-nyi területet hódítottak el a Monarchia katonáitól.⁵

A caporettoi áttörés – a tulajdonképpeni 12. isonzói csata –, a központi hatalmak 1917 októberében az olasz hadszíntéren végrehajtott legsikeresebb támadó hadművelete volt, amelynek során az Otto von Below porosz gyalogsági tábornok irányította, Flitsch és Tolmein között felsorakozott német 14. hadsereg (7 német és 8 osztrák–magyar hadosztály) csapatai mérték az olaszokra a döntő csapást. Az offenzívához a Boroevic-hadseregcsoporthoz 2. és 1. Isonzó-hadserege is csatlakozott.

A központi hatalmak támadása 1917. október 24-én hajnalban gázlövéllel és hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel kezdődött. Reggel Tolmeinnél és Flitschnél támadásba lendült a 14. hadsereg gyalogsága. A csapatok az Isonzó völgyében előrehaladva legyűrték az olasz 2. hadsereg alakulatainak erős ellenállását, aznap estére elfoglalták Caporetto városát, az olasz arcvonalat 32 km szélességben és 6 km mélységben szakították át. A következő napokban a szövetséges csapatok lendületesen folytatták a támadást, és gyorsan törtek előre az olasz síkságon. Az olasz arcvonal összeomlott, az olasz 2. hadsereg felbomlott, maradványai és az olasz 3. hadsereg zöme visszavonult a Tagliamento folyó mögé. Az összeomlás magával rántotta az egész olasz frontot, az Alexander Krobotin vezérezredes vezette 10. osztrák–magyar hadsereg egységei a karintiai arcvonalszakaszon előrenyomulva, november 9-ig elérték a Piave felső folyását.

A 14. hadsereg csak november 4-én, míg a Boroevic-hadseregcsoporthoz csak a rákövetkező napon tudott átkelni az esőzésektől megáradt Tagliamentón. A késelem miatt az olasz hadvezetés megmaradt csapattesteit a Piave folyó mögé rendezetten vonta vissza. November tizedikére a 14. hadsereg és az Isonzó-hadseregek is felfejlődtek a Piave mentén. A folyó mögött megszilárdult az olasz védelem. Az átkelési kísérleteket visszaverték. A 240 km-rel megrövidült arcvonal tartására az osztrák–magyar erők elegendőnek bizonyultak.

A győztes szövetségesek egy mozgóháborúban nagy mennyiségű hadianyag, rengeteg hadifogoly és nagy kiterjedésű észak-olaszországi területek birtokába jutottak. 1917. október 24. és november 10. között az olasz veszteség 10 000 halott, 30 000 sebesült, 300 000 hadifogoly volt, mintegy 350 000 alakulatától elszakadt katonaszökevény

4 Balla 2019a, 72–73.

5 Balla 2019a, 73–74.

pedig a hátszágban fogdostak össze. Az osztrák–magyar és német veszteségek összesen 70 000 főre rúgtak, ebből a Monarchia 30 000 halottat és sebesültet veszített a Piave eléréséig. A megszállt észak-olasz területeken osztrák–magyar katonai közigazgatást vezettek be.⁶

A svájci határtól a Garda-tóig húzódó tiroli „gleccserfronton”, a 3000–4000 méter magas hegyekben az osztrák–magyar katonáknak elsősorban a szélsőséges éghajlati viszonyokkal kellett megküzdeniük, és csak másodosorban az ellenséggel. 1915 nyaratól az uralgó magaslatokon és gerinceken húzódtak a szembenálló felek állásai, csak kisebb pozícióharcok zajlottak egészen a háború végéig. A karintiai frontszakaszon főként a Plöcken-hágó környékén zajlottak heves harcok, egyébként állásháború alakult ki.

Az 1916. május 15-én 200 000 főnyi erővel Dél-Tirolban megindított osztrák–magyar támadás (a 11. és 3. hadsereg hajtotta végre) célja a Pó-síkságra történő kijutás volt. Az olaszok ellenállását letörve áttörték az első két védelmi vonalat. Június 4-én a keleti fronton megindult a Bruszilov-offenzíva, amely arra kényszerítette a dunai birodalom vezérkari főnökét, hogy 9-én és 11-én Dél-Tirolból egy-egy hadosztályt az orosz frontra irányítson át. Így aztán a dél-tiroli offenzíva kifulladt, június 17-én végleg leállt. Az osztrák–magyar csapatok elfoglalták Arsiero és Asiago városát, valamint a Hétközség-fennsíkot, de nem érték el kitűzött céljukat. A hadvezetés egy hónap alatt összesen 44 000 főnyi veszteséget könyvelhetett el, az olaszok 47 000-et, mintegy 40 000 hadifogoly esett a Monarchia fogságába.⁷

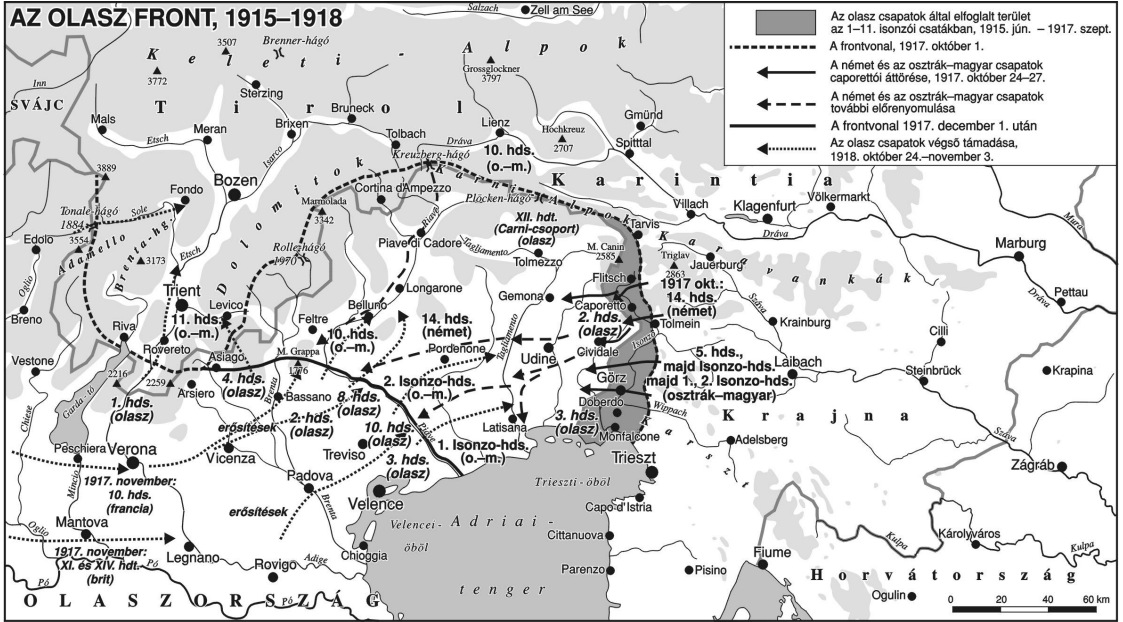
Az 1918 nyarán az olasz hadszíntéren megindított utolsó osztrák–magyar támadó hadművelethez a Monarchia minden bevethető erejét igénybe vették. A főerők június 15-én indultak meg: a Conrad-hadseregcsoporthoz tartozó 11. hadsereg Dél-Tirolban végrehajtott támadása egyetlen nap alatt összeomlott az ellenség tüzeiben. Az ugyanazonnap elkezdődött piavei offenzíva során a Svetozar Boroević tábornok hadseregcsoportjához tartozó 6. és Isonzó-hadsereg alakulatai több ponton, nagy veszteségekkel átkeltek a Piavén. A túlparton néhány kis hídfőt építettek ki, 4-5 km-t haladtak előre, elfoglalták a Montelló hegyhát nagy részét, a számbeli fölényben lévő, brit és francia egységekkel megerősített olasz védelmet azonban nem sikerült áttörniük. Az osztrák–magyar hadvezetés június 20-án elrendelte a visszavonulást a folyó bal partjára, amely 23-áig rendezetten megtörtént. A harcok július 7-ig tartottak, a legtovább a Piave torkolatánál. A hadműveletek a dunai birodalom hadseregének vereségével végződtek. A Monarchia összességében 150 000 főt, és nagy mennyiségű hadianyagot veszített. Az olasz, brit és francia erők 85 000 fős veszteséget szenvedtek.⁸

Az 1918. október 24-én indult vittoria-venetói csata során a két brit és egy francia hadosztállyal megerősített olasz 4., 8., 10., 12. hadsereg támadásba lendült, majd az olaszok két nap múlva hídfőállásokat létesítettek a Piave bal partján, amelyekből kiindulva október 30-án áttörték a Monarchia frontvonalát. A császári és királyi hadsereg hősiesen védekezett ugyan, de a vereséget és a felbomlást nem kerülhette el. Victor Weber Edler von Webenau gyalogsági tábornok Ausztria–Magyarország megbízottja november 3-án 15 órakor írta alá az olaszokkal a háborút lezáró fegyverszüneti

6 Balla 2019a, 74–77.

7 Uo. 77–78.

8 Uo. 2019a, 78–80.

1. ábra.

Az első világháború olasz hadszínterén lezajlott főbb események, 1915–1918

(Forrás: Balla 2019a, 70.)

egyezményt, a szerződés azonban csak 24 óra múlva lépett életbe. Az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokság azonban már 3-án, délután egy óra húsz perckor kiadta a parancsot az ellenségeskedések beszüntetésére. A világháború utolsó napján az olaszok így 360 000 hazafelé vonul, részben fegyverét már letett osztrák–magyar katonát ejtettek foglyul.⁹

Az olasz hadszínterén kívül, az osztrák–magyar és az olasz csapatok 1916 nyarától 1918 őszeig Albániában is szemben álltak egymással, ott főként 1918 augusztusában folytak nagyobb osztrák–magyar támadó hadműveletek.¹⁰ A császári és királyi, valamint az olasz haditengerészet flottaegységei között 1915. május 23. óta az Adriai-tengeren is folyt a küzdelem.¹¹

A pusztítás dimenziói az első világháború idején

A 20. század első világméretű háborújának dimenziói messze meghaladták a korábban lezajlott fegyveres konfliktusokét: milliós tömeghadseregek álltak szemben egymással, a küzdelem több kontinensen, a tengereken és a levegőben is zajlott. A háborúban részt vett hadviselő felek már szinte kivétel nélkül a modern haditechnika vívmányait,

9 Balla 2019a, 80–81.

10 Uo. 44–45.

11 Uo. 89–91.

és a legújabb fegyvereket használták az egyes hadszíntereken, s az azok által okozott pusztítás mértéke az élőerőben, az épített örökség, az erődök, az állásrendszerek, a katonai objektumok tekintetében korábban elképzelhetetlen méreteket öltött. Számos esetben egész települések váltak a földdel egyenlővé, teljes régiók néptelenedtek el és lakóik váltak földönfutókká, vagy éltek kitelepítettként a háború végéig.

Az ellenség élő- és anyagi erejének felőrlését célzó hadműveletek a természeti környezetben, élővilágban is szándékos vagy közvetett pusztítást és mérhetetlen károkat okoztak (például az 1915–16-ban növényzet nélküli kopár kősvataggá változott Doberdó-fennsík), amelyeket sokszor csak évtizedekkel az események után sikerült mérsékelni, vagy mesterséges úton – többek között rekultivációval – visszafordítani.

Az épített örökség és a tereptárgyak szándékos rombolása a háború megindulásakor

1915. május 23-án és 24-én a békebeli határokról az Isonzó folyó mögötti védőállásokba visszahúzódó osztrák–magyar csapatok műszaki alakulatai a határ körzetében található hidakat és utakat lerombolták. Így például felrobbantották a gradiskai hidat, a sagradói vashidat, a pierisi vasúti hidat, továbbá számos kisebb hidat és átjárót,¹² azzal is fékezve az ellenség előretörését. A Doberdó-fennsík lábánál mesterséges elárasztást is alkalmaztak, mivel az Isonzót az Adriai-tengerrel összekapcsoló Dottori-csatorna gátjait, valamint zsilipjeit az olasz hadüzenet másnapján felrobbantották. Mindezzel a Redipugliától Selz településig húzódó, több km hosszsan elterülő elárasztott területen jelentősen lassították az olasz előrenyomulást.¹³

Az osztrák–magyar hadvezetés 1915 májusában és júniusában Redipuglia, Vermeigliano és Selz településeket – az ottani lakosság evakuálását követően – a csapatokkal leromboltatta, hogy megfosszák az ellenséget a lehetséges fedezékektől. (1915. május 22. és június 11. között a Monarchia Olaszországgal határos területeiről mintegy 100 000 olasz, szlovén és horvát nemzetiségű polgári személyt telepítettek ki, akiket a birodalom osztrák tartományaiban épült táborokban helyeztek el. A menekülteket 1917–'18-ban telepítették vissza egykori, szétrombolt és a háború által feldúlt otthonaikba, de sokan csak a háború befejezése után térhettek haza.)¹⁴

A tüzérség meghatározó szerepe az állásháború pusztításaiban

Az olasz hadszíntér dél-tiroli és isonzói szakaszán már 1915-ben kialakult az állásháború¹⁵, amelynek során anyagcsaták fejlődtek ki, a tüzérség ugyanakkor csatadöntő fegyvernemmé vált.¹⁶

12 Lukachich 1918, 21–22. és Padányi 2018.

13 Lukachich 1918, 19.

14 Balla 2015, 658.

15 Az állásháború számos új fegyver, pl. az aknavető, a légaknavető, a gránátvető, a puska- és kézigránát, a lángszóró, a légvédelmi löveg kifejlesztésének, valamint a harcizgató gázok alkalmazásának is lendületet adott.

16 A 3. és 4. isonzói csata már kimondottan anyagcsataként jellemezhető, amelyeket több napos, hatalmas erejű tüzérségi előkészítő tűz, nagy mennyiségű tüzérségi és gyalogsági lőszer felhasználása, az egymást követő tömegrohamok jellemezték.

A védők az olaszok által legtöbbször támadott Doberdó-fennsíkon komoly állásrendszert építettek ki, a sziklákba árkokat mélyítettek és robbantottak, azokat homokzsákokból és beépített fém pajzsokból álló mellvédekkel erősítették meg. 1916 tavaszára már három egymás mögötti futóárokkal összekötött lövészárk-rendszer hoztak létre. A tartalékok elhelyezésére a természetes barlangokat (például az 1915 augusztusában felfedezett Črnci-barlangot egy egész zászlóalj befogadására tették alkalmassá) vagy a mesterségesen kialakított bombabiztos kavernákat használták.¹⁷ Karintiában a Plöcken-hágó, a Kleiner Pal és a Freikofel környékén is számos hadilétesítményt hoztak létre.¹⁸

A világháború során a tüzérség hadászati szerepe megnőtt (az ellenséges védőállások áttörésében, továbbá a saját csapatok támadás elleni védelmében egyaránt döntő szerepet játszott), a tüzérségi eszközök által okozott pusztítás jelentősen fokozódott, amely a lőtávolság és a rombolóerő növekedésében¹⁹ nyilvánult meg. Az olasz hadszíntér isonzói szakaszán például a Doberdó-fennsíkot 7–11 km távolságról lőtték a különböző űrméretű olasz lövegek.²⁰ A lövegek lőtávolságának növekedése következtében a tüzérség nemcsak az ellenség lövészárkait, arcvonalát, hanem annak hátsó összeköttetési vonalait, közlekedési és utánpótlási csomópontjait is állandóan tűz alatt tarthatta, ezáltal a csapatok mozgását is megzavarhatta az árokrendszerek mögött.

Mindkét hadviselő fél épített a katonák pihentetésére (általában 8–10 napot töltöttek az első vonalban, majd pihentették őket), és ellátási bázisként is szolgáló barakk-táborokat a Doberdó környékén, amelyek gyakran váltak az ellenséges tüzérség célpontjaivá. A Lokvica mellett épült osztrák–magyar Segeti tábor 1915. november 16-án kezdte meg a működését és több mint tízezer katona elszállásolására volt alkalmas. 1916. augusztus 9-ig működött. Az ott lévő épületek többségét az olasz tüzérség rombolta le. Korite mellett is létesült egy császári és királyi barakk-tábor.²¹ 1915 őszétől a Monte San Michele lábánál, a Monte Santón és a Pasubión az olaszok is építettek egy-egy fából épült barakk-tábor.²²

Az olasz fronton a háborús pusztítás mértéke felfoghatatlan méreteket öltött, egy-egy isonzói csata után több tízezer volt az elesett katonák száma. Őket részben a községi temetőekben, nagyobb részüket külön (a saját mellett sokszor az ellenséges hadsereg halottait is befogadó) katonatemetőkben helyezték örök nyugalomra.²³ A háborús pusztítás nem kímélte a sírkerteket sem: a tüzérségi lövedékek becsapódásai a felszínre vetették a holttesteket is.

A hadszíntér isonzói szakaszán a bevetett tüzérségi eszközökből kilőtt lövedékek mennyisége és nagysága is befolyásolta az általuk okozott pusztítás mértékét.

17 Padányi 1995.

18 Urbán 2017, 128–130.

19 A 42 cm-es űrméretű nehéztarack gránátja pl. a legvastagabb páncélon, illetve a 130 cm vastag tömör betonfalon is áthatolt, és robbanásakor 16 000 repeszdarabra hullott szét. Vö.: Urbán 2017, 102.

20 Pintér, Rózsafi, Stencinger 2017, 36–37.

21 Pintér, Rózsafi, Stencinger 2017, 41., 271., 284–285.

22 Urbán 2017, 135–136.

23 Az Isonzó mentén több mint 200 katonatemetőben leltek végső nyughelyre az elesettek. A dél-tiroli frontszakaszon is sok katonatemetőt létesítettek, ott 38 olasz és 8 osztrák–magyar temetőt hoztak létre.

Már az első isonzói csatában korábban nem ismert intenzitású, hét napig tartó tüzérségi előkészítés után indult rohamra az olasz gyalogság az osztrák–magyar védőállások ellen. Báró somorjai Lukachich Géza altábornagy²⁴ szerint 1915. június 23. és 26. között mintegy 50 000 olasz tüzérségi lövedék csapódott be a védők állásaiba, amelyeknek egyharmadát nehéz, és a legnagyobb űrméretű lövegekből lőtték ki.²⁵

Az első két isonzói csatában az olasz tüzérség jelentős mennyiségi és minőségi fölényben volt az osztrák–magyar tüzérséggel szemben.²⁶ Az olaszok ráadásul jelentős lőszerkészletekkel bírtak, míg a Monarchia katonáinak azzal is takarékoskodniuk kellett.

Az isonzói frontszakaszon a felszín felett emelt védelmi létesítmények az olasz tüzérség pusztítása következtében nem tudták eredményesen betölteni a nekik szánt szerepet. Az első isonzói csata során az olasz pergőtűz a hevenyészett lövészárkok (amelyek sokszor csak kövekből és homokzsákokból emelt mellvédekből álltak), állások, fedezékek, drótakadályok legnagyobb részét szétrombolta, kő- és romhalmazzá lőtte. Az éjszaka kijavított védelmi állásokat azután a következő nap az olasz tüzérség ismét megsemmisítette, azokat állandóan javítani kellett.²⁷

A felszínbe becsapódó ellenséges tüzérségi lövedékek mindegyike több köbméternyi kőszilánkot, kőtörmeléket szórt szét környezetében, amely ugyanazt a hatást érte el, mintha ezernyi srapelgolyó szóródott volna szét a védővonalban.²⁸ A tüzérségi tűz hatását a szertepülő kövek tehát megsokszorozták. Legalább annyian szenvedtek sebesülést azoktól, mint az ellenség fegyvereinek lövedékeitől. A magas hegyekben a sziklafalba becsapódó tüzérségi lövedékek omlásveszélyt idéztek elő, amely sokszor kőlavínát indított el, s maga alá temette az alatta húzódó védőállásokat.²⁹

A mozgóháború pusztításai (1917. október – 1918. november)

A hadszíntéren Caporettonál végrehajtott legjelentősebb frontáttörés után mozgóháború alakult ki, amelynek során az olasz csapatok egészen a Piave folyóig vonultak vissza, s hátrálásuk során hatalmas mennyiségű hadianyagot, készletet, raktárat semmisítettek meg, a lövegek, a szállítójárművek, a fegyverzet jelentős részét egyszerűen az utak mentén hagyták. Az előrenyomuló osztrák–magyar és német csapatok a legtöbbször az olaszok által megromgált hidakon és utakon át érkeztek meg a szintén általuk felgyújtott településekre, például a németek 1917. október 27-én az égő Cividale városába. A Tagliamento folyó mentén fekvő Pinzano egy nagy romhalmaz volt, ahol – egy korabeli fénykép tanúsága szerint –, egyetlen tető nélkül álló épület maradt. A Piave mentén elterülő települések is súlyos pusztulást szenvedtek: például Fenert félig, Querót pedig teljesen lerombolt állapotban találták a császári és királyi csapatok.

Az 1918. október végén – november első napjaiban bekövetkezett katonai összecsapás során a visszavonuló osztrák–magyar csapatok sok épületet felgyújtottak.

24 Életrajzát lásd: Balla 2019b, 296–297.

25 Lukachich 1918, 56.

26 Pintér 2016, 47.

27 Urbán 2017, 124–125.

28 Landauer 1916, 156.

29 Urbán 2017, 117.

Az épített örökség pusztítása

Az első világháborúban az épített örökség hasznosítása és fejlesztése vonatkozásában is a hadászati és katonai érdekek élveztek elsőbbséget. A haderő szükségleteinek megfelelően rendelkeztek az épületekkel és az értékes műemlékekkel is. Az olasz hadsereg-főparancsnokság például 1915–17 között az udinei várból irányította csapatának hadműveleteit. A civil lakosság kitelepítése, valamint a lakó- és középületek, templomok, iskolák katonai célokra (például beszállásolás, katonai kórházak, katonai tisztképző intézmények, raktárak stb.) történt felhasználása szintén a hadműveleti és logisztikai szempontok figyelembevételével történt.³⁰

A katonai célokra történt használat következtében a kulturális örökség számos értékes darabja vált támadások célpontjává. A fronthoz közel eső városok történelmi központjai és az évszázadok alatt emelt értékes műemlékek sora szenvedett pótolhatatlan károkat, miközben számos település részben vagy egészen elpusztult a háborús pusztítások következtében.

Az épített örökség pusztulásának példáit végtelen hosszan lehetne sorolni. A szemtanúk szerint a negyedik isonzói csatában dőlt romba Görz városának nagy része. Az olaszok 1915. november 18-tól kezdve öt napon keresztül – indokolatlanul – lőtték rommá a várost, gyújtógránátokat használva, amely fokozta a pusztítás mértékét.³¹

Az isonzói frontszakaszon, a frontvonalban vagy ahhoz közel fekvő települések már 1915 folyamán elpusztultak. A szembenálló felek minden, bármiféle védelmet, fedezéket nyújtó épületet, objektumot felhasználtak, amelyeket az ellenséges tüzérség célzottan rombolt tüzével.³²

A Komeni-fennsíkon található Kostanjevicának 1917 augusztusában már csak a helye volt meg, Novelo településen számos háznak csak néhány fala, s némelyiken tető is maradt. Temnicán néhol még tető és ablak is akadt a házakon, valamint a templom falai is álltak.³³ Az isonzói arcvonál közelében elpusztult települések közül néhány – mint például Vrsic község – soha nem épült újjá a háború után.³⁴

1918 júniusában a dél-tiroli Hétközség-fennsíkon fekvő Asiagóban és a körülötte lévő 11 községben minden ház és templom romokban hevert.

1915–16-ban a Doberdón sokszor az osztrák–magyar csapatok robbantották fel a templomok tornyát, hogy azok ne szolgáljanak célpontként és tájékozódási pontként az olasz tüzérségnek.³⁵ A megfigyelőhelyek megsemmisítésének szándékával 1918 nyarán a templomtornyokat a Piave mindkét partján szétlőtték, vagy robbantással pusztították el.³⁶ A háborús pusztítás nem került el a világháború előtt a természetjárók által használt turistaházakat sem (például a Marmolata déli falánál található két turistaházat).³⁷

30 Urbán 2017, 190.

31 Pogány 1916, 60–61.

32 Lukachich 1918, 18.

33 Dr. Csabai 1935, 200–203.

34 Urbán 2017, 213.

35 Pintér 2016, 18.

36 Urbán 2017, 194–195.

37 Urbán 2017, 194–195.

Az olasz hadszínterén épített erődök pusztulása

Az olasz–osztrák–magyar határ dél-tiroli és karintiai szakaszán az ellenség lehetséges betörési pontjait és az Alpok hágóit mindkét fél záró erődökkel erősítette meg, amelyek építése már az 1860-as években megkezdődött. Az építkezések főként a 20. század fordulója, és Franz Conrad von Hötzendorf altábornagy³⁸ 1906 novemberében Ausztria–Magyarország fegyveres erejének vezérkari főnökévé történt kinevezése után kaptak lendületet. A közös határ nyugati szakaszán található gleccserek, illetve az Isonzó folyó mentén nem épültek erődök a világháború előtt.³⁹

Az olaszok 1909-től kezdve a Monarchiával szomszédos határszakaszokon 44 erődöt emeltek, amelyek a Tagliamento-völgy, Verona és Velence védelmére szolgáltak.⁴⁰

A dunai birodalom dél-tiroli határa mentén található Folgaria–Lavarone fennsíkon 1908 és 1914 között hét, egymástól több km-re lévő modern erődöt⁴¹ építettek, amelyek 4 méter vastag betonfalakkal rendelkeztek. Fegyverzetüket 23 darab 10 cm-es tarack és négy 8 cm-es ágyú, valamint 118 géppuska alkotta. Tüzérségi tüzükkel egymást is támogathatták.⁴²

A dél-tiroli osztrák–magyar erődrendszerrel szemben az olaszok Arsiero valamint Asiago körzetében 1906 és 1915 között öt erődöt építettek,⁴³ azokat 17 db 14,9 cm-es ágyúval szerelték fel.⁴⁴ Feladatuk az volt, hogy három héten át feltartóztassák az ellenséget, míg az olasz hadsereg mozgósítása befejeződik. A dél-tiroli erődök példáján keresztül jól rekonstruálható a tüzérség által okozott pusztítás mértéke.

A Verena, a Campolongo és a Punta Corbin olasz erődök 1915. május 24-én hajnalban már tüzet nyitottak a Folgaria–Lavarone-fennsíkon mintegy 25 km szélességben húzódó osztrák–magyar erődökre. Messzehordó ágyúikkal (amelyek maximális lőtávolsága mintegy 12 km volt) 1915. júliusában eredményesen zavarták a császári és királyi erődök utánpótlását és azok javítási munkálatait. 1915. május 28-án egyedül a Verena erőd 332 lövést adott le lövegeiből, amely teljes lőszerkészletének mintegy negyede volt.⁴⁵

A Dél-Tirolban felvonuló 1. olasz hadsereg 1915 májusában hat, 1879 mintájú 28 cm-es partvédő taracküteget és egy, 1878 mintájú 21 cm-es mozsárüteget vonultatott fel a Monarchia szembenálló erődjeinek leküzdésére, amelyekhez 1915 júliusában még egy 28 cm-es, 1915 augusztusában pedig egy 1912 mintájú 30,5 cm-es partvédő taracküteget csatlakozott.⁴⁶

38 Balla 2010, 100–103.

39 Az olasz erődök építésének történetéhez lásd: Striffler 2004.

40 Balla 2015, 650.

41 Vezzena, Verle, Lusern, Gschwent, Sebastiano, Sommo, Serrada erődök

42 Hentzschel 2008, 127., 278.

43 Campomolon (1915 májusáig nem fejezték be teljesen), Casa Ratti, Punta Corbin, Campolongo, Verena

44 Hentzschel 2008, 243–244.

45 Hentzschel 2008, 246.

46 Hentzschel 2008, 88–89., 278.

1915. május 25. és június vége között 12 olasz 28 cm-es tarack lőtte az osztrák–magyar erődöket. A Lusern és a Verle erődökre együtt közel 2000 db 28 cm-es gránátot lőttek ki az olaszok. Kiderült, hogy az ilyen űrméretű lövedékek ellen az erődök páncéltornyai nem védenek.⁴⁷

A folyamatos és intenzív olasz tűzérési bombázás által keletkezett súlyos károkat (a négy forgatható páncéltoronyba épített 10 cm-es tarack közül csak egy volt képes a tüzelésre, és a megfigyelőállásokat is kilőtték) és pusztítást látva, valamint a pszichés terheléstől összeroppanva, a Lusern erőd parancsnoka (Emanuel Nebesar főhadnagy) 1915. május 28-án kitűzte a fehér zászlót. Őt leváltották, míg az erőd tovább tartotta magát.⁴⁸

1915. augusztus 15. és szeptember közepe között, továbbá 1916 április elejétől május 20-ig mindegyik dél-tiroli osztrák–magyar erődöt intenzíven lőtte az olasz tűzéréség.

1915. május 24. és október 30. között a Folgaria–Lavarone erődcsoport erődjeire⁴⁹ összesen 21 863 db 28 és 30,5 cm űrméretű olasz tűzérési lövedék hullott, azok közül az átlagos találati arány az erődök épületein közel 38%-os volt.⁵⁰ A bombázások következtében a páncélkupolák és az erődök mintegy 4 méter vastag betonfödémei is jelentős károkat szenvedtek.⁵¹

Egy év alatt a hét erődre 21 500 db 28 cm-es és 2700 db 30,5 cm-es olasz gránát hullott, amelyek összes tömege 7000 tonna volt.⁵² Az erődök közül három szenvedett súlyos károkat: a Vezzena, a Verle és a Lusern erődök, amelyek az egy éves pusztítás, rombolás után csupán fegyverzetüktől megfosztott romok voltak.⁵³

A Monarchia dél-tiroli erődjei egy éven keresztül kitartottak. 1915 májusa és 1916 májusa között egyetlen erődöt sem foglaltak el az olaszok, és sehol sem sikerült beékelődniük az osztrák–magyar védőövbe. Az elszenvedett károk ellenére két nagyobb olasz gyalogsági rohamot is visszavertek, 1915. május 30-án és 1915. augusztus 24-én.⁵⁴

1915 júniusában a császári és királyi 7. számú 1911 mintájú 30,5 cm-es mozsár felüteg az olasz Verena és a Campolongo erődöt kezdte pusztítani lövedékeivel, és rövid idő alatt súlyos károkat okozott azokban. Az olasz katonai vezetés felismerte saját erődjeinek szerkezeti hibáit (például a betonfödém vastagsága csupán 2,5 méter volt), így a jelentős mértékben megrongálódott erődök fegyverzetének túlnyomó részét még 1915 júliusában leszerelték.

Az 1916 májusában megindult osztrák–magyar dél-tiroli offenzíva során a támadók egy 1916 mintájú 38 cm-es és egy 1911 mintájú 42 cm-es tarackkal lőtték és pusztították az olasz erődöket, amelyek mind az előrenyomuló csapatok kezére kerültek, és a harcok kimenetelét érdemben nem tudták befolyásolni.⁵⁵

47 Hentzschel 2008, 91–93.

48 Hentzschel 2008, 94–96.

49 Vezzena, Verle, Lusern, Gschwent, Sebastiano, Sommo, Serrada erődök.

50 Hentzschel 2008, 111.

51 Hentzschel 2008, 113–119.

52 Hentzschel 2008, 127., 278.

53 Hentzschel 2008, 278.

54 Hentzschel 2008, 97–101.

55 Hentzschel 2008, 243–247., 278.

A repülőgépek és léghajók által okozott pusztítás

A repülőgépek alkalmazása az olasz hadszíntéren mindkét fél részéről jelentős volt. A repülő és a tüzérség együttműködése az állásharcban fejlődött ki. Először csak a felderítésben kaptak szerepet, majd feladataik bővültek a tüzérugegek tüzeinek irányításával (fentről jobban meg tudták figyelni a lövedékek becsapódásainak helyét), illetve a bombázások végrehajtásával. A légi hadviselés a hadszíntér dimenzióit is kiterjesztette, hiszen a bombázógépek az ellenség vonalai mögé akár 500 km távolságra is képesek voltak behatolni és bombaterhüket ledobni.⁵⁶ A rombolás mértéke növelésének célja a repülő fegyvernemnél is leképeződött, hiszen a repülőbombák méreteit – egészen a másfél tonna tömegig – folyamatosan növelték.

A légi fölény 1915–1918 között az olaszok, továbbá brit és francia szövetségesei kezében volt, amely többek között a véghez vitt bevetések számában is megmutatkozott. A Monarchia légierije az olasz hadszíntéren 1063, míg az antanté 7106 bevetést hajtott végre.⁵⁷

Az iszónói frontszakaszon az olasz repülőgépek már 1915 nyarától tömegével jelentek meg a védők vonalai felett. A felderítés és a saját tüzérség tüzeinek vezetése mellett, viszonylag sűrűn bombákat is dobtak a védők első vonal mögött pihenő alakulataira, táboraira.⁵⁸ 1915. július 5-én lezajlott az első léghajó által végrehajtott olasz légítámadás is, amelynek során sok bombát dobtak le a Doberdó-fennsíkon lévő osztrák–magyar védőállásokra.⁵⁹

A szembenálló felek bombázó és vadászgépei egymás hátszágát rendszeresen támadták. A gépek főként vasúti pályaudvarok, fontosabb vasúti létesítmények és közlekedési csomópontok, közúti és vasúti hidak, folyóátkelőhelyek, katonai objektumok, laktanyák, raktárak, erődítmények, repülőterek, kikötők, hadiipari központok ellen hajtottak végre támadásokat. A hadseregek utánpótlásában meghatározó szerepet játszó vasúti hálózat és járműállomány mindkét szembenálló fél légierijének kiemelt célpontja volt. 1916. augusztus 25-én például négy Caproni típusú olasz bombázógép hajtott végre támadást Pergine vasútállomása ellen.⁶⁰

A légbombázások következtében időnként a hátszágban is súlyos károk keletkeztek. Például 1916. augusztus 1-én Fiume városát olasz légítámadás érte. A bombázás által okozott károkról a Magyar Államvasutak jelentéséből alkothatunk képet, a vasúti berendezésekben és üzemekben okozott kárt 500 korona értékűre becsülték. A vasútnál csak anyagi károk keletkeztek, a városban azonban halálos áldozata is volt a bombázásnak.⁶¹

56 Urbán 2017, 99–100.

57 Udvary 1928, 283.

58 Pintér 2016, 133–134.

59 Lukachich 1918, 81. 1915 májusában az olasz légierő 5 irányítható léghajóval rendelkezett, abból 2 a haditengerészeté volt. Vö.: Balla 2015, 654.

60 Urbán 2017, 102–103. Valószínűleg az 1913 óta Olaszországban gyártott Caproni Ca.3 típusú bombázó repülőgépek hajtották végre a támadást. A Monarchia vadászpilótái az olasz hadszíntér felett még a francia Farman M.F.11 típusú francia bombázó repülőgéppel is találkozhattak. Vö.: Gondos 2015, 158–160.

61 Zellei 2016, 70.

Az olasz repülők támadásainak célpontjai elsősorban Pola, Trieszt, az Isztriai-félsziget, az Adria otrantói és albániai partvidéke volt.⁶²

Az osztrák–magyar repülőgépek a legtöbb bombatámadást Treviso (34), Velence (26), Padova (18), Vicenza (15 alkalommal) ellen intézték. Több támadás érte azonkívül Veronát, Milánót, Bresciát, Bolzanót és számos más települést is.⁶³

A császári és királyi vízi repülők Észak-Olaszországban az Ancona mellett lévő Jesi reptér, továbbá Velence, Mestre, Rimini, Ravenna, Ferrara, Padua, Motta di Livenza, Latisana, Grado, Portogruaro pályaudvarai és katonai objektumai, a cattarói repülőbázisról felszállt osztrák–magyar gépek pedig Valona, Durazzo, Otranto, Brindisi, Bari, Barletta ellen hajtottak végre támadásokat.⁶⁴

A szárazföldi célpontok és tengerparti kikötők rombolása

Az osztrák–magyar hadiflotta az olasz hadüzenet kézhez vétele után, 1915. május 24-én összehangolt és Anton Haus tengernagy, flottaparancsnok által előre eltervezett támadást intézett az Adria olasz partjain található jelentősebb kikötővárosok ellen Barlettától a Rimini melletti Corsini csatornáig. A rajtaütés egyik célja az Olaszország keleti partján húzódó vasútvonal forgalmának bénítása volt. A Monarchia flottájának zöme 1915. május 23-án este nyolc órakor futott ki Polából Ancona irányába. A NOVARA cirkó és a SCHARFSCHÜTZE torpedóromboló négy torpedónaszáddal a Ravenna mellett elhelyezkedő Corsini csatornában található laktanyát és az olasz parti ütegeket bombázta fedélzetéről. A SANKT GEORG páncélos cirkáló két torpedónaszáddal Rimini kikötőjét, míg a ZRÍNYI csatahajó és két torpedónaszád a Senigallia mellett lévő, a RADETZKY csatahajó, valamint két torpedónaszád Recanatinál a Potenza folyón átívelő vasúti hidat rombolta lövedékeivel. A legnagyobb mértékű támadást Ancona kikötője ellen intézték, 24-én hajnali 4 és 5 óra között, ugyanis összesen 10 csatahajó, 4 romboló, valamint 20 torpedónaszád lőtte lövegeiből a kikötőt és környékét. Az ADMIRAL SPAUN gyorscirkáló és 3 romboló a Termoli melletti Sinarca híd, Campomarino, Torre di Melito, Vieste kikötői, valamint a Tremiti szigetek elleni rajtaütést végezte. A HELGOLAND gyorscirkáló és 4 romboló Manfredónia és Barletta ellen hajtott végre támadást. Az egész vállalkozásba haditengerészeti repülőgépek is bekapcsolódtak: 3 gép a Chiaravalléban lévő léggömbhangár, 3 pedig Velence ellen hajtott végre bombatámadást.

A támadás során a császári és királyi hadihajók számos ponton megrongálták vagy megsemmisítették a part mentén húzódó vasútvonalat és vasúti berendezéseket, a kikötők katonai létesítményeit és berendezéseit, a parton található tüzerütegeket, erődítményeket, a jelzőberendezéseket, az olaj- és egyéb raktárakat, hajógyárakat, laktanyákat, vasútállomásokat, hidakat. A HELGOLAND csoport elsüllyesztette az olasz TURBINE torpedórombolót. Az osztrák–magyar rombolók Ancona előtt a tenger fenekére küldtek egy tehergőzöst, és két másikat megrongáltak. Anconában az olaszok vesztesége 68 halott (közülük 30 katona) és 150 sebesült volt. Feladataik

62 Udvary 1928, 283.

63 Urbán 2017, 191–192.

64 Udvary 1928, 283.

végrehajtása után a flottaegységek május 24-én délig visszatértek támaszpontjaikra. Sikerült késleltetni az olasz haderő felvonulását, s a Monarchia hadvezetése lehetőséget kapott az Isonzó vonalának megerősítésére.⁶⁵

A tüzéségi tűz és a harctevékenység által okozott környezeti pusztítás

A környezet pusztulása főként a tüzéségi tevékenység következménye volt. A megnövekedett pusztító erővel bíró tüzéségi tűz nem csak az épített örökséget, a lövészárkokat, védőállásokat, erődöket, hanem a felszínt és a természeti környezetet (a levegőt, a vizet, a talajt, az élővilágot) is erőteljesen rombolta, pusztította. Ezt egy csapattiszt a következőképpen fogalmazta meg visszaemlékezéseiben: „ahová a pergőtűz ereje lecsapott, ott gránátölcéserek egybeolvadó tengere jelezte a modern háború rettenetes lépteinek nyomát.”⁶⁶

A becsapódó tüzéségi lövedékek a talaj felső rétegeit is átfomálták: a kis űrméretű tábori ágyú lövedéke mintegy 2, a 42 cm-es nehéztaracké pedig 12 méter mélységben fúródott a közepes keménységű talajba. A hadszíntér tiroli és karintiai szakaszán ugyanakkor jelentős mennyiségű kőtörmelék hoztak mozgásba, kőlavina (télen pedig hólavina) formájában.⁶⁷

A vegyi fegyverek alkalmazásával (harci gázok fújása vagy lövése) végrehajtott támadások fő célja az volt, hogy az ellenséges lövészárkokban lévő katonákat harc képtelenné tegyék. A legnagyobb gáztámadást az osztrák–magyar fél hajtotta végre 1916. június 29-én, a Doberdón található Monte San Michele lejtőjén. Klór és foszgén gázt fújtak palackokból a szembenálló olaszokra, akik gázmaszkok híján 6000, míg a támadók 1600 főt veszítettek a művelet során.⁶⁸

1917–18-ban már mindkét harcoló fél tüzéségi gázlőszereket alkalmazott. Osztrák–magyar részről a caporettói áttörés napján, 1917. október 24-én hajnalban, majd 1918. június 15-én a piavei átkelést megelőzően is több órás gázlövessel vezették be a hadműveletet. Az olaszok is sok, főleg foszgénnel töltött gázlövédéket használtak az isonzói arcvonalon a háború utolsó két évében.⁶⁹ A támadások után az érintett terepszakaszokon a mérgező gázok által okozott szennyeződés hosszú ideig megmaradt.

Összefoglalás

Az első világháború olasz hadszínterén az épített örökséget, az erődöket és a környezetet, továbbá egymás állásrendszereit a kor legmodernebb fegyvereivel, haditechnikai eszközeivel pusztították a szembenálló felek. A pusztítás mértéke a fronton és a front mögötti hadtápterületeken, valamint a hátországban a korábbi háborúkhöz képest gigászi méreteket öltött, abban a tüzéségnek és a repülőcsapatoknak jutott kiemelt szerep.

65 Balla 2015, 663.

66 Urbán 2017, 118.

67 Urbán 2017, 114–115.

68 Pintér – Rózsafi – Stencinger 2017, 190–193.

69 Urbán 2017, 108–109.

Az egykori hadszíntéren lezajlott pusztítások nyomai 1918 után fokozatosan eltűntek. Az épített örökség részét képező településeket újjáépítették. Az erődök egy részét felújították, és a turisták számára látogathatóvá, a természeti környezetet pedig rekultivációs eljárással, vagy művelésbe vonással újra élhetővé tették. Számos egykori csata színhelyén látogatható szabadtéri múzeumot hoztak létre élethűen berendezett lövészárkokkal, kavernákkal, állásokkal, amelyek egyaránt emlékeztetnek a háborús pusztítások mértékére, értelmetlenségére, ugyanakkor a hazájukért életüket is feláldozó katonákat megillető kegyelet fontosságára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor 2010. *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok.* Budapest: Argumentum.
- Balla Tibor 2015. Szövetségesből háborús ellenfél. Olaszország 1915. májusi hadba lépésének katonapolitikai előzményei és körülményei. *Hadtörténelmi Közlemények*, 128 (3): 641–667.
- Balla Tibor 2019a. *Szarajevó, Doberdó, Trianon.* Magyarország az első világháborúban. Budapest: Scolar Kiadó.
- Balla Tibor 2019b. *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok.* Budapest: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum.
- Dr. Csabai István 1935. *Fakereszték mentén – népek országútján.* (Élmények, tanulmányok az 1914–18. évi világháborúról.) Budapest.
- Gondos László 2015. *Repülőszők 1914–1918. Az Osztrák–Magyar Monarchia legsikeresebb légjárói és felszerelésük.* Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Hentzschel, Rolf 2008. *Festungskrieg im Hoheebene. Der Kampf um die österreichischen und italienischen Hochgebirgsforts in Südtirol im Ersten Weltkrieg.* Bozen: Verlagsanstalt Athesia.
- Landauer Béla 1916. *Népek csatája. A nagy háború húszhónapos története.* Budapest.
- Lukachich Géza, báró, somorjai 1918. *A Doberdó védelme az első isonzi csatában.* Budapest: Atheneum Irodalmi és Nyomdai RT.
- Padányi József 1995. *A műszaki csapatok története.* Budapest: Magyar Honvédség Módszertani Központ.
- Padányi József 2018. Az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utolsó hídja. *Műszaki Katonai Közöny*, 2018 (1): 353–361.
- Pogány József 1916. *A földreszállt pokol. Az Isonzo eposza.* Budapest.
- Pintér Tamás (szerk.) 2016. *A pokol tornácán. Imre Gábor kadét doberdói naplója.* Budapest: Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány.
- Pintér Tamás, Rózsafi János, Stencinger Norbert 2017. *Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében.* Budapest: Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány.
- Striffler, Robert 2004. *Von Fort Maso bis Porta Manazzo. Bau- und Kriegsgeschichte der italienischen Forts und Batterien 1883 bis 1916.* Nürnberg: Verlag Buchdienst Südtirol.
- Urbán László 2017. Az I. világháború környezeti hatásai az olasz–osztrák–magyar front mentén. Budapest: Granárium.
- Udvarny Jenő 1928. A légi háború. In *A világháború története.* (Pilch Jenő szerk.) Budapest: Franklin-Társulat.
- Zellei Gábor 2016. Nemzetközi hadijogi szabályozás a civil lakosság védelme érdekében az I. világháború időszakában. *Hadtudomány*, 26 (1–2.): 65–74.

Boda Mihály[✧]

A teremtésvédelem és az igazságos háború elmélete: az elmélet kortárs formája

Jeff McMahan revizionista elmélete¹

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.57

Az igazságos háború elmélete szorosan kapcsolódik az emberi, a kulturális és a természeti kár okozásának korlátozásához, és így a teremtésvédelemhez. Az elmélet a története során több formában jelent meg, amelyek különböző mértékben támogatták a károkozás korlátozását és a Teremtés védelmét. Ha az elmélet történetét a 11-13. századra vezetjük vissza, akkor annak legalább három egymást követő formáját különböztethetjük meg: az Aquinói Szent Tamás (1225–1274) által összegzett középkori keresztény változatot, a 17. században Hugo Grotius (1583–1645) nevéhez, majd a 20. század második felében Michael Walzer (1935–) nevéhez kapcsolódó hagyományos (vagy nemzetközi jogi) változatot és a Jeff McMahan (1954–) által félmegjelölt revizionista változatot. Jelen tanulmány a revizionista elméletet mutatja be és veti össze az igazságos háború elméletének más formáival a teremtésvédelem szempontjából.

KULCSSZAVAK: teremtésvédelem, igazságos háború elmélete, Jeff McMahan

Protection of Creation and the Contemporary Form of Just War Theory – the Revisionist Theory of Jeff McMahan

Just war theory is closely linked to the restriction of causing human, cultural and natural harm, therefore to the protection of Creation. The theory has had several forms during its history, which supported differently the restriction of causing harm and the protection of Creation. Three major forms of the theory can be distinguished from the birth of it: the medieval form summarized by Saint Thomas Aquinas (1225-1274), the international law theory represented by Hugo Grotius (1583-1645) and Michael Walzer (1935-), and the contemporary revisionist theory of Jeff McMahan (1954-). This paper concerns comparatively the revisionist theory from the perspective of protection of Creation.

KEYWORDS: protection of Creation, just war theory, Jeff McMahan

---

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
E-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3037-3644>

1 A publikáció a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából a Teremtésvédelmi Kutatóintézet a „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projekt keretében készült. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

Bevezetés

Az igazságos háború elmélete a háború indításáról és viseléséről kialakított morális elméletek spektrumában köztes helyet foglal el. A spektrumban szereplő elméletek aszerint (is) különböznek egymástól, hogy mennyiben védik az emberi, kulturális és természeti értékeket. A spektrum egyik végén a pacifizmus található, ami az okozott emberi, kulturális és természeti károk miatt semmilyen háborút nem tart morálisan igazolhatónak. A spektrum másik végén pedig a militarizmus helyezkedik el, ami potenciálisan minden háborút igazolhatónak tart, bármekkora pusztítással is járjon az, mivel a háború mindig jó esély a kiemelkedettség bizonyítására és a dicsőség megszerzésére. A két véglet között található további elméletek a politikai realizmus és az igazságos háború elmélete. A politikai realizmus szerint a háború akkor igazolt, ha azzal elérhető az államérdek, mégha ez jelentős kárral jár is együtt. Az igazságos háború elmélete szerint pedig akkor, ha a háború igazságos célra irányul és igazságosan viselhető.²

A Teremtés védelmének kimagaslóan fontos eszköze az emberek között fennálló harmonikus béke. Amennyiben azonban a teremtésvédelem nem valósítható meg békés úton, akkor az igazságos háború elméletének megfelelő háború is a Teremtés védelmezője, ha szembe állítjuk azt a háború militarista és realista elméletével. Az igazságos háború elméletének ugyanis két funkciója van: felhatalmazást ad a háború bizonyos helyzetekben való kezdeményezésére és bizonyos módon való vívására, illetve más helyzetekben tiltja a háború indítását és a háború más módon való viselését. Az előbbi funkciójában az elmélet hozzájárul a háborúkhöz és a háborúk okozta pusztításhoz, az utóbbi funkciójában azonban éppen hogy korlátozza a háborút, és így védi az emberi, a kulturális és a természeti javakat, a Teremtést.

Az igazságos háború elméletének azonban magának is több formája alakult ki az elmélet története során, amelyek nem ugyanolyan mértékben korlátozzák a háborús károkozást és védik a Teremtést. Egy másik írásom³ foglalkozik az elmélet középkori és a Michael Walzer (1935–) nevéhez kapcsolódó, hagyományosnak (vagy nemzetközi joginak) nevezett formájával, jelen írás pedig az elméletnek a Jeff McMahan⁴ által képviselt revizionista formáját mutatja be, és veti össze az igazságos háború elméletének két korábbi formájával a teremtésvédelem szempontjából.

A revizionista elmélet a hagyományos elmélet által tárgyalt 19–20. századi hagyományt (a legalista paradigmát) nem csupán részleteiben veti alá felülvizsgálatnak,

2 Boda 2023a, 9.

3 Boda 2023b.

4 Jefferson (Jeff) A. McMahan amerikai filozófus, jelenleg a University of Oxford oktatója és kutatója, az American Academy of Arts and Science tagja. McMahan angol irodalomból az Egyesült Államokban, politikaelméletből, közgazdaságtanból, filozófiából és etikából pedig az Egyesült Királyságban (Oxfordban majd Cambridge-ben) végzett tanulmányokat. Doktori disszertációjában az analitikus filozófia és etika módszereivel vizsgálta a populációelmélet problémáit (1986). Oktatóként a University of Illinois-on, majd a Rutgers University-n dolgozott oxfordi kinevezése előtt. Kutatóként könyvet írt Ronald Reagan amerikai elnök hidegháborús külpolitikájáról (1985), majd a halál és emberölés etikájáról (2002) és az igazságos háború viseléséről (2009). Munkássága szerteágazó, ám az igazságos háború elmélete vizsgálatának kiemelt figyelmet szentelt.

mint Walzer hagyományos elmélete,⁵ hanem teljes egészében. Ennek keretében új elképzelést alakít ki

- az igazságos háború szabályainak megismerési lehetőségéről;
- az igazolt egyéni és állami önvédelem mibenlétéről;
- a háború indításának igazságosságáról;
- a háború vívásának igazságosságáról; illetve
- a háborúindítás és a háborúvívás igazságosságának a viszonyáról.

A felülvizsgálat azzal az eredménnyel jár, hogy a revizionisták által képviselt igazságos háború analitikus filozófiai (etikai) elmélete⁶ jelentősen más értékelését adja a háborús igazságnak, mint a nemzetközi jogi (hagyományos) elmélet (vagy akár a józan ész).⁷ Ez McMahan szerint nem azt jelenti, hogy a nemzetközi jog nem lenne érvényes, hanem azt, hogy a háború etikája egy kétszintű elméletet foglal magába. Az első szintet az objektív igazságokat kutató analitikus etika eredményei adják, a második szintet pedig az államok akarátát tükröző nemzetközi jog. Az analitikus etikai eredmények nem fordíthatók le a nemzetközi jog nyelvére, mivel utóbbinak nem az etikai (elméleti) igazságokra kell koncentrálnia, hanem a gyakorlatra, így a kihirdetés lehetséges következményeire, illetve az elvárások lehetséges intézményesítésére és kikényszerítésére.⁸

I. Az igazságos háború szabályainak megismerése: a módszertan

A McMahan által alkalmazott módszer az igazságos háború szabályainak felderítésére jelentősen különbözik Walzer módszerétől. Walzer alapvetően a több évszázados nemzetközi konvencióra (a legalista paradigmára és a domesztikus analógiára), valamint a háborús konvenciókra hagyatkozott. Ezeket elfogadva tett javaslatot a konvenciók kisebb felülvizsgálatára, amivel maga is részévé vált azoknak. A nemzetközi konvenció fenntartása az igazságos háború hagyományának erősítését és nem objektív elméletét eredményezi.

McMahan ezzel szemben a revizionista gondolkodók által John Rawls nevéhez kapcsolt módszert – a reflektív equilibrium módszerét – alkalmazza.⁹ Ez a módszer az egyedi (és a legtöbb esetben gondolatkísérleten alapuló) esetekből kiindulva igyekszik intuíción alapuló megfontolt értékítéleteket hozni (hogy az egyedi esetek igazságosak-e vagy sem), majd ezen egyedi ítéletek alapján törekszik az egyedi esetek mögött megbújó, közös morális szabály azonosítására. A következő lépésben a módszer a kapott szabályt újabb egyedi esetekre alkalmazza, teszteli. Ha a szabály és az egyedi esetek értékelése összhangban van, akkor kijelenthető, hogy megvan az elfogadható szabály. Ha azonban ellentmondanak egymásnak, akkor szükséges vagy a szabály, vagy az egyedi eset értékelésének felülvizsgálata. A következő fejezetben láthatjuk a módszer alkalmazásának egy példáját.

5 Walzer elméletéhez lásd: Boda 2023b.

6 Lazar 2017a, 113.

7 McMahan 2014, 118–120.

8 McMahan 2008a, 33.

9 Lazar 2017a, 114; Lazar 2017b, 39.

II. Az egyéni és az állami önvédelem viszonya: a kiinduló elmélet

A konvencionális megközelítés háttérbe szorítása után McMahan Walzer domesztikus analógiára alapozott megközelítését is érvényteleníti. A domesztikus analógia értelmében az államok közötti háborús viszonyokat az egyének közötti önvédelmi szituációkhoz hasonlóan – de nem azokkal azonosan – kell értékelni. McMahan ezzel szemben úgy véli, hogy az államok igazságos háborúit nem csupán az egyéni önvédelem hasonlatosságára kell értékelni, hanem azok nem mások, mint az egyének aggregált önvédelmi akciói. A domesztikus analógia elvetését McMahan az egyéni önvédelem egy új elméletének elfogadásával alapozza meg, majd ezt az elméletet alkalmazza az igazságos háború indításának és viselésének kérdésében.

Az egyéni önvédelem során a fenyegetéssel szemben magát védő személy azáltal váltja meg magát a fenyegetéstől, hogy szándékosan új fenyegetést hoz létre. A fenyegetéstől való megváltásnak van egy másik formája is, amikor a fenyegetett személy azáltal védi magát, hogy másra irányítja át a fenyegetést (például lehúzza a fejét a felé repülő kő elől, ami így a vele sétáló másik személyt találja el). A fenyegetett személynek ez a tette nem szándékos károkozás, hanem inkább a másik védelmének megtagadását foglalja magába. A fenyegetéstől való megváltásnak ez a formája az önmegőrzés, ami relatíve könnyebben igazolható, mint az önvédelem.¹⁰ Az önvédelemben az önmegőrzéssel szemben fontos szerepe van a szándékos károkozásnak.

Az igazolt önvédelemben történő emberölésnek hagyományosan több alapelvét szokás megkülönböztetni. Így az önvédelemnek valamilyen nemártatlan fenyegetéssel szemben kell megjelennie; a fenyegetésnek közvetlennek kell lenni; az önvédelemben használt erőnek arányosnak kell lennie a fenyegetéssel (ha a fenyegetés csak nemhalálos sérülést okozna, akkor nem lehet halálos önvédelmet folytatni); és az önvédelemnek szükségesnek kell lennie a védelemhez (hozzá kell járulnia védelemhez, de annál többet nem célozhat, még ha arányos is lenne).¹¹ Az önvédelemnek ebben a jellemzésében most a legelső feltétel érdekes számunka, hogy miként lehet értékelni a „nemártatlan fenyegetést”-t.

A nemártatlan fenyegetés lehet bűnösen nemártatlan fenyegetés, amikor a fenyegetésként megjelenő személy rossz akarata, károkozási vagy emberölési szándéka következtében jelent fenyegetést. Ebben az esetben a támadó személy az akarata által felelőssé teszi magát a vele szemben folytatott önvédelemre, és megérdemli, hogy őt önvédelemben az áldozat megölje. Nemártatlan fenyegetés lehet azonban az a személy is, aki csak materiális, de nembűnös fenyegetést jelent az áldozatra. Ebben az esetben ugyanis a fenyegetést jelentő személy súlyosan és károsan – de nem feltétlenül akaratlagosan vagy felelősen – avatkozik be az áldozat életébe, és ezzel megsérti az áldozatnak azt a jogát, hogy ne öljék meg. Ez azt eredményezi, hogy a fenyegetést jelentő személy maga elveszti azt a jogát, hogy ne öljék meg, így az áldozat önvédelemben megölheti.¹²

10 McMahan 1994, 252–253. Lásd még: Boorse-Sorensen 1988, 115–133.

11 Kaufman 2009, 18–19.

12 Frowe 2011, 12–18.

McMahan szerint ezek az alternatívák nem biztosítanak elégséges és/vagy szükséges feltételeket az önvédelemben való emberüléshez: a bűnösség nem elégséges, a materiális nemártatlanság pedig sem nem elégséges, sem nem szükséges feltétele az önvédelemnek. Az ellenvetéseket a reflektív equilibrium módszerét alkalmazva egyedi gondolatkísérletek segítségével fogalmazza meg, amikből az előző elméletek elvetésének szükségességére következtet.

Vegyük először a materiális nemártatlanság kritériumát, ami McMahan szerint nem elégséges és nem is szükséges feltétel. Ha egy bűnöző meg akar ölni egy járókelet, amit a helyszínre érkező rendőr csak fegyverhasználattal képes megakadályozni, akkor a rendőr ugyan materiálisan nemártatlan fenyegetést jelent a bűnözőre nézve, azonban a bűnöző mégsem ölheti meg igazoltan a rendőrt önvédelemben. A materiális nemártatlanság kritériuma így nem elégséges a példa magyarázatára, ezért nem elégséges az önvédelem igazolásához. A materiális nemártatlanság nem is szükséges feltétel. Ha ugyanis, két bányász lent reked egy bányában, mert egyikük bűnösen beomlasztotta a kivezető alagutat azzal a céllal, hogy a másikat megölje, és csak a bűnös bányásznak van oxigénpalackja, akkor ő nem jelent materiális fenyegetést a másik bányászra nézve. Ám mégis ő a felelős a történetekért, ezért a másik bányász elveheti tőle az oxigénpalackot, eközben a halálát okozva. Ehhez nem kell feltételezni a materiális nemártatlanságot, ami így nem szükséges feltétele az igazolt önvédelemnek.¹³

A bűnösség kritériuma szintén nem elégséges az önvédelemben történő emberülés igazolásához, ugyanis nem képes igazolni az ártatlan támadó személy által jelentett fenyegetéssel szembeni önvédelmet. Az ártatlan támadó az a fenyegetést jelentő személy, aki nemhanyag tudatlansága, csökkent felelőssége, vagy kényszer következtében jelent fenyegetést, ezért nem bűnös, ám akivel szemben mégis igazolt az önvédelemben való emberülés. Ártatlan fenyegetést jelent az a személy például, aki ártatlanul zuhan egy másik ember – az áldozat – felé (a valóságtól elvonatkoztatott gondolatkísérlet szerint az áldozat egy kút alján áll, az ártatlan fenyegetés pedig a kút peremén átesve éppen felé zuhan, agyonnyomással fenyegetve őt). Az ártatlan fenyegetést áldozata önvédelemben igazoltan felrobbanthatja, mielőtt az ráesik (ha éppen van nála ehhez szükséges eszköz).¹⁴

McMahan az ellenérvek mellett kidolgozza a saját elképzelését ki, ami képes kezelni az ellenvetésként hozott példákat. Ez arra az elvre épül, hogy annak kell viselnie az önvédelmi szituációban felmerülő kárt, aki felelős annak felmerüléséért. McMahan szerint az emberülés akkor igazolt önvédelemben, ha a támadó morálisan felelős azért, hogy az áldozat önvédelemben kárt okozzon neki. A morális felelősség fogalma közel áll a bűnösség fogalmához, ám különbözik attól. A bűnösség mindig magába foglalja a morális felelősséget, ám a morális felelősség nem mindig jár együtt a bűnösséggel. Például, ha valaki gondos tulajdonosa egy autónak, amiben egy alkalommal mégis elromlik a fék és ezért fenyegetést jelent a járókelet áldozatra nézve, akkor az áldozat önvédelemben felrobbanthatja az autót és benne az autótulajdonost (ha éppen van nála egy ehhez szükséges eszköz). Az autótulajdonos ugyanis

13 McMahan 1994, 257–259.

14 McMahan 1994, 263–264.

(valamilyen mértékben) morálisan felelős a tettéért, még ha nem is bűnös, mivel akaratlagosan választotta az autóvezetést, tudatában annak, hogy megvan a minimális kockázata a súlyos kárt okozó ilyen balesetnek. Az ilyen morális felelősségnek akkor van jelentősége, amikor azt kell eldönteni, hogy ki viselje a helyzetben felmerülő kárt. Ekkor, McMahan kifejezésével, az autótulajdonos felelős a vele szemben alkalmazott önvédelmi és halálos erőszakért.¹⁵

III. A háborúindítás igazságossága: az igazságos ok

A háború indításának egyik – kiemelt – jelentőséggel rendelkező szabálya a háború igazságos okának (vagy céljának) a szabálya. Az igazságos ok szabályát az igazságos háború nemzetközi jogi elmélete az állami jogsértésre vagy a jogsértés veszélyére hivatkozva határozza meg, és azzal a céllal fogadja el igazságosnak a háborút, hogy az a jogsértés megszüntetésére vagy megakadályozására irányul. McMahan szerint azonban az igazságos (és igazságtalan) ok meghatározásában a morális felelősségnek és az emberi jogsértésnek van szerepe és nem az állami jogsértésnek. Az igazságos ok formális meghatározásával, illetve két ok – a kisebb agresszió és a humanitárius beavatkozás – tárgyalásával is igyekeznek ezt bizonyítani.

1. A háború igazságos oka

A háború igazságos oka a hagyományos elmélet szerint a háborúindítás egyik feltétele, aminek a központi fogalma, hogy az agresszor megsérti egy másik állam jogait vagy veszélyt jelent rá nézve. McMahan ezzel szemben – összhangban az önvédelemről általa mondottakkal – úgy véli, hogy az igazságos ok a morális felelősséggel áll kapcsolatban. A saját szavaival: „A háború igazságos okáról beszélhetünk, amikor egy népcsoport (*one group of people*) – gyakran egy állam, de lehetőség szerint egy nemzet vagy másmilyen szervezett közösség – morálisan felelős (*responsible*) egy olyan cselekedetért, ami valamilyen módon rosszat okozott egy másik népnek vagy rossz okozásával fenyeget, és az felelőssé (*liable*) teszi az elkövetőt az ellene alkalmazott katonai támadásért mint a fenyegetés megelőzésének, vagy az okozott rossz jóvátételének vagy megbüntetésének eszközeért.”¹⁶

Az igazságos ok McMahan szerint nem csupán a háború indításakor bír jelentőséggel, hanem annak a háború során végig fenn kell állnia. Így lehetséges, hogy az igazságos okkal háborút kezdeményező állam a háború során elveszíti igazságos okát és a háborút igazságtalan háborúként folytatja, ahogyan az is, hogy a háború során megváltozik az igazságos ok. Például, az önvédelmi háborúként induló háború megnyerésével a háború folytatásának igazságtalan célja lehet a korábbi agresszor fővárosának elfoglalása és területeinek meghódítása. Ugyanebben a helyzetben a folytatás igazságos célja azonban lehet demilitarizált övezet kialakítása a korábbi agresszor területén.¹⁷

15 McMahan 2005a, 772; McMahan 2009, 157.

16 McMahan 2005b, 8.

17 McMahan 2005b, 2–3.

Igazságos okok lehetnek a nagyobb agresszióval szembeni védekezés, a korábban az agresszor által elvett területek visszavétele (ha ott még nem alakult ki új társadalom), az emberi jogsértés elhárítása, a jövőbeli agresszió megelőzése és az elrettenítés. Ezekben az esetekben igaz az, hogy az agresszor felelőssé teszi magát az ellene indítandó katonai támadásért. Az igazságtalan okok azok, amik nem tartoznak a felsoroltak közé, például a másik ország demokratizálódásának katonai erővel való elősegítése. Ebben az esetben ugyanis az adott ország lakói és vezetése nem tették magukat felelőssé a katonai beavatkozásért.¹⁸

Térjünk most rá azokra a háborús okokra a tárgyalására, amiknek McMahan nagyobb figyelmet szentel. Ezek a kisebb agresszió, a humanitárius beavatkozás és a büntetés.

2. A kisebb agresszió

A nagyobb agresszió (*major aggression*) az az agresszió, aminek a céljai között szerepel a nagyarányú erőszak, például az emberölés vagy a károkozás. Ilyen a népek kiirtásáért, rabszolgasorba vetéséért vagy az országból való kiűzéséért indított háborúk. A nagyobb agresszió emberi jogokat sért, ezért ellene a védelem igazságos.

Ezzel szemben a kisebb agresszió (*lesser aggression*) céljai nem foglalnak magukba ilyen elemeket. A kisebb agresszió céljai tipikusan területek elfoglalását, erőforrások megszerzését, politikai uralom kiterjesztését foglalja magába. Ebben az esetben a katonai erőszak alkalmazása feltételes, azaz arra csak abban az esetben kerül sor, ha az áldozatállam ellenáll. Az agresszor előnyben részesíti céljai harcok nélkül való elérését.¹⁹ A kisebb agresszió paradigmája a Falkland-szigeteki háború (1982), amiben az argentinok a brit politikai fennhatóság alatt lévő szigeteket akarták elfoglalni annak 1800 főt számláló lakosságával együtt. Az argentinok, ha teheték volna, harc nélkül foglalták volna el a szigeteket, ami nem változtatta volna meg jelentősen a szigetlakók napi életét. A háborúnak 600 argentin áldozata és 1200 sérültje volt, azaz összesen annyi, amennyien a szigeteken laktak.

A nemzetközi jogi elmélet értelmében a kisebb agresszió csak az egyéneket érintő hatásában kisebb, az államot érintő hatásában nem, hiszen területek, erőforrások és a politikai szuverenitás forog kockán. Ennek az elméletnek az értelmében így igazságosan lehet önvédelmi háborút vívni a kisebb agresszió ellen is. McMahan azonban más véleményen van. Úgy véli, hogy a kisebb agresszióval szemben nem megengedett az önvédelmi háború.²⁰

A kora újkortól kezdve a háborúindítás igazságosságának megítélésében nem csupán az igazságos ok (illetve a legitím autoritás és a helyes szándék) játszott szerepet, hanem a háború arányossága is, azaz hogy az igazságos okhoz mérten arányos-e a háborúban előidézett emberhalál és kár jelentette rossz.²¹ Az igazságos háború hagyományos elmélete az arányosság kalkulációjában azonban csak a nemharcolóknak okozott halált

18 McMahan 2005b, 12–17.

19 McMahan 2014, 117.

20 McMahan 2014, 121.

21 Boda 2020, 29–31.

és kárt számolja. Ezt az arányosságot McMahan széles arányosságnak nevezi, és megkülönbözteti a szűk arányosságtól. A szűk arányosság kalkulációjában azoknak a személyeknek okozott kár számít, akik felelőssé tették magukat a velük szembeni károkozásért. Ők a harcolók, praktikusán a katonák.²²

A kisebb agresszióval szemben való védelem igazolhatatlanságát McMahan alapvetően a szűk arányosság fogalmára építi. Úgy érvel, hogy amíg a nagyobb agresszióval szembeni önvédelemben a háború által okozott kár arányos a háború igazságos céljával, addig a kisebb agresszióval szembeni katonai védelemben az agresszor katonáinak és a saját katonáknak okozott kár nem arányos a védelem céljával. Másképpen fogalmazva, a kisebb agresszióval szembeni állami önvédelem több rosszat okoz, mint amennyi jót ér el.

Az agresszor katonái ugyanis csak feltételes fenyegetést jelentenek. Ez részben azt jelenti, hogy az önvédelem megkezdése előtt ezek a katonák egyéenként nem járulnak annyival hozzá a kisebb agresszió igazságtalan céljának eléréséhez, hogy azzal felelőssé tegyék magukat a velük szemben alkalmazott halálos erőszakért. Az itt működő legfontosabb elv, hogy az agresszor katonái a tetteiket megakadályozó, olyan mértékű nekik okozott kárért felelősek, ami arányos a kisebb agresszióhoz való egyéni hozzájárulásukkal. Ez a hozzájárulás pedig McMahan szerint sem materiálisan (kauzálian), sem morálisan nem sok. McMahan szerint ugyanis az egyes katonák tényszerűen keveset tesznek a kisebb agresszió céljának megvalósításáért. Továbbá, morálisan sem tekinthető jelentősnek a hozzájárulásuk, mivel a katonák tipikusan fiatal – 18-20 éves – emberek, akik jogilag ugyan felnőttek, morálisan azonban még nem érettek teljesen arra, hogy megfontolás után indokok alapján cselekedjenek (ezt az állapotot 25 éves koruk körül érik el McMahan szerint). Végül, a kisebb agresszióban részt vevő katonák többnyire ténybeli bizonytalanságban vannak, és kényszer alatt cselekszenek.²³ Ez az elv McMahan igazolt önvédelemről alkotott elméletével, a morális felelősség elméletével cseng egybe.

McMahan álláspontjával szemben a nemzetközi jogi elmélet képviselőjének részéről felmerülhet legalább két ellenvetés is. Az egyik a politikai függetlenség (a politikai közösség túlélésének) kérdését érinti, a másik a katonai védelem elrettentő erejét. Felvethető, hogy a politikai függetlenség (a politikai közösség léte) olyan érték, ami igazolja az annak elvételét célzó kisebb agresszió elleni védelmet. McMahan azonban úgy véli, hogy a politikai függetlenség olyan érték, amiért némelyek számára érdemes lehet vállalni a halált, a sérülést és a kárt, azonban nem olyan érték, ami igazolja nagy számú ember halálát a katonai védelem során.²⁴ A másik felmerülő ellenvetés, hogy a kisebb agresszió is mindig igazolt, mivel az ilyen katonai védelem elrettentő erővel hat a lehetséges jövőbeli kisebb agressziókra nézve. Azt McMahan is elismeri, hogy ha soha, semmilyen állam nem lépne fel katonai védelemmel az öt érő kisebb agresszióval szemben, akkor a kisebb agresszió sokkal elterjedtebb érdekérvényesítési forma lenne. Ugyanakkor, az elrettentéshez szerinte nem szükséges minden kisebb agresszióval szemben katonai erővel fellépni. Az elrettentés értéke így nem abszolút, hanem azt korlátozza az aránytalan kár. Akkor célozható meg az elrettentés, ha a védelemben okozott kár arányos azzal.²⁵

22 McMahan 2014, 124.

23 Uo. 126–128.

24 Uo. 133.

25 Uo. 154.

3. A humanitárius intervenció

A humanitárius intervenció a beavatkozások egyik formája, azaz olyan katonai művelet, amikor egy állam egy másik állam belügyeibe avatkozik be. A hagyományos elmélet szerint a beavatkozás az állami jogok és a közösségi önmeghatározás miatt csak korlátozott mértékben igazságos. Ezek egyike a humanitárius intervenció, ami Walzer eredeti elképzelése szerint igen korlátozott, csak a súlyos emberi jogsértés eseteire terjed ki.

McMahan részben elfogadja Walzer érvét, hogy az emberi jogsértést végrehajtó állam elveszti politikai közösség jellegét, így az ilyen esetekben a humanitárius intervenció igazságos beavatkozás. Úgy véli ugyanis, hogy azok az államok, amelyekben a nemzeté válás nem zajlott le teljesen, nem alkotják egyetlen nemzetnek az államát, hanem többnemzetiségű államok. Ezeknek az államoknak nem egyetlen, önmagát meghatározni kívánó közösség a tagja, hanem több. Ezeknek az államoknak nincs egyetlen közösségi „önmagá”-ja (*collective self*-je), ami képes lenne egységben meghatározni magát, hanem több ilyen van, amelyek önmeghatározása – egy centralizáló erő hiányában – kölcsönösen kizárja egymást. Ezért, ha az állam nem esik szét, akkor könnyen előfordulhat, hogy a többnemzetiségű állam vezetésében csak az egyik vagy a másik nemzet reprezentálja magát, és ők igyekeznek a saját önmeghatározásuk szerint irányítani az egész ország sorsát. Az alkalmazott módszerek némelyike emberi jogsértéshez is vezethet. McMahan szerint az ilyen politikai vezetéssel szemben a beavatkozás igazságos, mert a sérti az egész közösség önmeghatározását. Jelentősége van azonban annak, hogy a beavatkozás olyan tetteket foglaljon magába, amikkel szemben a jogsértő politikai erő felelőssé tette magát, illetve hogy a beavatkozás kedvezményezettje egyezzen bele a beavatkozásba.²⁶

McMahan itt még elfogad egy kiterjesztő feltételt is. E szerint a kedvezményezett beleegyezése nem szükséges követelménye a beavatkozásnak, ha a beavatkozás elutasítása kizárólag az érintett fél saját, önös érdekére gondolva történik meg, mert ebben az esetben is lesznek a kedvezményezett közösségben olyanok (a gyerekek), akiknek a beavatkozás az érdekét szolgálja.²⁷

McMahan még megengedőbben vélekedik, amikor nem a szűken vett nemzetállamokat (vagy a nemzetállami lét célját kijelölő politikai közösségeket) tekinti. Úgy véli ugyanis, hogy a közösségi önmeghatározáshoz való jog jóval korlátozottabb, mint Walzer gondolja. A közösségi önmeghatározáshoz való jog ugyanis nem hatalmazza fel a politikai közösséget arra, hogy mindent megtegyen, amit akar. Az egyéni emberi jogok és az egyéni önmeghatározás korlátozzák azt. Így van ez akkor is, ha a politikai közösség egy másik állam állampolgárával kerül szembe, és akkor is, ha a saját állampolgárával.²⁸ Ez a McMahan-i álláspont még tágabbra nyitja a humanitárius intervenció lehetőségét, és nem csupán a súlyos emberi jogsértésekre korlátozza azt.

26 McMahan 2010, 44–48.

27 McMahan 2010, 52–53.

28 McMahan 1996, 17–18.

A kitágított humanitárius beavatkozásba McMahan azonban beépít egy korlátozó tényezőt is. Ennek segítségével elkerülhető, hogy az egyes államok a saját érdekében visszaéljenek a humanitárius beavatkozással, vagy éppen hogy egy nemzeti haderő katonái „lelkiismereti” okokból vonakodjanak egy másik, hozzájuk nem kötődő, állam polgárainak a megsegítésétől. Ez a korlátozó tényező, hogy a beavatkozást egy speciális nemzetközi egységnek kell elvégezni, amit egy pártatlan, demokratikusan szervezett nemzetközi szervezet által kontrollál, és ami az állományát maga toborozza a világ minden részéről és maga is képezi ki.²⁹

A nemzetközi haderő bevetése morálisan azonban nem csupán megengedett, hanem bizonyos esetekben kötelező is, mivel a bevetést kiváltó helyzetre nem csak az jellemző, hogy emberek kárt szenvednek (mint a természeti katasztrófa esetén), hanem hogy az elszenvedett károk mások immorális tetteinek a következményei.³⁰

IV. A háborúviselés igazságossága: a diszkriminációs szabály

A háborúvívás igazságosságának tekintetében McMahan a diszkriminációs szabályt vizsgálja a harcolók morális egyenlőségének, illetve a nemharcolók immunitásának az elemzésén keresztül. A vizsgálat során arra jut, hogy a legitim módon támadhatók, illetve a legitim módon nem támadhatók közötti különbséget nem a megfelelő módon határozza meg a Walzer-i harcolók és a nemharcolók közötti különbség. Ehelyett a morálisan felelős és a morálisan nem felelős közötti különbséget javasolja.

1. A harcolók morális egyenlősége

McMahan felülvizsgálatai törekvése a háborúindítás igazságossága mellett kiterjed a nagyobb agressziót jelentő háborúk viselésének igazságosságára is, egészen pontosan az abban harcolók morális egyenlőségének a felülvizsgálatára. A harcolók morális egyenlősége azt jelenti, hogy a háborúban az ellentétes oldalon harcoló katonák azonos jogokkal és köteleességekkel rendelkeznek, attól függetlenül, hogy igazságos okkal vagy igazságtalan okkal indított háborúban harcolnak-e. McMahan véleménye az, hogy az igazságos okkal háborút vívó harcolók jogai és köteleességei eltérnek az igazságtalan okkal háborút vívó harcolóktól.

Úgy véli, hogy az igazságos okkal háborút vívó fél azért viselhet háborút, mert az, aki ellen vívja, morálisan felelőssé tette magát az ellene indított (igazságos) háborúért. Ez utóbbi fél ugyanis igazságtalan okkal vívja a háborúját. Ez alapján megkülönböztethetünk igazságos harcolót és igazságtalan harcolót, attól függően, hogy az igazságos okkal harcolók oldalán harcol, vagy az igazságtalan okkal harcolók oldalán. Az igazságtalan harcolóknak pedig általában véve igazságtalan az igazságos harcolók ellen harcolni, míg az igazságos harcolóknak igazságos az igazságtalan harcolók ellen harcolni.³¹

---

29 McMahan 2010, 70.

30 McMahan 2010, 62.

31 McMahan 2009, 5–6.

A nemzetközi jogi elmélet értelmében, az összes harcoló azért rendelkezik morálisan egyenlő jogokkal és kötelességekkel, mert egyaránt materiális veszélyt jelentenek a másik félre, és mert nem felelősek a háború okáért és céljáért. McMahan szerint azonban az igazságtalan harcolók nem támadhatják meg az igazságos harcolókat, mivel azok igazságos okkal harcolnak, és nem tették magukat felelőssé az ellenük alkalmazott erőszakért. A helyzet a McMahan által preferált önvédelmi szituációval azonos: önvédelemben az áldozat igazságosan alkalmazhat erőszakot a támadóval szemben, mert a támadó igazságtalan támadásának következtében – valamilyen mértékben³² – felelőssé tette magát az ellene alkalmazott erőszakért. Az áldozat azonban nem viselkedett a támadóval szemben igazságtalanul és így nem tette magát felelőssé magát az ellene alkalmazott erőszakért, ezért a támadó csak igazságtalanul alkalmazhat ellene erőszakot. Általánosságban megfogalmazva: a támadó fél igazságtalan okkal indított háborút az áldozattal szemben, ezért felelőssé tette magát, hogy az áldozat igazságos okkal és igazságos módon alkalmazzon erőszakot vele szemben.³³

Ezen megfontolás alól kivételt képez az az eset, amikor az igazságos harcolók igazságtalan eszközökkel igyekeznek igazságos céljukat elérni. Ilyen eset, ha az igazságos harcoló nemharcolókat támad és felelős azért, hogy szándékosan támad nemharcolókat, vagy azért, hogy nem szándékosan, hanem előrelátottan, ám aránytalan mértékben okoz kárt nemharcolóknak. Ezekben az esetekben a megtámadott nemharcolók és az őket védő – és ebben a tekintetben igazságos, de eredetileg – nemigazságos harcolók vehetik fel a harcot – az ebben a tekintetben nemigazságos, de eredetileg – igazságos harcolókkal.

2. A nemharcolók immunitása

A hagyományos elmélet által elfogadott nemharcolói immunitás azt foglalja magába, hogy az igazságos és az igazságtalan célért háborúzó fél nemharcolói sem bűnösök, és morálisan nem felelősek a(z igazságtalan) háborúért, ezért nem is lehetnek legitim célpontjai a másik oldal támadásának. A harcolók morális egyenlősége mellett a nemharcolók egyenlő immunitása kínálja az alapot a diszkriminációs szabályhoz. E szerint a támadás során mindkét fél esetében különbséget kell tenni a legitim módon támadható harcolók, és a legitim módon nem támadható nemharcolók között. A hagyományos elmélet szerint a nemharcolók immunitásának az az alapja, hogy nem jelentenek veszélyt a másik fél számára.

McMahan szerint azonban a támadhatóság feltétele nem a veszélyesség, hanem a morális felelősség. Amíg valaki „veszélyes” vagy „nem veszélyes” tipikusan egy csoport tagjaként lehet, például a katonák veszélyesek, a civilek nem veszélyesek, addig a morális felelősség a tettekkel van összefüggésben. McMahan szerint pedig a támadhatóság és az immunitás azzal függ össze, hogy ki mit tesz. Ha valaki nem tesz semmi olyat, ami által elveszíti azt az egyéni emberi jogát, hogy ne támadják

32 A felelősség mértékéről és típusáról lásd: McMahan 2009, 182–188.

33 McMahan 2009, 17–18.

meg, azaz nem teszi felelőssé magát az ellene irányított támadásért, akkor ő immunitással rendelkezik. Ha azonban tettével felelőssé teszi magát az ellene irányított támadásért, akkor támadhatóvá válik.³⁴

McMahan több olyan lehetőséget sorol fel, ami által az igazságtalan háborút viselő fél civiljei felelőssé tehetik magukat az ellenük irányuló támadásért. Ilyen, ha a civilek

- nyomására kezdeményez igazságtalan háborút a kormány;
- írások készítésével és beszédek tartásával érvekkel támogatják az igazságtalan háborút;
- olyan pártra vagy párt képviselőjére szavaznak, ami, vagy aki igazságtalan háborút kíván indítani;
- olyan területen dolgoznak, ami közvetlenül vagy közvetve fegyverekkel vagy háborús eszközökkel látja el a hadsereget;
- adót fizetnek;
- nem lépnek fel az igazságtalan háború indításával szemben.³⁵

Ezekben az esetekben a civilek felelősek az igazságtalan háború kezdeményezésért vagy fenntartásáért, és ezzel felelőssé teszik magukat az ellenük irányuló támadásért.

A civil kezdeményezők és a civil fenntartók ellen irányított támadás többféle lehet. Az igazságos háborúért felelős civilekkel szemben igazságosan lehet fellépni szándékos, illetve nemszándékos, de előrelátott következményű tettek által. A szándékos tettek közé tartoznak a gazdasági szankciók alkalmazása, a civil tulajdon elpusztítása, illetve adó kivetése a háború végén az igazságtalan háború okozta károk helyrehozásáért. A nemszándékos, de előre látott következményű tett a nekik okozott járulékos és halálos kár. A morálisan felelős civilekkel szemben szándékos és halálos erőszak csak a legkritikább esetben alkalmazható. Ilyen eset lett volna 1954-ben a United Fruit Company által presszionált amerikai invázió Guatemalában, illetve az izraeli telepések betelepítése a megszállt palesztin területekre.³⁶

Mindezen lehetőségekkel McMahan szerint a gyakorlatban azonban problémák lehetnek. Az igazságtalan okkal háborúzó fél civiljei nem csoportosan és nem azonos mértékben felelősek, hanem némelyik felelős, mások pedig egyáltalán nem felelősek (például a gyerekek), a felelősök közül pedig némelyek jobban, mások pedig kevésbé felelősek. A felelősöket és az ő felelősségük mértékét sem könnyű beazonosítani. Ezek miatt a civilek támadása általában indiszkriminatív vagy aránytalan, és ezért igazságtalan támadásnak minősül. Továbbá, ha sikerülne is azonosítani és izolálni a felelős civileket, megtámadásuk csak akkor lenne igazságos, ha szükséges is lenne, azaz az hatékonyan hozzájárulna a háború igazságos céljának eléréséhez.³⁷ Ezek a gyakorlati kételyek azonban ismét csak nem érintik az igazságos háború analitikus filozófiai elméletét, a revizionista elméletet.

34 McMahan 2009, 207–212.

35 Uo. 214–215.

36 Uo. 221–223.

37 Uo. 225.

3. A háborúindítás és a háborúviselés igazságossága

McMahan az egyéni önvédelem vizsgálatával elért eredményt – a morális felelősség fogalmát és logikáját – alkalmazza a háborúindítás igazságossága (*ius ad bellum*) és a háborúviselés igazságossága (*ius in bello*) közötti kapcsolat megalapozására is.

Az igazságos háború indításának több szabálya van, mint például az igazságos ok, a helyes szándék és az arányosság. McMahan szerint a *ius ad bellum* legfontosabb szabálya az igazságos ok szabálya, mivel, ha azt nem tartják szem előtt, akkor a többi szabály sem követhető. Például, az arányosság szabálya csak akkor értelmezhető, ha tudjuk, hogy mivel kell összemérni a háború kalkulálható rossz következményeit, hogy a háború arányos legyen. Az *ad bellum* szabályok így nem függetlenek az igazságos ok szabályától.³⁸

McMahan hasonló összefüggést lát az igazságos ok szabálya és a háborúviselési arányosság szabálya között is. A háborúviselési arányosság a háború egyes műveleteinek igazságos céljára, illetve az ennek elérése során okozott kár viszonyára vonatkozik. A háborús műveletek céljai ugyanis csak akkor igazságosak, ha szükségesek, azaz ha hatékonyan előmozdítják az egész háború igazságos céljának a megvalósulását. Az arányosság így ebben az esetben is az igazságos ok szabályának teljesülésétől függ.

Ez az igazságtalan okkal háborút viselő fél esetében azt jelenti, hogy ő a háborút sem képes igazságosan vívni, hiszen minden általa alkalmazott erőszak aránytalan lesz. A háborút igazságos okkal vívó fél az igazságtalan okkal háborúzók féll szemben alapesetben igazságosan harcol. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne követhetne el igazságtalanságot a háború során, például hogy ne támadhatná meg a másik fél nemharcolóit. Ez az eset viszont alkalmat adhat a háború kezdetekor igazságtalan okkal harcoló félnek, hogy háborúját igazságos okkal – nemharcolói védelmében – vívja. Ugyanakkor McMahan felhívja a figyelmet arra, hogy ebben az értelemben a háború kezdetekor igazságtalan okkal viselt háború nem lehet egészében igazságos.³⁹

V. A revizionista elmélet értékelése a teremtésvédelem szempontjából

McMahan revizionista elméletének kulcsa a morális felelősség fogalma. Ez azt foglalja magába, hogy igazságos háborút csak a magát morálisan felelőssé tevő népcsoport és tagjai ellen lehet vívni. Ezt a fogalmat megtaláljuk az önvédelem-elméletben, az igazságos ok szabályában, illetve a kisebb agresszió, a humanitárius beavatkozás, a katonák morális egyenlőségének, a nemharcolók immunitásának és a *ius ad bellum* és *ius in bello* viszonyának a tárgyalásában is.

A McMahan-i morális felelősség fogalma jelentősen különbözik a Walzer-i veszélyesség fogalmától, a revizionista elmélet pedig a hagyományos elmélettől. A hagyományos elmélet szerint a háborús felek harcolói egyenlően támadhatók a háborúban. Ennek az az oka, hogy mindannyian „hozzájárulnak” ahhoz, hogy legitim célpontok legyenek (vagy a közös és önkéntes joglemondással, vagy a közös

38 Vö. McMahan 2005b, 3–5.

39 McMahan 2004, 709–714.

alávetettségel). Olyan helyzetben vannak ugyanis, hogy nem tudhatják, hogy igazságos vagy igazságtalan háborúban harcolnak, mert egyenként nem állnak rendelkezésükre a megfelelő információk, illetve mert az erről való döntés intézményesített, állami döntés. Bár az intézménynek (az államnak) ők is részei, a döntési feladat az állami vezetőké, az ő feladatuk pedig a döntésből származó parancsok végrehajtásával az állam képvisellete a háborúban. A hagyományos elméletet ezért az intézményes és a politikai közösztiszteletben megvalósuló kollektívizmus jellemzi. McMahan elméletében ezzel szemben az egyéntiszteletnek és az individualizmusnak van központi helye. A szembeállítás lényege, hogy a hagyományos elmélet szerint a háborúban az államok cselekszenek az intézményi keretek között élő és őket képviselő egyéneken keresztül, McMahan szerint azonban az állam csak metafora, ami nem képes cselekedni, és a háborúban is kizárólag egyének cselekszenek.⁴⁰ A hagyományos és a McMahan-i elmélet az állami cselekvésnek és a háborúnak más-más képét (vízióját) fogadja el.

McMahan morális felelősség-fogalma hasonlít az Aquinói Szent Tamás által alkalmazott érdem fogalmához.⁴¹ A felelősség és az érdem között azonban különbség van. A különbség abban áll, hogy az érdem magába foglalja a károkozás önálló indokát (ebben az esetben a megtorlást), ami miatt az akkor is igazságos, ha nem szükséges egy további cél eléréshez. A felelősség ezzel szemben csak a károkozás eszköz-indokát foglalja magába egy másik cél – például az önvédelem – elérése végett. Az érdem a bűnösséggel (*culpability*) együtt járó fogalom, ami pedig magába foglalja a felelősséget. A felelősség azonban nem foglalja magába a bűnösséget, hanem tágabb annál. A McMahan-i és a Szent Tamás-i elmélet közötti így részleges hasonlóság áll fenn.⁴²

Két másik hasonlóság a McMahan-i és a Szent Tamás-i elmélet között a békeorientációjukban, illetve a harcolók egyenlőségének tagadásában áll. Az igazságos háború elméletének középkori változatának fontos tartalmi elemei, hogy az igazságos háborúnak a (keresztény) békét kell előmozdítania, illetve hogy a harcoló felek jogai és kötelességei különbözők. Ezzel szemben a nemzetközi jogi változat általánosságban nagyobb teret enged az államok érdekérvényesítési törekvéseinek és így kevésbé képes megalapozni a békét, illetve a különböző oldalon harcolóknak hasonló jogosultságokat és kötelességeket biztosít. A revizionista elmélet pedig a középkori változathoz hasonlóan fontosnak tartja a békeállapot megőrzését, ahogyan – szintén a középkori elmülethez hasonlóan – úgy véli, hogy a harcoló felek nem rendelkeznek hasonló jogosultságokkal. A McMahan-i elmélet békeorientáltsága természetesen nem azonos a pacifizmussal, ahogyan a Szent Tamás-i elmélet sem pacifista (esetleg csak a pacifizmus középkori formájának értelmében⁴³). Ugyanakkor azzal, hogy a kisebb agresszió megakadályozását nem tartja igazságos oknak, McMahan a hagyományos igazságos háború elméletétől a pacifizmus felé mozdul el.⁴⁴

40 Vö. Lazar 2017b, 38–41.

41 Szent Tamás elméletéhez lásd: Boda 2023b.

42 McMahan 2005b, 7.

43 Boda 2022, 172–175.

44 McMahan 2014, 131.

A hasonlóságok ellenére azonban Szent Tamás és McMahan is más képet fogad el az állami cselekvésről és a háborúról. Szent Tamás számára a keresztény közösség békéje bír jelentőséggel, ezzel szemben McMahan számára a nemzetközi béke és benne az egyének. McMahan úgy látja, hogy a hidegháborút követően a háborús konfliktusok tipikusan nem az államok között, hanem az államokon belül zajlanak, így főként humanitárius beavatkozást igényelnek az áldozatok védelme érdekében.⁴⁵ McMahannál a keresztény közösség (és a nemzetközi államközösség) eszméjét az emberi közösség eszméje váltja fel.

Összességében ezért az mondható, hogy a háború morális megítélésnek sokféle elképzelésében a revizionista elmélet a középkori és a nemzetközi jogi elmélet között helyezkedik el. A két szélsőség (a pacifizmus és a militarizmus) között található álláspontok a pacifizmushoz közelebb álló igazságos háború elmélete, ami szerint az igazságos célért folyó háború az igazolt háború, és a militarizmushoz közelebb álló realizmus, ami szerint az állam érdekeit kielégítő háború az igazolt háború. Az igazságos háború elméletének a különböző formái is eltérnek azonban abban a kérdésben, hogy mennyire támogatják a békét, és hogy mennyire korlátozzák a háborút. Az igazságos háború elméletének a pacifizmushoz legközelebb eső formája a középkori elmélet, ami az igazságos háborút minden emberi közösség közös természeti törvényeinek érvényesítéseként a békétlenség felszámolásaként fogja fel. A realizmushoz közel eső elméleti forma a nemzetközi jogi elmélet, ami szerint az igazságos háborúban az alapvető és közös állami érdekek, az állami jogok védelmének van konvencionális – az évszázados állami akaraton is múló – jelentősége. A revizionista elmélet, több szempontból a középkori elmülethez hasonlóan, emberi jogok érvényesítésként fogja fel az igazságos háborút, azonban az emberi egyének jogainak védelmét és az azokat védő államok védelmét is szem előtt tartja. Ez az elmélet a nemzetközi jogi elmélet és a középkori elmélet között található, mint ami az előbbinél jobban, az utóbbinál azonban kevésbé köteleződik el a békének és a teremtésvédelemnek, illetve korlátozza a háborús károkozást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boda Mihály 2020. Erasmus and István Magyari on the Justification of War. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*. 19 (1): 27–36.
<https://doi.org/10.32565/aarms.2020.1.9>
- Boda Mihály 2022. Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre: történelmi és kortárs elméletek. *Belügyi Szemle*, 70 (1): 169–185.
<https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.10>
- Boda Mihály 2023a. *A háborús ideológiák története*. Budapest: Ludovika.
- Boda Mihály 2023b. A teremtésvédelem és az igazságos háború elmélete: az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig. *Hadtudományi Szemle*, 16 (4). (Megjelenés előtt).
<https://doi.org/10.32563/hsz.2022.1.7>
- Boorse, Christopher-Sorensen, Roy A. 1988. Ducking Harm. *The Journal of Philosophy*, 85 (3): 115–133.
<https://doi.org/10.2307/2027067>
- Frowe, Helen 2011. *The Ethics of War and Peace*. London és New York: Routledge.

45 McMahan 2008b, 73–74.

- Kaufman, Whitley R. P. 2009. *Justified Killing*. Lanham: Roman and Littlefield.
- Lazar, Seth 2017a. Evaluating the Revisionist Critique of Just War Theory. *Daedalus*, 146 (1): 113–124. https://doi.org/10.1162/DAED_a_00426
- Lazar, Seth 2017b. Just War Theory: Revisionists Versus Traditionalists. *Annual Review of Political Science*, 20: 37–54. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-060314-112706>
- McMahan, Jeff 1994. Self-Defense and the Problem of the Innocent Attacker. *Ethics*, 104 (2): 252–290. <https://doi.org/10.1086/293600>
- McMahan, Jeff 1996. Intervention and Collective Self-Determination. *Ethics and International Affairs*, 10 (2): 1–24. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.1996.tb00001.x>
- McMahan, Jeff 2004. The Ethics of Killing War. *Ethics*, 114 (4): 693–733. <https://doi.org/10.1086/422400>
- McMahan, Jeff 2005a. Self-Defense and Culpability. *Law and Philosophy*, 24 (6): 751–774. <https://doi.org/10.1007/s10982-005-0841-z>
- McMahan, Jeff 2005b. Just Cause for War. *Ethics and International Affairs*, 19 (3): 1–21. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.2005.tb00551.x>
- McMahan, Jeff 2008a. The Morality of War and the Law of War. In David Rodin-Henry Shue (szerk.): *Just and Unjust Warriors*. 19–43. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199233120.003.0002>
- McMahan, Jeff 2008b. Aggression and Punishment. In Larry May (szerk.): *War: Essays in Political Philosophy*. 67–84. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511840982.005>
- McMahan, Jeff 2009. *Killing in War*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199548668.001.0001>
- McMahan, Jeff 2010. Humanitarian Intervention, Consent, and Proportionality. In N. Ann Davis-Richard Kelsen-Jeff McMahan (szerk.): *Ethics and Humanity*. 44–72. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195325195.003.0003>
- McMahan, Jeff 2014. What Rights May Be Defended by Means of War? In Cécile Fabre-Seth Lazar (szerk.): *The Morality of Defensive War*. 115–156. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199682836.003.0006>
- McMahan, Jeff 2016. Preventive War and the Killing of the Innocents. In Richard Sorabji-David Rodin (szerk.): *The Ethics of War. Shared Problems in Different Traditions*. 169–190. Aldershot: Ashgate. <https://doi.org/10.4324/9781315239880-12>

Frederick Omoyoma Odorige[✦], Dóra Molnár[✦]

The negative security impacts of hate speech in Nigeria

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.73

Most conflicts in Nigeria are consequences of hate speech, marginalization and divisions along religious and ethnic lines. Using qualitative content analysis, this paper sets out to highlight cases of hate speech and the consequent impact on peace in Nigeria and on its peacekeeping efforts. Results show the dangerous role of the media in broadcasting hate speech and its contagious multiplier effects: the impunity of traditional rulers; the failure of effective prosecution and the need to temporarily withdraw Nigerian troops from peacekeeping missions. It further makes recommendations towards ideas on how Nigeria could effectively address the underlying issues towards preventing hate crime and achieving better conflict resolution mechanisms.

KEYWORDS: hate speech, Nigeria, conflict resolution, electoral violence

A gyűlöletbeszéd negatív biztonsági hatásai Nigériában

A legtöbb konfliktus Nigériában a gyűlöletbeszéd, a marginalizáció és a vallási és etnikai alapon történő megosztottság következménye. A tanulmány a kvalitatív tartalomelemzés segítségével rávilágít a gyűlöletbeszéd eseteire és az ebből fakadó, a nigériai belpolitikára és az ország békeműveleti tevékenységére gyakorolt hatásokra. Az eredmények azt mutatják, hogy a média veszélyes szerepet játszik a gyűlöletbeszéd terjesztésében és annak rossz irányú multiplikátor hatásaiban; az uralkodói elit büntetlenségének látszatát kelti; gátolja a hatékony bűnüldözését, és gyakran oka a nigériai csapatok békefenntartó missziókból való ideiglenes kivonásának. A tanulmány ajánlásokat is megfogalmaz arra vonatkozóan, hogy Nigéria hogyan tudná hatékonyan kezelni a gyűlölet-bűncselekmények megelőzése és a jobb konfliktus-megoldási mechanizmusok elérése érdekében a felmerülő problémákat.

KULCSSZAVAK: gyűlöletbeszéd, Nigéria, konfliktuskezelés, választási erőszak

✦ NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – UPS, Military Doctoral School, doctoral student; E-mail: fodorige@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-3435-3602>

✦ Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE), Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (HHK), Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, egyetemi docens – University of Public Service (UPS), Faculty of Military Sciences and Officer Training, International Security Policy Department, associate professor; E-mail: molnar.dora@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-1476-5253>

The quality of our lives depends not on whether or not we have conflicts, but on how we respond to them.
(Thomas Crum)

Introduction

Hate speech is an intentional action to hurt the emotions of the other person without restraint. It is a precursor to conflict and it is so partial that it does not warrant the consent of the victim. While the elements of peacekeeping must include consent, impartiality and non-use of force, hate speech does not recognize this. Depending on the exigencies, peacekeeping now includes small unarmed ceasefire observer missions and large-scale multidimensional missions. On the other hand, the consequences of hate speech could lead to bloody reactions between individuals or groups, with no restrictions on the methods of fighting. This situation summarizes the research question of this article.

According to Jeremy Waldron² the harm is not *caused* by the speech, but the speech itself *constitutes* the harm. The distinction between how speech causes harm and how speech constitutes the harm, calls for examination. In totality, we believe that as far as the intention is to inflict psychological assault on the dignity of another person, both the context and the act to utter such a speech is what constitutes hate speech. This tangible verbal action is what empowers the victim to initiate a consequentialist claim in the court of law. In 1948, the United Nations General Assembly (NGA) adopted the Universal Declaration of Human Rights (UDHR). Article 19 of the UDHR states that *“Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers.”*³ We opine that as long as a form of speech leads to a breakdown of harmonious community relations due to its discriminatory content, it amounts to hate speech. Hate speech and freedom of expression are in diametrical opposition.

The foreign policies of a country are reflections of its internal policies. Conflict or dispute resolution are the means and methods used to bring an end to conflicts. Such means may include negotiation, mediation, diplomacy and peace building. Such resolution is an elixir for world peace and security. There are tendencies that countries could have disputes in relation to border, political, economic or social interests. There is interconnectedness between international and national peace. Most conflicts, whether by individuals or as wars fought by countries, could have remote roots in hate speech or actions considered as either hateful or repugnant. In times of war, conflicts could be concluded with a peace agreement, which is a *“formal agreement... which addresses the disputed incompatibility, either by settling all or part of it, or by clearly outlining a process for how... to regulate the incompatibility.”*⁴ However, within

1 Soken-Huberty n.d.

2 Waldron 2012, 147.

3 Universal Declaration of Human Rights.

4 USDP Definitions.

some countries, it may be difficult to resolve internal conflicts if speech is considered as hate crime in one and not considered as hate crime in the other. In whatever situation or location, once speech is intended to assault or discriminate against a person or group of persons, it is hate speech.

Hate speech has been largely used by respected persons in Nigeria with the aim to either marginalize others or suppress the opinions of others. In turn, when the victim reacts, conflict ensues. Elections have been violently disrupted in Nigeria and many persons have been killed and injured in the process because hate speech was used as a method of electioneering. When hate speech persists within a country, the government must take constitutional steps towards stopping or alleviating it. Conflict resolution has been a part of Nigeria's foreign policy. That is one of the reasons why it embarks on peacekeeping across continents. However, if this international peacekeeping effort must demonstrate its values, it must first be seen that Nigeria is keeping peace and security at home. Any negative tendencies practiced at home could be taken abroad during peacekeeping. In order to make peace in or outside the country, the issue of hate speech must be addressed. A peacekeeper that leaves the shores of his/her country with a mindset full of hate speech or prejudice, will definitely harass and molest citizens of the receiving country. For example, due to complaints about various forms of abuses and sexual exploitations perpetuated by peacekeepers in various countries, in Resolution 2272 the United Nations Security Council was moved to express "deep concern about the serious and continuous allegations and under-reporting of sexual exploitation and abuse by United Nations peacekeepers and non-United Nations forces [...]"⁵

Hate speech in Nigeria is a factor of ethno-religious divisions among the people. Despite having over 370 tribes and ten religious inclinations, three tribes (Yoruba, Hausa and Igbo) are mostly projected as the main tribes while Christianity and Islam are more recognised. This disparity incites social friction. Therefore, whether in times of elections, political appointments, social practices or decision making between persons, tribe and religion are mostly brought to the fore. This unhealthy competitive mindset easily translates into hate speech at the slightest provocation. The irony of this mindset is that since 1960, no Nigerian president has visibly developed the infrastructures of his people in line with ethnic or religious consideration.

Hate speech as agent provocateur and precursor to insecurity

Hate speech has been defined as the utterance "that attacks, threatens, or insults a person or group on the basis of national origin, ethnicity, color, religion, gender, gender identity, sexual orientation, or disability".⁶ Such public speeches relate to discrimination, threats, violence, spread by written, audio, video, media, banners or slogans whether used in politics, cultural, sporting events or forms of manifestation fall into this category.

---

5 UN Security Council Resolution 2272.

6 Hate speech n.d.

Hate speech draws the very sharp line between the people based on ethnicity and religion. It is an agent provocateur. When the Federal Government of Nigeria moved to criminalize hate speech in Nigeria, it was largely condemned as inappropriate by many Nigerians. In 2020, a bold legislative attempt to control hate speech, particularly in relation to social media, met with stiff resistance from Nigerians who saw it as a move to curtail their freedom of expression, even though there is a clear line between tackling hate speech and restricting freedom of expression.⁷ It is obvious as enshrined in articles 22 and 39 of the Constitution of the Federal Republic of Nigeria, 1999 (as amended); in the UN's Universal Declaration of Human Rights (1948) and in the African Charter on Human and Peoples' Rights (Cap. 10, LFN, 1990).

Those that understand the need to criminalize hate speech intentionally twisted and misinterpreted the intentions of the government for selfish reasons. To political critics, the leadership of the country was sliding into dictatorship because they did not understand that the enactment of such a law will guide both the government and the governed.

In a multi-cultural and religious country like Nigeria, inflammatory statements are so sensitive that, if not contained, could lead to ethnic and religious clashes. Record has shown that hate speech made by respected citizens has heated the polity and resulted in the loss of lives and property. The height of a litany of hate speech was leashed on Nigerians by prominent persons who heated the polity during the 2011, 2015, 2019 and 2023 elections for their selfish aims. The media was equally counterproductive as they quickly published such speeches and in other cases, quoted hate speech published by other news agencies in cases where they were not connected to the source.

Examples on the force of hate speech: The Nigerian elections

Hate speech campaigns around the 2011 elections are not presented in this study for the reason that 12 years ago hate speech took a very different form due to the much lower penetration of the internet (and, thus, social media). However, the 2011 and 2015 presidential elections show the same voting patterns, where ethnic cleavages re-emerged and played a major role in the outcomes of the elections: General Buhari won in North-West and North-East states while President Jonathan won in the South-East and South-South. The election results were not surprising, considering the fact of the rising religious and ethnic polarization since 2010, following the death of President Musa Yaradua and the collapse of the PDP zoning arrangement.⁸

The 2015 elections, unfortunately, provided many examples of hate speech. A study analysing the three daily editions of leading newspapers during the election period showed that the share of hate speech in the news was by far the highest, at almost 25%.⁹

---

7 Willy 2023.

8 Ezeibe 2020, 8.

9 Msughter 2023.

When analyzing the political discourse of the 2015 Nigerian elections, it was revealed that the main strategy of the opposition party (People Democratic Party – PDP) was based on using accusations, degrading statements and judgements.¹⁰

From the hate speech spewed by the campaign team of Jonathan Goodluck and that of Muhammadu Buhari, it could be seen that the electorate were in the middle of the crossfire.

When Muhammadu Buhari was campaigning for the elections in 2015, he was full of hate speech. On one occasion, he said: *“God willing, by 2015, something will happen. They either conduct a free and fair election or they go a very disgraceful way. If what happened in 2011 should again happen in 2015, by the grace of God, the dog and the baboon would all be soaked in blood.”*¹¹ As he was a retired Army General who was a former military Head of State that overthrew a civilian administration in 1983 - he was later overthrown through another military coup in 1985 - there was palpable fear that his threat could lead to religious and ethnic tensions because many people were killed after he lost the 2011 elections. It was believed that Buhari had the connections within different circles that could destabilize the country. In using the figurative expressions of animals to describe those that would be soaked in blood, he was referring to the electoral umpires known as the Independent National Electoral Commission. His statement was considered highly reprehensible with the intention to stir up anger and hate. He later won the Presidential elections in 2015.

The irony of his administration was that despite contesting presidential elections for four times as a civilian and after organizing a military coup as a soldier in 1983, President Muhammadu Buhari who hailed from northern Nigeria, could not secure the northern region nor the country for the eight years when he was in office between 2015 and 2023.

The 2015 speech by Oba Rilwan Akiolu,¹² the highly revered king known as the Oba of Lagos Nigeria, was so devastating that its ripple effects continue to envelope the politics of Lagos state several years after. During the heat of the 2015 governorship election in Lagos state, the Igbo-speaking community who reside in Lagos state visited the Oba. The Igbos of eastern Nigeria are mostly business persons with a large population in Lagos. Their votes have the capacity to impact on any election in this Yoruba-speaking western region of Nigeria. In that meeting, the Oba fiercely warned them not to vote for any other governorship candidate apart from his candidate known as Akinwunmi Ambode. Though traditional rulers are not expected to be involved in politics, Oba Akiolu aggressively instructed the Igbos on how they must vote. In his words *“On Saturday, if anyone of you goes against Ambode whom I picked, that is your end. If it doesn't happen within seven days, just know that I am a bastard and it is not my father who gave birth to me [...] By the grace of God, I am the owner of Lagos for the time being. This is an undivided chair. The palace belongs to the dead and those coming in the future. On Saturday, if anyone of you, I swear in the name of God, goes against*

---

10 Obiora, Aboh, Dioka 2021.

11 Binniyat 2012.

12 Oba of Lagos Does Not Speak For Us – APC.

my wish that Ambode will be the next governor of Lagos State, the person is going to die inside this water.

*I'm not ready to beg you. Nobody knew how I picked Ambode [...] I am not begging anybody, but what you people cannot do in Onitsha, Aba or anywhere, don't do it here. If you do what I want, Lagos will continue to be prosperous for you. If you go against my wish, you will perish in the water.*¹³

The election was concluded on 15 April 2015 and Ambode, the Oba's preferred candidate won and – surprisingly or not – nobody died in the water. However, the election introduced a new culture of election violence where tribalism began to take the center stage. During the subsequent 2019 elections, violence worsened due to disenfranchisement and the snatching of ballot boxes. Hate speech and ethnic profiling became rife.

In 2019, when Governor Ambode sought a second term in office, Bola Tinubu who doubled as the political godfather of Lagos politics and national leader of the All Progressives Congress (APC), refused to support Ambode's aspiration. It was expected that Oba Akiolu would give him further support but it did not happen. In order to pacify the Oba from supporting Ambode, he was reportedly gifted in other ways. It was reported that one of such ways was to offer his son the party ticket to contest elections into the House of Representatives. That was how the Oba's son Moshood Akiolu, got into the national assembly. Once these arrangements were fulfilled, the Oba turned his back at Ambode for whom he cursed the Igbos during the 2015 elections. This is an example how far persons could go just to promote their personal interests. However, the wound did not heal.

When the EndSARS protest against police brutality broke out in Nigeria in 2020, it degenerated into anarchy and looting. Oba Akiolu's palace was ravaged, ransacked and looted. He was lucky to have escaped before the mob attacked. It could not be established if the attack was connected to the previously perceived autocratic pronouncements and hate speech made by the Oba. However, it goes to show that when some persons are hurt, they may take time to unleash vengeance whenever the opportunity presents itself.

The elections in Lagos state were hellish during the presidential elections of 25 February 2023 and the governorship elections of 18 March 2023. Peter Obi, the popular presidential candidate of Labour Party (LP) was from Igbo extraction in the eastern part of the country. The tribal bigotry and hate speech catapulted by Oba Akiolu in 2015, resonated in various violent ways in the subsequent 2019 and 2023 elections. Hired thugs clearly disenfranchised voters from the Igbo tribe by asking them to steer clear of voting stations. Those that dared to appear were locked out and molested. In Aguda area of Lagos state, *Jennifer Efedu was stabbed on her face*¹⁴ by armed thugs who were hired to disrupt the voting process. Sporadic gun shots rented the air and people scampered for cover. That is the disaster that hate speech could cause.

Peter Obi ended up winning Lagos state which was the strong base of Bola Tinubu, the presidential candidate of APC. Tinubu of Yoruba extraction was the

13 Tijani 2015.

14 Violence that marred 2023 elections.

closest rival. This win against Tinubu further infuriated the political thugs of Lagos. A violent campaign of hate and tribal bigotry heightened in the subsequent governorship elections. Though paternally Yoruba, master minders of the APC party ridiculously propagated that people must not vote for Gbadebo Rhodes-Vivour, the governorship candidate of the Labour party because he was maternally Igbo.

Musiliu Akinsanya aka MC Oluomo, a member of the APC Presidential Campaign Council and the leader of the Lagos State Parks Management Committee, threatened through a viral video, that those Igbos who were not prepared to vote for the governorship candidate of the APC must stay at home. He later backtracked on his statement after the fear had been instilled on the people. Due to fear of the violent threats announced by political thugs, turnout for the governorship elections was very low. The disenfranchisement gave opportunity for rigging and the subversion of the people's will. On the other hand, the elections were poorly organized because the Independent National Electoral Commission (INEC) did not conduct it the way it was constitutionally mandated to do.

A report by the Incident Centre for Election Atrocities (ICEA) entitled "Ethnic Profiling, Hate Speech and Endemic Violence: A Preliminary Post-Election Statement on the 2023 General Elections in Nigeria" stated that a *total of 137 persons were killed, and 57 abducted during the 2023 general elections.*¹⁵

The danger of hate speech from persons in high positions of authority means that their words carry power. Once the king made such negative statements, it was grabbed and further propagated by his subjects, especially the politicians and the errant youths. Prior to the 2020 governorship elections and in contrast to the hate speech of the Oba of Lagos, another scenario occurred at the palace of the Omo N'Oba N'Edo Uku Akpolokpolo, Oba Ewuare II, the Oba of Benin, Edo state of Nigeria. During the heated political tension between candidates of the 2020 governorship elections in the state, His Royal Majesty invited the two major contestants of APC and PDP, Pastor Osagie Ize-Iyamu and Mr Godwin Obaseki, respectively, to his palace. In the course of the Oba's advice to them, he said that the palace remained neutral in the state's politics but that it had regards and concerns for the candidate who had respect for the traditional institution, respect the masses and willing to create jobs for the people so that they could put food on their families' tables. He further urged the candidates to ensure that there is peace in the land throughout the election period. He demanded that the electorates must be allowed to freely cast their votes for the candidates of their choices. He admonished the people that prayer is more powerful than the gun. In his words: "*Why do you want lives to be lost by arming thugs, who will later hide the guns? [...] Enough is enough. Let the September 19 governorship election in Edo State be peaceful. [...] Don't kill yourselves over an office; don't kill yourselves over votes... I have already sacrificed my franchise over this because if I do cast my vote in favour of a particular candidate, I would have already taken side. [...]*"¹⁶

---

15 137 killed, 57 abducted during 2023 elections – Report.

16 Emenyonu 2020.

Thereafter, the elections were conducted peacefully and the electorates voted without hindrances. To a large extent, that same peace was replicated in the subsequent elections which took place in Edo state.

The divided Nigeria

The country is fractured along countless fault lines and has become a breeding ground for hate speech. Some attribute the root of the problems to divisions between the three main tribes (Hausas in the North, Ibos in the East and Yorubas in the West), while others attribute them to differences between religious groups (Christians and Muslims in particular).¹⁷ Furthermore, insecurity caused also by banditry in much of the North, and separatist agitations in much of the South, can be fertile grounds for hate speech by the country's religious, tribal or political leaders; that have resulted in vicious insecurity. Moreover, at the heart of these existential challenges is the relentless desire of some to wreak as much havoc as possible on the country.¹⁸ When hate speech is historicized in Nigeria, it shows the role that it has played in catapulting religious, cultural, political and economic differences into a level where uncertainties and violence were brought to bear.

An example of hate speech based on the North-South divide, is the statement of the National Coordinator of the Coalition of Northern Politicians, Dr. Junaidu Mohammed. He was arrested by the State Security Service after he was reported as stating that [...] there would be bloodletting if President Goodluck Jonathan "contested the 2015 presidential elections and if a candidate of northern extraction was not elected as Nigeria's next president."¹⁹ When his candidate lost the election, hate speech was transformed into action. Post-election violence in 2011 became one of the worst in the history of Nigeria as it recorded more than "800 people dead."²⁰ It is ironical that, when Muhammadu Buhari finally won the elections against Jonathan Goodluck in 2015, the same Junaidu criticized Buhari for exploiting religion to win the elections.

Many of the conflicts in Nigeria are results of accumulated hate speech intended to incite the people against themselves. Over time, many citizens have developed a mindset of divisionism either through tribe or religion. This mindset reduces trust, increases suspicion and weakens patriotism. It also forces the people to support leaders with bad records as long as they belong to the same tribe or region. On the whole, the emotion is translated into elections and consequently, bad governance.

Hate speech is when they refer to the Igbos as drug traffickers because one of them was arrested with drugs. It is when they refer to the Urhobo-speaking tribe as 'Urhobo wayo' which means that the Urhobos are tricksters. Hate speech denigrates others. It instigates and incites people to destabilize a village, city, state and country. Freedom of speech is different from hate speech only if it does not incite. In my opinion, freedom of expression ends where hate speech begins.

---

17 Yola 2017.

18 Willy 2023.

19 SaharaTV Interview: I Did Not Call For Bloodshed, Says Junaid Mohammed.

20 Nigeria: Post-Election Violence Killed 800.

Though the government of the Federal Republic of Nigeria took a step towards enacting a new law to check hate speech, the victims of hate speech continue to increase. The several hateful speeches by Nnamdi Kanu, who usually referred to Nigeria as a zoo, – and, who led a failed secession attempt in the name of establishing a country to be called Biafra, resulted in the loss of incalculable human lives, arson, and national insecurity between 2017 and 2023. His foot soldiers metamorphosed into the so-called Eastern Security Network and unknown gun men. They created so much violent unrest in the eastern region. Police stations, private buildings and electoral offices were set ablaze. Many persons were abducted and slaughtered – including security personnel. They imposed sit-at-home orders against their people on Mondays, thereby depriving them of their freedom of movement and rights to economic activities.

In February 2021, Facebook decided to block the account of Nnamdi Kanu because according to the spokesperson for Facebook, they *“removed Nnamdi Kanu’s page for repeatedly posting content that break those Community Standards, including content that violated our rules on coordinating harm and hate speech.”*²¹

The Nigerian constitution guarantees the right of every Nigerian to freedom of speech and expression. Section 39 (1) of the 1999 Nigerian constitution clearly states that *“Every person shall be entitled to freedom of expression”*. However, there are laws in Nigeria to guard against hate speech, false publication and defamation of character. For example, Sections 373, 375 and 376 of Nigeria’s Criminal Code Act as well as the Defamatory and Offensive Publications Act, criminalize defamation. Again, Section 418 of the Penal Code which states that *“Whoever circulates, publishes or reproduces any statement, rumor or report which he knows or has reason to believe to be false with intent to cause or which is likely to cause fear or alarm to the public whereby any person may be induced to commit an offence against the public peace, shall be punished with imprisonment which may extend to three years or with fine or with both.”*

In addition, both Sections 59(1) and (2) of the Criminal Code Act and Section 418 of the penal Code are applied as a check against false publications. International law also prohibits hate speech under Article 20 (2) of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). It requires states to prohibit hate speech as stated thus: *“Any advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence shall be prohibited by law.”*²² However, the political will to enforce the law is certainly lacking, as there are no reports of anyone being found guilty of a hate crime by the courts.²³

Sadly, another example of hate speech based on religious divisions is the case of kidnappings. In the heat of kidnapping in Nigeria, certain persons acted as negotiators between the kidnappers and the families of the kidnapped. The negotiations were focused on how to pay ransoms to the kidnapper. The ransoms were usually taken to the kidnappers in the forests. On one occasion, it was reported that the negotiator told the Muslim extremists that it was the Christians that usually

---

21 Nigerian separatist Nnamdi Kanu’s Facebook account removed for hate speech.

22 General Comment No. 11

23 Hate Speech and the Challenges of Post-Election Peacebuilding in Nigeria.

killed their colleagues. The idea was to pitch them against Christians. Though Muslims were also attacked, the consequence of that statement led to more attacks against Christians and the destruction of Churches. The result was that the death toll between *“1st January to 18th July 2021 has risen to no fewer than 3,462 and this is just sixty-eight deaths less than the total deaths of Nigerian Christians in 2020.”*²⁴ On the other hand, when analyzing ethno-religious crises in Nigeria, the Council on Foreign Relations cites the Centre for Democracy and Development (CDD) in which it stated that *13,241 Nigerians were killed extrajudicially in the decade between 2011 and 2021.*²⁵

The consequences of hate speech on Nigeria’s international engagement in peace efforts

Within these periods of the violent tension and insecurity in Nigeria, the government continued to send troops abroad for peacekeeping operations. In 2021, 200 Nigerian soldiers were serving in the Economic Community for West Africa States (ECOWAS), mission in The Gambia. Sixty-two soldiers and officers were also sent to Mali on a peacekeeping mission on December 3, 2021, while 173 others were deployed for peacekeeping mission to Guinea Bissau on April 21, 2022. Also, on April 30, 2022, the Nigerian Army sent a contingent of 205 troops to The Gambia on a peacekeeping mission.²⁶

Peacekeeping is a very vital function of the United Nations. Since participating countries have different cultures and orientations, they must only send troops that have been professionally trained and devoid of spoken emotions that could defeat the purpose of the mission. It is dangerous to send troops who have imbibed the attitude of hate speech and unnecessary violence. Such personnel could be harmful to the citizens of the receiving country mostly in terms of physical harassment and sexual exploitation.

Hate speech has caused many conflicts in Nigeria. It is a precursor to conflicts. Unlike peacekeeping, it is so partial that it does not warrant the consent of the victim. It was expected that with the various security challenges and conflicts, Nigeria ought to recall her military troops from other countries to secure the home front instead of sending more to keep peace in other countries. While these troops were being sent abroad, it was reported that *“at least 2,085 persons were killed in Nigeria between October to December 2021 in violent incidents across the country, while a total of 10,366 died in 2021. Between January and March 2022, at least 2,968 people were killed while another 1,484 were abducted. 323 were killed by non-state actors. At least 323 security operatives were killed between January and May 15, 2022.”*²⁷ The violence in Nigeria could be prevented and brought to an end, through the exercise of strong political will by the president of Nigeria because he has the power to efficiently deploy the necessary mechanisms of state power at the quickest possible time.

---

24 Aineah 2021.

25 Gruesome “Blasphemy” Killing Brings Nigeria’s Long-Running Ethno-Religious Divide Into Sharp Focus.

26 Buhari sends 640 soldiers on peacekeeping duties amid insecurity.

27 Ibid.

Conclusions

Hate speech is an enemy to nation building and societal peace. It led to the genocide in Rwanda and the manhunt against the Jews in the Nazi regime. It has caused several ethno-religious conflicts and deaths in Nigeria due to the laxity of government. The continuing participation by traditional and religious rulers in politics is a huge threat to democracy because it encroaches on the mindset and rights of their followers.

In a multicultural society in Nigeria with 371 spoken languages, 374 ethnic groups and different religions, law and order could easily be broken if the law against hate speech is not strictly applied in line with the rule of law. If internal conflicts must be resolved and troops sent to maintain peace in other countries, there must be a domestic purge of hate speech and other root causes of conflicts so that peace could also be enjoyed in the country.

The situation in Nigeria is very worrying. The National Human Rights Commission (NHRC) recently expressed concern about the rise in hate speech across the country, fuelled mainly by politicians seeking political patronage, but the use and misuse of social media to spread religious and ethnic and hate-laced messages is also worrisome.²⁸

However, solving this issue is not easy at all. On 18 June 2023, the International Day of Action against Hate Speech, the UN Secretary-General underlined that misguided and ambiguous responses to hate speech, including blanket bans and shutting down the internet, are not the solution, as they can also violate human rights by restricting freedom of expression. They silence even those who are best placed to challenge hate narratives.²⁹ Theoretically, there are two categories of hate speech interventions: absolutism (which primarily argues against limitations of the right to freedom of expression, like in the United States) and pragmatism (which operates with laws and other measures).³⁰ Nigeria is trying to (because it has to) have it both ways, as it already has the legislation in place, but society is pushing for freedom of expression. A solution could be reached if the media desist from quoting and broadcasting hate speech made by their perpetrators. When such broadcasts get to the social media, they are further blown out of proportion and given undue publicity, which, in turn, encourages more of such speeches and incitements. In 2022, Nigeria came up with a constructive solution and directly asked Facebook for help, requesting that the platform itself restrict the publication of hate speech on its site.³¹

In Nigeria, traditional and religious leaders must also be banned from participating in politics. Their activities must be respectively restricted as custodians of tradition and religion. On the other hand, existing laws must be strictly applied whenever the offence of hate speech is detected. It is perhaps no coincidence that on 18 February 2018, a bill was proposed to introduce the death penalty for hate crime

---

28 Nathaniel 2023.

29 The UN Secretary-General 2023.

30 Ilori 2023.

31 Eboh 2022.

offences. Under the proposal sponsored by Senator Aliyu Sabi Abdullahi, hate speech is any speech that has the intent of denigrating, repressing, harassing, and wishing the death of a person or group of persons on the basis of tribal affiliation, sex, religion or ethnic group.³² However, death penalty is too harsh as punishment for perpetrators of hate speech, especially in a country where murderous terrorists have been granted amnesty and reintegrated into the society.

Finally, there is a need for Nigeria to withdraw its troops from peacekeeping missions for a period of time. This will offer more human capacity to fight the insecurity and insurgencies bedeviling the country and ensure security in the country. Charity begins at home.

BIBLIOGRAPHY

- 137 killed, 57 abducted during 2023 elections. *vanguardngr.com*, 5 May 2023, <https://www.vanguardngr.com/2023/05/137-killed-57-abducted-during-2023-elections-report/> (Downloaded on 10.10.2023)
- Emenyonu, Adibe 2020. Seeking Peace, Oba of Benin Chides Obaseki, Ize-Iyamu over Electoral Violence. *thisdaylive.com*, 2 September 2020, <https://www.thisdaylive.com/index.php/2020/09/03/seeking-peace-oba-of-benin-chides-obaseki-ize-iyamu-over-electoral-violence> (Downloaded on 10.10.2023)
- Aineah, Agnes 2021. Over 3,000 Christians Killed in Nigeria in 2021, Highest in Years: Intersociety Report. *aciafrica.org*, 30 July 2021, <https://www.aciafrica.org/news/3984/over-3000-christians-killed-in-nigeria-in-2021-highest-in-years-intersociety-report> (Downloaded on 10.10.2023)
- Mslugter, Aondover Eric 2023. Nigerian Press Coverage of Hate Speeches in the Daily Trust, The Nation and The Guardian Newspaper. *interchopen.com*, 18 January 2023, <https://doi.org/10.5772/intechopen.108731>
- Buhari sends 640 soldiers on peacekeeping duties amid insecurity 2022. *opinionnigeria.com*, 1 June 2022, <https://www.opinionnigeria.com/buhari-sends-640-soldiers-on-peacekeeping-duties-amid-insecurity> (Downloaded on 10.10.2023)
- Eboh, Camillus: Nigeria asks Facebook, other platforms to curtail hate speech. *reuters.com*, 18 May, 2022, <https://www.reuters.com/technology/nigeria-asks-facebook-other-platforms-curtail-hate-speech-2022-05-17> (Downloaded on 13.13.2023)
- Ezeibe, Christian Chukwuebuka 2020. Hate Speech and Electoral Violence in Nigeria. *Journal of Asian and African Studies*. Volume 56, Issue 4. <https://doi.org/10.1177/002190962095120>
- Yola, Dalhatu Sanib 2017. Hate speech in Nigeria: Opportunity in crisis. *International Journal of Crime, Law and Crime, Law and Social Issues*, Volume 4, No. 2 (July-December 2017) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3261758 (Downloaded on 10.10.2023)
- Soken-Huberty, Emmaline 15 Inspiring Conflict Resolution Quotes and Their Context. *globalpeacecareer.com*, <https://globalpeacecareers.com/magazine/conflict-resolution-quotes/> (Downloaded on 10.10.2023)
- Uroko, Favour C.; Obiorah, Mary J. 2021. 1 Kings 12:1-24 and effects of hate speech in Nigeria. *Verbum Eccles*. (Online) vol. 42 n. 1 Pretoria, 2021. <https://doi.org/10.4102/ve.v42i1.2209> (Downloaded on 12.12.2023)
- General Comment No. 11: Prohibition of propaganda for war and inciting national, racial or religious hatred (Art. 20): 29/07/1983. CCPR General Comment No. 11. (General Comments). *OHCHR*. 29 July 1983, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo11.pdf> (Downloaded on 10.10.2023)

---

32 Uroko, Obiorah 2021.

- Gruesome “Blasphemy” Killing Brings Nigeria’s Long-Running Ethno-Religious Divide Into Sharp Focus. Council on Foreign Relations, 16 May 2022, <https://www.cfr.org/blog/gruesome-blasphemy-killing-brings-nigerias-long-running-ethno-religious-divide-sharp-focus> (Downloaded on 12.12.2023)
- Obiora, Harriet Chinyere; Aboh, Sopuruchi Christian; Dioka, Bridget O. 2021. Critical Discourse Analysis of Selected Nigerian Political Hate Speeches. *Journal of Language Teaching and Research*, Volume 12, No. 3, pp. 494-500, May 2021 <http://doi.org/10.17507/jltr.1203.20>
- Hate speech n.d. Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition. *dictionary.com* <http://www.dictionary.com/browse/hate-speech> (Downloaded on 10.10.2023)
- Hate Speech and the Challenges of Post-Election Peacebuilding in Nigeria. *wilsoncenter.org*, 1 May, 2018, <https://www.wilsoncenter.org/event/hate-speech-and-the-challenges-post-election-peacebuilding-nigeria> (Downloaded on 10.10.2023)
- Willy, Ike 2023. Nigerians should counter hate speech. *The Guardian*, 6 July, 2023. <https://guardian.ng/opinion/nigerians-should-counter-hate-speech> (Downloaded on 10.10.2023)
- Waldron, Jeremy 2012. *The harm in hate speech*. Harvard University Press <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674065086>
- Binniyat, Luka 2012. 2015 will be bloody if...- Buhari. *vanguardngr.com*, 15 May 2012, <https://www.vanguardngr.com/2012/05/2015-ll-be-bloody-if-buhari> (Downloaded on 10.10.2023)
- Tijani, Mayowa 2015. Akiolu to Igbo: You will die if you don’t vote Ambode. *thecable.ng*, 6 April 2015, <https://www.thecable.ng/akiolu-igbos-die-dont-vote-ambode> (Downloaded on 10.10.2023)
- Nigeria: Post-Election Violence Killed 800. *hrw.org*, 16 May, 2011, <https://www.hrw.org/news/2011/05/16/nigeria-post-election-violence-killed-800> (Downloaded on 10.10.2023)
- Nigerian separatist Nnamdi Kanu’s Facebook account removed for hate speech. *bbc.com*, 4 February 2021. <https://www.bbc.com/news/world-africa-55934277> (Downloaded on 10.10.2023)
- Oba of Lagos Does Not Speak For Us – APC. *channelstv.com*, 7 April, 2015. <https://www.channelstv.com/2015/04/07/oba-of-lagos-does-not-speak-for-us-apc> (Downloaded on 13.12.2023)
- SaharaTV Interview: I Did Not Call For Bloodshed, Says Junaid Mohammed. *saharareporters.com*, 8 December, 2013, <https://saharareporters.com/2013/12/08/saharatv-interview-i-did-not-call-bloodshed-says-junaid-mohammed> (Downloaded on 10.10.2023)
- Nathaniel, Soonest 2023. National Human Rights Commission Expresses Concern over the Use of Hate Speech Across Nigeria. *channelstv.com*, 17 March, 2023. <https://www.channelstv.com/2023/03/17/national-human-rights-commission-expresses-concern-over-use-of-hate-speech-across-nigeria> (Downloaded on 10.10.2023)
- Ilori, Tomiwa 2023. Beyond the law: Toward alternative methods of hate speech interventions in Nigeria. In C. Strippel, S. Paasch-Colberg, M. Emmer, & J. Trebbe (Eds.), *Challenges and perspectives of hate speech research*. Berlin, 2023. pp. 87-109 <https://doi.org/10.48541/dcr.v12.6> (Downloaded on 12.12.2023)
- The UN Secretary-General: Message on the International Day for Countering Hate Speech. *unvienna.org*, 18 June 2023. United Nations Information Service Vienna. <https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2023/unisssgm1320.html> (Downloaded on 10.10.2023)
- Universal Declaration of Human Rights. *United Nations*, 1948. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (Downloaded on 10.10.2023)
- UN Security Council Resolution 2272 (2016) *conduct.unmissions.org*, <https://conduct.unmissions.org/sites/default/files/n1606925.pdf> (Downloaded 12 December 2023)
- USDP Definitions. Uppsala University. Department of Peace and Conflict Research. *pcr.uu.se*, http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Peace_agreement (Downloaded on 10.10.2023)
- Violence that marred 2023 elections (2023). *vanguardngr.com*, 25 March 2023, <https://www.vanguardngr.com/2023/03/violence-that-marred-2023-elections/> (Downloaded on 10.10.2023)

Belényesi Emese[✦], Sasvári Péter[✦]

Tudományos előmenetel a katonai pályán A nemzetközi folyóiratlisták változásainak hatásvizsgálata

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.86

A tudományos előmenetelre a katonai pályán – számos más tényező mellett – a nemzetközi folyóiratlisták változásai is hatást gyakorolnak. Mivel az egyéneknek ezekre nincs közvetlen befolyása, érdemes felkészülni rá, és olyan publikációs stratégiát kidolgozni, amely egyfelől a folyóiratok tudatos megválasztását jelenti, másfelől a kutatási és publikációs módszerek nemzetközi sztenderdeknek való megfeleltetését, amely lehetővé teszi az ún. kvartilis lapokban történő megjelenést. Tanulmányunkban áttekintjük a tudományos előmenetel kérdéseit katonai területen, a tudományos teljesítmény értékelését az akadémiai pályán, majd a nemzetközi publikációs listákon belül, a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, Hadtudományi Bizottságának folyóiratlistáját. Ezután statisztikai módszerekkel megvizsgáljuk a nemzetközi publikációs lista változásának feltételezett hatását a tudományos teljesítményre és az előmenetelre. Ennek oka, hogy egy-egy felülvizsgálat után egyes cikkek felkerülnek, mások azonban lekerülnek a nemzetközi listáról, ami befolyásolja a tudományos teljesítmény értékelését. Végül a vizsgálati eredmények alapján javaslatokat fogalmazunk meg az egyének és az intézmények számára egy tudatosabb publikációs gyakorlat kialakítására.

KULCSSZAVAK: tudománymetria, hadtudomány, nemzetközi folyóiratok, Magyar Tudományos Akadémia, Scopus

Academic Progress in the Military an Impact Analysis of Changes in International Journal Lists

Academic progress in the military is influenced by changes in international journal lists, among many other factors. As individuals have no direct influence on these, it is worth preparing for them and developing a publication strategy that involves both a conscious choice of journals and the compliance of research and publication methods with international standards

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, egyetemi docens, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar – *University of Public Service, Faculty of Public Governance and International Studies, associate professor*, E-mail: Belenyesi.Emese@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4865-6629>

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, egyetemi docens, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Miskolci Egyetem, Gépészmérnöki és Informatikai Kar – *University of Public Service, Faculty of Public Governance and International Studies, University of Miskolc, Faculty of Mechanical Engineering and Informatics, associate professor*, E-mail: Sasvari.Peter@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4031-4843>

that allow publication in the so-called quartile journals. In our study, we will review the issues of academic progress in the military field, the evaluation of academic performance in the academic field, and then the list of journals of the Committee on Military Science within the international publication lists. We then use statistical methods to examine the presumed impact of changes in the international publication list on academic performance and progress. This is because after a revision, some articles are added and others are removed from the international list, which affects the assessment of scientific performance. Finally, based on the results of the study, we make recommendations for individuals and institutions to develop more conscious publication practices.

KEYWORDS: scientometrics, military science, international journals, Hungarian Academy of Sciences, Scopus

Bevezetés

Sokféle karrierút lehetséges a katonai pályán, ezek egyike a tudományos előmenetel. Mint bármely más tudományágban, itt is érvényesülnek az általános előmeneteli szabályok, kérdés azonban, hogy léteznek-e más befolyásoló tényezők is. Jelen tanulmány ennek áttekintésére, illetve a Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban MTA) IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (a továbbiakban IX. Osztály) Hadtudományi Bizottságának (a továbbiakban HTB) 2017-es – IX. osztály által korábban 2017. októbertől elfogadott – és 2023-as – IX. osztály által jelenleg 2023. júniustól érvényes – nemzetközi listájának statisztikai vizsgálatára vállalkozik, azzal a céllal, hogy felhívja az érintettek figyelmét a változások hatására a tudományos előmenetelt illetően.

A tudományos előmenetelt tekintve az *első kérdés*, hogy honnan érkeznek katonai tudományos pályára a jelentkezők: katonai vagy civil végzettséggel rendelkeznek, illetve katonai vagy civil pályáról érkeznek? A gyakorlat azt mutatja, hogy elsősorban katonai pályáról történnek a jelentkezések, de a jogtudomány, a biztonságpolitika és a történelemtudomány terén gyakori a civil személyek megjelenése is (ilyen például a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet). *Érdeklőség*: a katonaegészségügyi gyakorlatban dolgozó orvosok egy része nem az orvostudomány területén, hanem a hadtudományban szerzett fokozatot, és tölt be vezetői vagy magasabb szakmai beosztás(oka)t, illetve végez tudományos tevékenységet.

A *második kérdés*, hogy hol képzik a tudományos pályára lépőket: a Hadtudományi Doktori Iskolában, a Katonai Műszaki Doktori Iskolában, esetleg más doktori iskolákban is? Az előzményeket tekintve a katonai felsőoktatás 1967-től főiskolai szinten már teljes mértékben beilleszkedett a hazai felsőoktatásba. Ezt követően a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia fokozatosan egyetemi szintű oktatásra tért át, majd elindította a doktori képzést, és az első PhD-fokozatot 1997-ben ítélte oda. A felsőfokú képzés letéteményesévé ez az intézmény vált, amely a hadtudomány kutatásában, művelésében elért eredményeinek elismeréseként az 1985. évi I. törvény értelmében egyetemi rangot kapott. Tehát a hazai egyetemi rendszerbe teljes mértékben illeszkedően a katonai oktatási rendszeren belüli tudományos pályafutás innen datálható. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrehozásáról a Kormány 1278/2010. (XII. 15.) sz. határozatában döntött, létrejöttéről a 2011. évi XXXVI. törvény rendelkezik. Ennek értelmében 2012. január 1-jén megalakult a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, ezen belül a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar jogfolytonosként működte a két akkreditált doktori iskolát: Hadtudományi, továbbá a Katonai Műszaki

Doktori Iskolát. A kutatási irányokat meghatározza, hogy a Magyar Honvédség (a továbbiakban MH) Szervezeti és Működési Szabályzata is tartalmaz tudományos kutatásra vonatkozó elemeket, mivel alapvetően a Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) felelőssége az MH kutatási stratégiájának, irányainak meghatározása, a folyamatok irányítása. A HM éves beiskolázási terve alapján határozzák meg, hogy – hivatalból – évente hány tiszt jelentkezhetsen a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara (a továbbiakban NKE HHK) doktori iskoláiba doktorandusz hallgatónak. A HM javasolt kutatási témajegyzéket küld meg az NKE HHK doktori iskolái részére, amely azt is előrevetíti, hogy az általa beiskolázottak elsősorban a javasolt témákban kutathatnak (természetesen a doktori iskolák ettől eltérő, egyedi témákat is befogadhatnak). Ezenkívül, más egyetemeken is doktorálhatnak katonák, de ez kevésbé jellemző. Napjainkban az Óbudai Egyetemen is megjelennek ún. katonai témák, ami elsősorban annak köszönhető, hogy a 2010-es katonai képzési átalakítás során megszűnt mérnöki szakok, az oktatókkal együtt, átkerültek abba az intézménybe, így ott megteremtődött a feltétele a katonai műszaki témákban történő kutatásnak és a doktori fokozatszerzésnek. Ugyanakkor civil területeken (például meteorológus, orvos, jogász, mérnök stb.) kutatók civil egyetemeken is doktorálhatnak, de ez elenyésző, és a HM-támogatás is árnyaltabb. Inkább az a jellemző, hogy a polgári végzettséggel rendelkezők amennyiben katonai aspektusokat társítanak a témához, az NKE HHK doktori iskoláiban védik meg disszertációjukat (több esetben még az orvosok is), és a későbbiekben is katonai kutatási témákban publikálnak. *Érdeklőség:* a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 115. § (1) kimondja, hogy: „A katonai felsőoktatási intézmények felett a honvédelmi miniszter, a rendészeti felsőoktatási intézmény felett a belügyminiszter közvetlen felügyeletet gyakorol. E jogkörének gyakorlása során előterjesztést tesz „a) az oktatók, illetve az intézményi vezetők kinevezésének és jogállásának törvényi szabályozására; b) a hallgatók jogállásának, a számukra nyújtott támogatások és az általuk fizetett tandíjak törvényi szabályozására. (2) A honvédelmi, illetőleg a belügyminiszter külön szabályozza a felsőoktatási intézményben működő szervezeti egységek létesítésének és működésének rendjét. Ezt jogszabályi szinten miniszteri rendeletben teszi meg.”¹

A harmadik kérdés, hogy miként alakul a tudományos fokozatosok karrierje a fokozat megszerzése után, illetve milyen intézményekben tölthetnek be tudományos (oktatói, kutatói) munkaköröket: az NKE HHK-n vagy más katonai kutatóhelyen is? Elsősorban az NKE HHK-n, illetve a Honvéd Tudományos Kutatóhelyen (bár annak szervezete éppen átalakulóban van) töltenek be ilyen jellegű munkaköröket, de kisebb számban a katonai kutatóhelyeken is, ott azonban nem feltétlenül elvárás a tudományos fokozat megszerzése (a magyar honvédelem rendszerében és szervezeteiben nincs tudományos végzettséghez köthető beosztás). Az eddigi tapasztalat az, hogy aki katonaként doktorál és pályafutását nem az egyetemen folytatja, vagy eleve nem oktatóként kezdi a doktori képzését, a cím megszerzését követően eltávolodik a tudományos közösségtől, a publikációs aktivitása leépül, mert a napi feladatok elveszik az energiát ettől; de természetesen akadnak kivételek is.

1 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról.

Például aki a Magyar Hadtudományi Társaság aktív tagja lesz, vagy a Magyar Honvédség tudományos kutatással kapcsolatos szervezetében teljesít szolgálatot, tovább építi kutatói karrierjét, de ez elenyésző arány, a tudományos előmenetel inkább az egyetemi oktatókra lesz jellemző. *Érdekesség:* jelentős tudományos eredményeket és MTA doktori címet mind a hadtörténelem területén (például M. Szabó Miklós és Csikány Tamás), mind a műszaki területen (például Padányi József és Kovács László) érték el katonák.

A *negyedik kérdés*, hogy milyen szabályozás, követelmények vonatkoznak a tudományos előmenetelre: a szokásos akadémiai vagy ezen kívül más is? A beiskolázás konkrét elemei mellett nem igazán áll rendelkezésre olyan szabályozó, amely konkretizálná egy katona tudományos pályafutásának feltételeit. Az általános előmeneteli szabályok, követelmények valójában csak az NKE HHK-n jelennek meg (vagy az egyetemről távozó, már tudományos fokozattal [esetleg címmel] rendelkezők esetében). *Érdekesség:* a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 105. § (2) rendelkezése a korábban szerzett és egyéb címekről lehetővé teszi, hogy hazai egyetemi doktori (PhD) fokozatként honosíthatja a külföldön szerzett tudományos fokozatot akkor, ha a tudományos fokozat megszerzésének követelményei megfelelnek vagy kiegészítő feltételek előírásával megfeleltethetők a doktori (PhD-) fokozat megszerzéséhez előírt követelményeknek. Az MH esetében a korábbi szabályzás szerint is működött ez a gyakorlat. Elsősorban a korábbi Szovjetunióban végzett katonák éltek ezzel a lehetőséggel, de a többi szocialista ország esetében is előfordult ilyen gyakorlat.

Tudományos teljesítmény értékelése az akadémiai pályán

Az akadémiai pályán a *tudományos karrier kritériumai* három nagyobb tevékenységi kört fednek le: az *oktatást*, a *kutatást* és a *tudományos közéleti tevékenységet*. Ennek megfelelően, az előmeneteli követelmények általában három pillér mentén csoportosulnak.

Az első pillér az oktatási tevékenységeket méri, ideértve az oktatás-fejlesztési és a tehetséggondozási feladatokat is. A második, a ma egyre hangsúlyosabbá váló kutatási pillér a tudományos tevékenység mérésére fókuszál, főként a közlemény, és az arra érkező hivatkozások mennyiségi és minőségi paramétereit mérve.² A harmadik pillérben a tudományos közéleti szerepvállalások kapnak helyet, mint a szervezeti tagságok, szervezési feladatok, valamint egyéb tisztségek és kitüntetések.

A *teljesítményértékelés* ún. hard, azaz kvantitatív oldalát a képesítések, az oktatott órák száma, a tudományos publikációk és az egyes egyetemi és tudományos szervezetekben való szerepvállalás mértéke együtt határozzák meg.³ Magyarországon az úgynevezett „soklépcsős” formalizált előmeneteli rendszer terjedt el, amely pontosan meghatározza, hogy milyen követelmények mentén nyerhető el az MTA doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés.⁴ Ezen lépcsők a PhD-fokozat megszerzését követően a habilitáció, majd az egyetemi tanári cím. Emellett létezik egy másik – a Magyar

2 Tien 2008.

3 Fletcher 2001.

4 Sasvári 2022.

Tudományos Akadémia által odaítélt – tudományos előmeneteli rendszer is, ennek fokai az MTA kandidátusi cím (ez 1993 óta már nem releváns), az MTA doktora cím (DSc), majd az akadémikusi – levelező vagy rendes – tagság. Az MTA doktora cím eléréséhez habitusvizsgálatra van szükség. Ennek legfontosabb része a tudományos publikációk és az azokra érkezett független hivatkozások pontszerű értékelése. A pontszerű értékelés függ az adott közlemény terjedelmétől és típusától, a társszerzők számától és az MTA tudományos bizottságától.⁵

A tudományos teljesítmény értékelésével a *tudománymetria* foglalkozik. Az előmenetel szempontjából rendkívül fontosak a tudományometriai mérőszámok: a publikációs darabszám, a citációs index, a frissességi mutató, a Hirsch-index és azon folyóiratok impaktfaktora, amelyben megjelennek a tudományos cikkek.⁶ Egy felsőoktatási intézmény minőségi megítélésében kiemelt szerepe van a tudományometriai mutatóknak és az oktatói, kutatói minőségnek. A magyar tisztképzés a katonai felsőoktatásban, az NKE HHK-n működik, így a minőségi követelmények teljesítése alapvető kötelezettség.⁷ A HTB határozata a mértékadó folyóiratok listájával kapcsolatos feladatokról definiálja a folyóiratokkal szemben támasztott követelményeket. A mértékadó folyóiratok listáját a HTB évenként felülvizsgálja, szükség esetén pontosítja, továbbá a felvett periodikákat A-tól D-ig kategorizálja. A határozat tételesen felsorolja a hadtudományi és a szoros értelemben vett határterületi folyóiratokat. A HTB csakis minőségi követelmények alapján osztályozza a mértékadó periodikákat. Ennek értelmében – figyelembe véve az MTA vonatkozó előírásait – A, B, C és D kategóriás orgánumok léteznek, amelyek elvileg nem rangsort jelentenek, azonban de facto egy A kategóriás folyóiratban megjelenő publikáció magasabb értékkel bír, mint a B-s, a C-s, illetve a D-s.⁸

A nemzetközi folyóiratlisták változásainak hatását vizsgálva a katonai tudományos előmenetel szempontjából, a következőkben elvégezzük a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, Hadtudományi Bizottságának 2017-es és 2023-as nemzetközi listájának statisztikai elemzését, azzal a céllal, hogy megállapítsuk a tudományos és doktori bizottságok által közzétett folyóiratlistákat milyen szempontok alapján sorolták be A, B, C és D kategóriákba, és ez a besorolás hogyan változik a nemzetközi listák MTA általi felülvizsgálata során. (Jelen tanulmány írásának idején, a 2017. évben közzétett listák felülvizsgálata a 2022. év során megtörtént, és 2023. június 1-jétől hatályba lép.)

Az Útmutató az MTA tudományos bizottságai elnökeinek a habitusvizsgálatokhoz I. Melléklete (Útmutató a doktori habitusvizsgálatok tudományometriai adatainak eléréséről) tartalmazza a minimum pontokat, amelyből kiolvasható, hogy az összes tudományos publikáció és az azokra érkezett hivatkozások pontjainak közel fele hazai és nemzetközi listás folyóiratokból kell, hogy érkezzen. Ezen belül a nemzetközi listás cikkek esetén, minimális pontelvárást fogalmaztak meg publikálás tekintetében.

5 Sasvári, Bakacsi, Urbanovics, 2021.

6 Gócze 2016.

7 Pohl, Jobbágy 2020.

8 Gócze 2015.

A szakirodalom elemzése alapján, a társadalomtudománnyal foglalkozó kutatók publikációs stratégiájáról elmondható, hogy:

- a nemzetközi cikkek esetén az adott típusozhoz tartozó minimális pont elérése, a *kielégítő megoldás* megtalálása,
- míg a hazai listás cikkek esetén a minél több cikk írása, lehetőleg kevés társszerzővel, a pontok *maximalizációja* a prioritás a pontozott folyóiratok esetén.⁹

Az eltérő publikációs stratégia mögött az eltérő nehézségű publikációs tevékenység rejlik, vagyis jóval nehezebb adott nemzetközi listás közleményt írni, mint hazait. Ezért rendkívül fontos, hogy a nemzetközi lista hogyan változik.

Alapvetően két kérdésre keressük a választ: (1) Milyen átfedés van az MTA nemzetközi listás folyóiratainak A, B, C és D besorolása, és a Scopus adataira épülő indexált folyóiratok (Q-s) között, és ebben a viszonyban milyen irányú változások történtek a 2023-as felülvizsgálat esetében. (2) Ez a változás hogyan érinti a katonai tudományos területen doktori előmeneteli cselekményt végző kutatókat, egyáltalán a nemzetközi folyóiratlisták megváltozásával történt-e az egyéni előmenetelre kiható jelentősebb változás, és ha igen, akkor annak milyen hatásai vannak a kutatói életpályákra, azok tervezhetőségére?

Ugyanakkor törekszünk a 2017-es és 2023-as folyóiratlisták irányváltásainak kimutatására, kiemelve azokat a pozitív és negatív tendenciákat, amelyek jelentősen hozzájárulhatnak intézményi teljesítményértékeléshez és a doktori cselekményre készülő kutatók egyéni érdekeihez az előmenetel során. A fentiek alapján javaslatokat fogalmazunk meg a publikációs irányokra, amelyek a kutatói életpálya tervezhetőségét segítik.

Nemzetközi publikációs listák – a Hadtudományi Bizottság folyóiratlistája

Az MTA IX. Osztálya doktori pályázatok értékelése során csak nemzetközi nyilvántartásba vett, ISSN-számmal (International Standard Serial Number) rendelkező tudományos nemzetközi és hazai szakfolyóiratokban megjelent cikkek számítanak. Az MTA doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban testületként jár el az MTA IX. Osztály és tudományos bizottságai, amelyek a következők:

- Állam- és Jogtudományi Bizottság (ÁJB),
- Gazdaságtudományi Doktori Bizottság (GMB),
- Hadtudományi Bizottság (HTB),
- Politikatudományi Bizottság (PTB),
- Regionális Tudományok Bizottsága (RegTB),
- Szociológiai Tudományos Bizottság (SZOC),
- Nemzetközi és Fejldéstanulmányok Doktori Bizottság (NFDB),
- a demográfiát érintő ügyekben a Szociológiai Tudományos Bizottság vagy a Gazdaságtudományi Doktori Bizottság a Demográfiai Osztályközi Állandó Bizottság (DEM) doktor tagjaival kiegészítve dönt.

9 Sasvári et al. 2022b.

A HTB folyóiratlistája annak szakmai és nemzetközi ismertsége alapján két területet különböztet meg: a nemzetközi és a hazai folyóiratokat, amelyeket négy (A, B, C, D) kategóriába sorol.¹⁰ A nemzetközi folyóiratlisták minőségi jellemzéséhez a két ismert citációs adatbázisrendszer, a Scopus és a Web of Science (WoS) használható megbízhatóan. Ezek az adatbázisok – ahogy számos tanulmány bizonyítja –, elsősorban angol nyelvű folyóiratokat rangsorolnak.¹¹

A Scopus az Elsevier kiadó fizetős absztrakt és hivatkozási adatbázisa, amelyet 2004-ben indítottak el. Mindenekelőtt folyóiratokat, könyveket, konferencia-előadásokat és szabadalmakat gyűjt össze, és ezekhez hoz létre hivatkozási és absztrakt adatbázist. A Scopus szerint több mint 25 000 lektorált folyóiratból több, mint 75 millió cikk bibliográfiai adatait és kivonatait tartalmazza. A Scopus több mint 7000 nemzetközi kiadó publikációit veszi figyelembe, és 1,7 milliárd idézetet térképez fel a dokumentumok között.

A Scopus esetében elmondható, hogy az adatok feltöltése automatikusan történik meghatározott folyóiratcikk, könyv, könyvrészlet és konferenciaközlemény esetén, a szerzőnek csak javítási lehetősége van. A tudományos kiadók termékeiket komplex minőségbiztosítás keretében tudják indexáltatni a citációs adatbázisban, majd adott termék (például folyóirat) tudományos hatása (közlemények és a közleményekre érkező hivatkozások száma) határozza meg a minősítést.¹²

A Scopus adataira épülő Scimago Journal & Country Rank (Scimagojr) ingyenesen elérhető rendszerben az indexált folyóiratokat kvartilisekbe osztják (Q). A felső kvartilise (Q1; top 25%) tartozó folyóiratok a legértékesebbek mind az intézményi, mind az egyéni teljesítménymérés során. Ezt követik a Q2 (25–50%), a Q3 (50–75%) és a Q4 (utolsó 25%) kategóriás folyóiratok. Adott folyóirat több tudományterületen és tudományágban is indexált lehet, a minőségi besorolása pedig eltérhet. Általában elmondhatjuk, hogy adott tudományterület vezető lapjai tartoznak a Q1-es kategóriába.

A nemzetközi publikációs lista változásának feltételezett hatása az MTA GJO esetén

Az MTA IX. Osztály a doktori eljárásra vonatkozó nemzetközi folyóirat követelményei 2023. június 1-től megváltoztak.¹³

Nemzetközi lista:

- ÁJB esetén az 1080 darab folyóiratból 89%-ban (2017-es listán 28% volt),
- GMB-nél 2599 darab folyóiratából 90%-ban (a maradék 10%-a Web of Science által indexált!) (84% volt),
- HTB esetén 91 darabról 67%-ban (29% volt),
- NFDB-nél 1481 darabról 92%-ban (a maradék 8% Web of Science által indexált) (75% volt),
- PTB esetén 1427 folyóiratából 100%-ban (75% volt),
- RegTB-nél 311 darab lapjából 95%-ban (72% volt),

10 Druzsín 2020.

11 Sasvári et al. 2017.

12 Sasvári 2022.

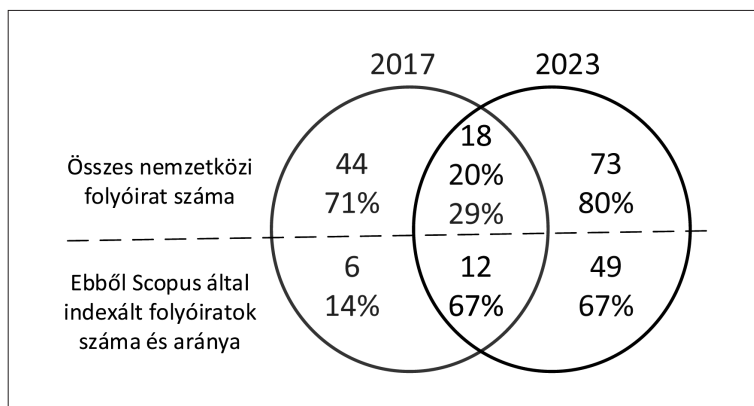
13 Az osztály által elfogadott (2023. június 1-től) folyóiratlisták, 2023.

- SZOC esetén 1403 darab folyóiratból 100%-ban (97% volt),
- DEM-nél 200 darab lapjából 100%-ban (80% volt).

Scopus által indexált folyóiratok jelentek meg az MTA Doktori követelményekhez kapcsolódóan. „[L]egalább kettő egyedüli, vagy első, illetve utolsó szerzőként jegyzett lektorált publikációval, amelyek az MTA nemzetközi listás A vagy B kategóriás folyóirataiban jelentek meg idegen nyelven” – Egyetemi Tanári Pályázat, Értékelő Lap. A nemzetközi lista változása kihat – az MTA doktori habitusvizsgálat mellett a hadtudomány területén az egyetemi tanári pályázatokra, mivel a nemzetközi A és B kategóriás folyóiratok közül kikerültek a Scopus által nem indexált folyóiratok. Így azok a pályázók, akik olyan folyóiratokba írtak korábban, amelyek 2017-es lista alapján nemzetközi A és B kategóriába voltak sorolva, de nem Scopus által indexáltak, azok az MTMT 2023-as aktualizálásánál a teljesítményük a nemzetközi A és B (de C és D kategóriánál is) esetenként számszakilag csökkennek, extrém esetben kinullázódhatnak.

A statisztikai vizsgálat eredményei

A 2017-es HTB nemzetközi listából 18 darab (29%) folyóirat maradt a listán, a többi lekerült róla (71%). A lekerült 44 folyóirat közül 6 (14%), a felkerült 73 esetén pedig 49 (67%) Scopus által indexált folyóiratot találunk. (1. ábra)

1. ábra.

Az Magyar Tudományos Akadémia, IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály, Hadtudományi Bizottság 2017-es és 2023 folyóiratainak összevetése

(Forrás: Saját szerkesztés)

A 2017-es folyóiratok besorolása is megváltozott, az A kategóriás lapok 25%-a, B esetén 73%-a, C-nél 67%-ban és D-nél 84%-ban lekerültek a listáról. (1. táblázat)

1. táblázat.

A HTB 2017-es és 2023-as nemzetközi folyóirat listájának összevetése

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT alapján)

Kategóriák (folyóiratok száma)	A_2023	B_2023	C_2023	D_2023	Nincs a 2023-as listán I.	Össze- sítőe	Lekerült folyóiratok aránya I./II.
A_2017	2	0	1	0	1	4	25%
B_2017	0	4	0	0	11	15	73%
C_2017	2		3	3	16	24	67%
D_2017	0	2	1	0	16	19	84%
Összesítve	4	6	5	3	44	62	71%

A 2017-es nemzetközi listás folyóiratokban megjelent folyóiratcikkek átlagosan 50%-a lekerül az MTMT szakterületi táblázatairól abban az esetben, ha aktiválják a HTB 2023-as listáját. (2. táblázat)

2. táblázat.

Minta a szakterületi táblázatra, amelynek első részletező sora megváltozik a bevezetésre kerülő 2023-as nemzetközi lista miatt

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT alapján)

MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya				
Közleménytípusok	Száma	Hivatkozások		
Teljes tudományos közlemények	Összes	Részletezve	Független hivatkozások száma	Összes
I. Tudományos folyóiratcikk	98	—	96	102
a IX. Osztály nemzetközi listás folyóirataiban	—	26	17	17
a IX. Osztály hazai listás folyóirataiban	—	54	74	80
egyéb tudományos folyóiratban idegen nyelven	—	17	3	3
egyéb tudományos folyóiratban magyar nyelven	—	1	2	2

2017-ben A kategóriás lapok esetén a folyóiratokban megjelent cikkek száma átlagosan 6%-kal, B kategória esetén 48%-kal, C-nél 52%-kal és D-nél 68%-kal lesz kevesebb a szerzőknél. (3. táblázat)

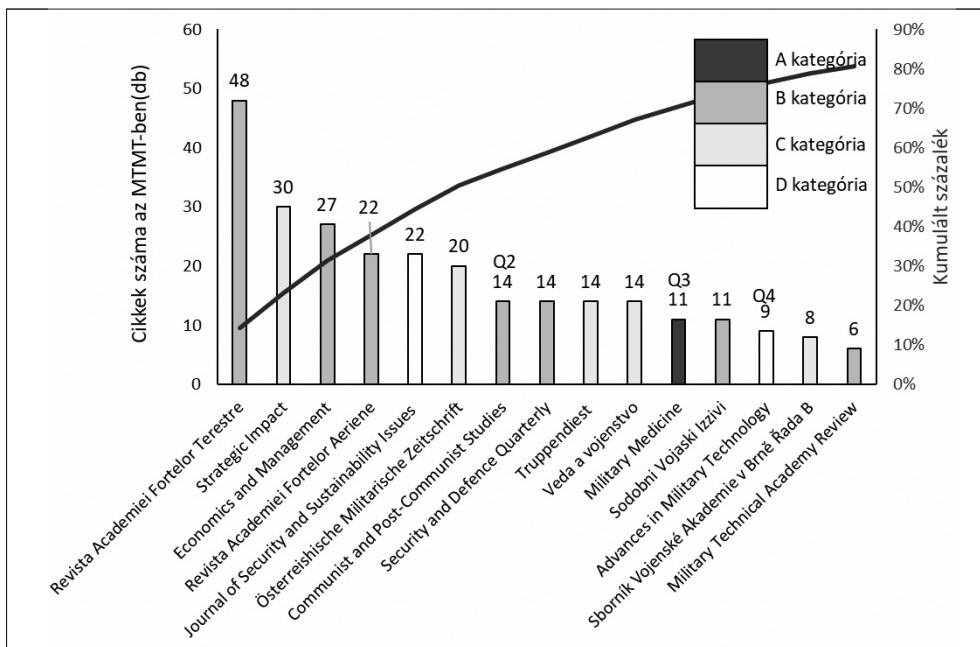
3. táblázat.

A HTB 2017-es és 2023-as nemzetközi folyóiratlistájának összevetése az ott megjelent közlemények alapján

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT alapján)

Kategóriák (folyóiratcikkek száma)	A_2023	B_2023	C_2023	D_2023	Nincs a 2023-as listán I.	II.	Lekerült folyóiratcikkek aránya I./II.
A_2017	5	0	11	0	1	17	6%
B_2017	0	84	0	0	78	162	48%
C_2017	3	0	18	30	55	106	52%
D_2017	0	13	3	0	34	50	68%
Összesítve	8	97	32	30	168	335	50%

A 2017-es nemzetközi lista 62 folyóirata közül 22-ben (35%) egyetlenegy magyar szerzőjű cikk sem jelent meg. A megjelent 335 cikk 80%-a 15 folyóiratban található. A 15 folyóirat közül 1 nemzetközi A kategóriás, 7 B, 5 C és 2 D kategóriás volt a 2017-es lista alapján. Scopus által indexált folyóiratot csak hármat találhatunk a leggyakoribb lapok között. (2. ábra)

2. ábra.

A leginkább preferált folyóiratok neve és az ott megjelent közlemények száma a 2017-es lista alapján (Forrás: Saját szerkesztés az MTMT és Scimagojr alapján)

A 2023-as HTB nemzetközi lista a 91 folyóirata közül 73 darab új a listán. A legtöbb új folyóirat a D kategóriában figyelhető meg (29 darab). (4. táblázat)

4. táblázat.

Az HTB 2017-es és 2023-as nemzetközi folyóirat listájának összevetése

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT alapján)

Kategóriák (folyóiratok száma)	A_2017	B_2017	C_2017	D_2017	Nincs a 2017-es listán I.	Össze- sítve	Felkerült folyóiratok aránya I./II.
A_2023	2	0	2	0	8	12	67%
B_2023	0	4	0	2	12	18	67%
C_2023	1	0	3	1	24	29	83%
D_2023	0	0	3	0	29	32	91%
Összesítve	3	4	8	3	73	91	80%

A 2023-as lista folyóirataiban 348 darab cikk található 2023. májusi lekérdezés alapján. Ebből 181 (52%) olyan cikk, amely a 2017-es lista alapján nem szerepelt, illetve nem játszott szerepet hadtudomány területén. (5. táblázat)

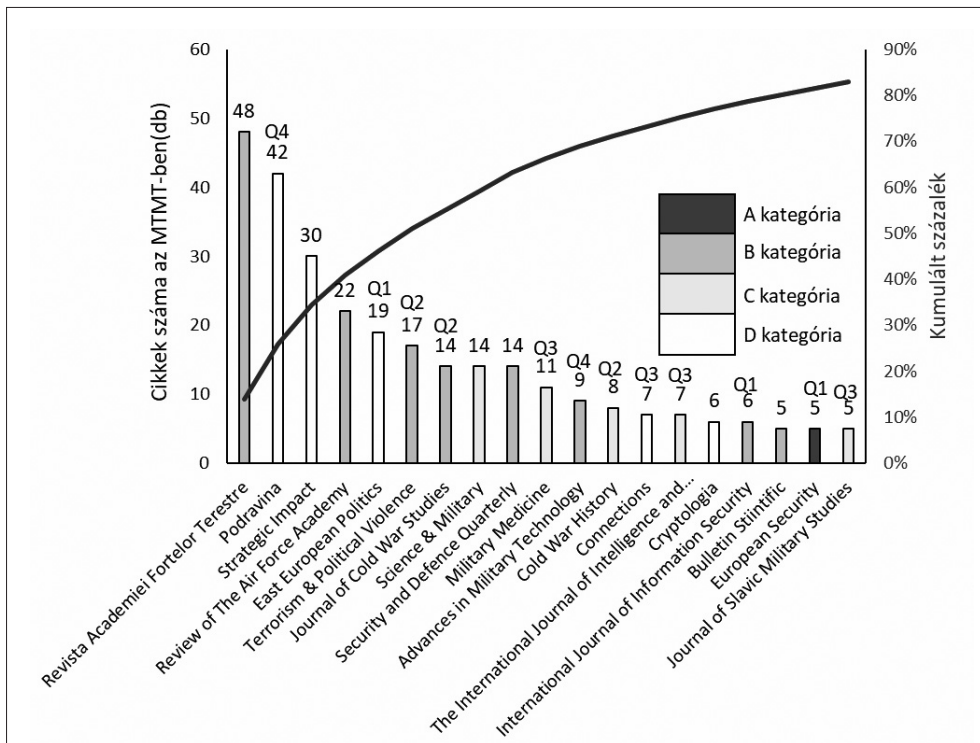
5. táblázat.

A HTB 2023-as és 2017-es nemzetközi folyóirat listájának összevetése az ott megjelent közlemények alapján

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT alapján)

Kategóriák (folyóiratcikkek száma)	A_2017	B_2017	C_2017	D_2017	Nincs a 2017-es listán I.	Össze- sítve	Felkerült cikkek aránya I./II.
A_2023	5	0	3	0	30	38	79%
B_2023	0	84	0	13	50	147	34%
C_2023	11	0	18	3	35	67	52%
D_2023	0	0	30	0	66	96	69%
Összesítve	16	84	51	16	181	348	52%

A cikkek 80%-a 19 folyóiratban jelent meg. A 19 folyóirat közül 2 nemzetközi A kategóriás, 8 B, 5 C, míg 4 folyóirat D besorolású; 12 pedig Scopus által indexált. Folyóiratok 41%-ában (37 darab) még soha nem írt magyar szerző az MTMT szerint. (3. ábra)

3. ábra.

A leginkább preferált folyóiratok neve és az ott megjelent közlemények száma a 2023-as lista alapján (Forrás: Saját szerkesztés az MTMT és Scimagojr alapján)

A 2023-as nemzetközi lista esetén megfigyelhető, hogy a legtöbb esetben a A kategória a Q1-es, a B a Q2-es, a C a Q3-as és a D a Q4-es besorolásnak feleltethető meg. (6. táblázat)

6. táblázat.

Kategóriák és kvartilisek összevetése a 2023-as nemzetközi lista esetén (Forrás: Saját szerkesztés az MTMT és Scimagojr alapján)

Kategória/ Kvartilis	Q1	Q2	Q3	Q4	Nem indexált	Össze- sítve
A	10	1	0	0	1	12
B	4	5	3	1	5	18
C	2	4	11	3	9	29
D	0	2	7	8	15	32
Összesítve	16	12	21	12	30	91

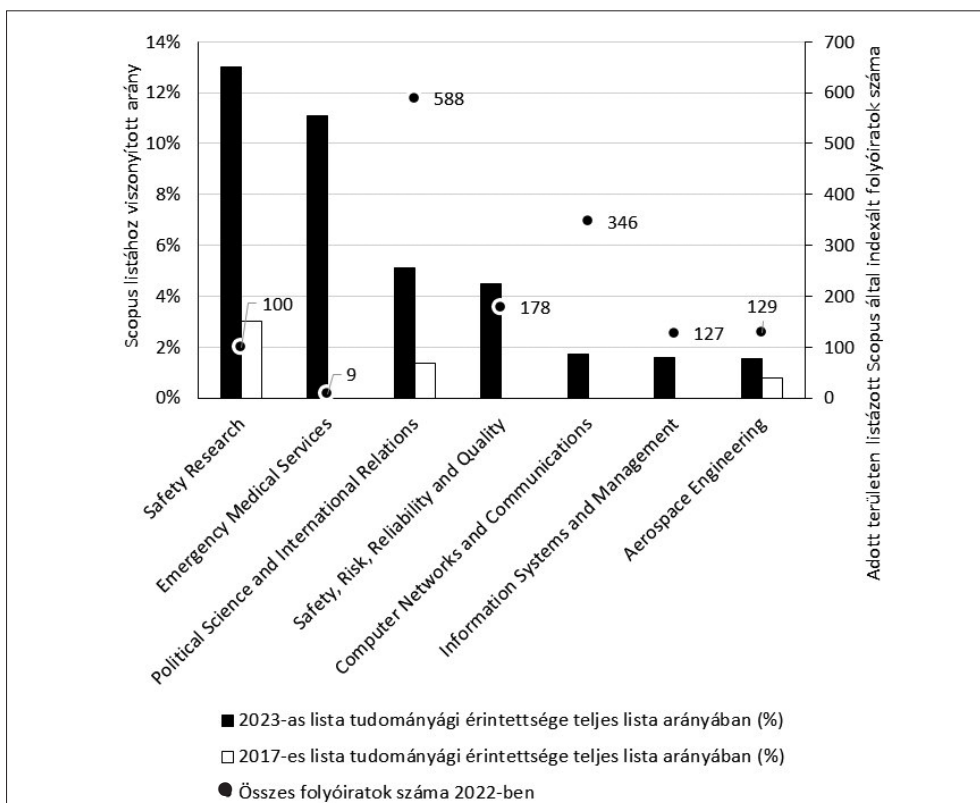
A 2023-as lista 61 indexált folyóirata közül (a melléklet 7. táblázata)

- 30 darab Political Science and International Relations,
- 13 Safety Research,
- 13 History,
- 11 Sociology and Political Science,
- 8 Safety, Risk, Reliability and Quality,
- 6 Computer Networks and Communications,
- 6 Social Sciences (miscellaneous) és
- 6 folyóiratnál Law

Scopus szerinti tudományágban érintett.

A következőben felsorolt tudományágak folyóiratainak legalább 2%-át tartalmazza a HTB nemzetközi listája:

- Safety Research (13%, 13 darab folyóirat),
- Emergency Medical Services (11%, 1),
- Political Science and International Relations (5%, 30),
- Safety, Risk, Reliability and Quality (4%, 8),
- Computer Networks and Communications (2%, 6),
- Information Systems and Management (2%, 2) és
- Aerospace Engineering (2%, 2). (4. ábra)

4. ábra.

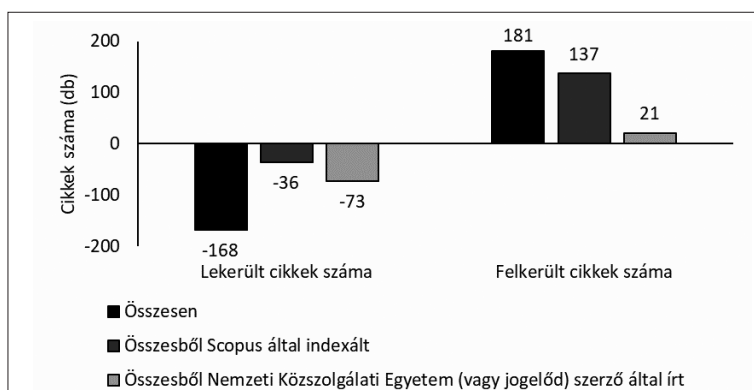
Scopus, 2017-es és 2023-as lista kapcsolata a 7 leggyakoribb tudományágban

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT és Scimagojr alapján)

Összegzés, javaslatok

A katonai pályán történő tudományos előmenetel áttekintése után megállapíthatjuk, hogy – néhány speciális eltéréstől eltekintve – ezen a területen ugyanazok a szabályok érvényesek, mint bármely más tudományág esetében. Ez azt is jelenti, hogy a tudományos teljesítmény értékelési szabályainak következtében katonai pályán is érinti a tudományos előmenetelt, mivel egy-egy felülvizsgálat után, egyes cikkek felkerülnek, mások viszont lekerülnek a nemzetközi listáról, ami befolyásolja a tudományos teljesítmény értékelését.

Egyes kutatóknál a nemzetközi publikációk száma női fog, másoknál csökkenni a HTB folyóiratlista változása miatt. Az NKE HHK esetében 73 nemzetközi cikk kerül le a teljesítmény-értékelésükből, ugyanakkor 21 cikk kerül fel a listájukra. (5. ábra)

5. ábra.

2017-es folyóiratlista alapján le- és felkerült cikkek száma 2023. májusig

(Forrás: saját szerkesztés)

Könnyen előfordulhat, hogy a kutatók nem fogják érteni, hogy miért csökkent az MTA nemzetközi listás teljesítményeik száma, mivel a közeljövőben már az új lista lesz a mérvadó, amelyre az a jellemző,

- hogy csak 20%-ban tartalmazza a korábbi HTB nemzetközi listát,
- hogy 70%-ban Scopusos folyóiratokat tartalmaz, amely korábban nem volt jellemző erre a tudományágra.

Vizsgálatunk nyomán – a fentiek alapján – olyan javaslatokat igyekszünk megfogalmazni, amelyek hozzájárulhatnak a katonai pályán történő tudományos előmenetel tudatosabb irányításához. (1) Elmondhatjuk, hogy a legfontosabb a SCImago Journal Rank (SJR) rangsor szerinti publikálás tudatosítása, hiszen a legtöbb vizsgálatba bevont bizottság és tudományág rendelkezik a témájuknak megfelelő rangsorral. A SJR megfelelő használata könnyen tervezhetővé teszi a publikálást, teljes stratégiát építhetünk köré. (2) Mivel a változás egyértelműen a nemzetközi tudományos paradigmaváltás folyamataiba illeszkedik, és a nemzetközileg magasan jegyzett közlemények írását várja el, az egyetemek számára prioritássá kell, hogy váljon a motivációs rendszerek kidolgozása. Itt mind a megjelenési költségek (Article Processing

Charges – APC költségek), mind az nyílt hozzáférés (Open Access) megváltására gondolhatunk. Ezek mellett a kutatók és oktatók motiválására is szükséges, akár külön jutalmazási rendszer bevezetésével. (3) Fontos a kutatók motivációjának erősítése a felső kvartilisbe tartozó lapokban való publikálásra. E tekintetben a SJR-rangsorban jegyzett lapok magasabb pontozását javasoljuk, a társszerzőségért való kisebb mértékű pontlevonást (kiemelve az első-, az utolsó és a levelező szerző szerepét), valamint a nemzetközi folyóiratlista minőségi (A, B, C és D) kategóriáinak átalakítását úgy, hogy azok egyezzenek a Q1, Q2, Q3 és Q4 kvartilisekkel. (4) Végül a tudományos pályán előre lépni kívánók számára azt javasoljuk, hogy mindenképpen Q-s nemzetközi folyóiratokba publikáljanak, mert a jelenlegi tendenciákat figyelembe véve így biztosítható, hogy egy újabb nemzetközi lista felülvizsgálata esetén is megmarad a tudományos teljesítményük értéke.

Köszönetnyilvánítás

A szerzők köszönetüket fejezik ki dr. Krajnc Zoltán ezredes úrnak, dr. Krizbai János ny. ezredes úrnak és dr. Szászi Gábor ezredes úrnak, akik a katonai tudományos pálya áttekintését gyakorlati információkkal támogatták. A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hálózattudományi Kutatóműhely támogatásával készült.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának a doktori eljárásra vonatkozó követelményei, Az osztály által elfogadott folyóiratlisták (2023. június 1-től), <https://mta.hu/doktori-tanacs/a-ix-osztaly-doktori-kovetelmenyrendszere-105380>
- Druzsin József 2020. *A katonai logisztika szakfolyóiratainak áttekintése és fejlődési lehetőségei*. Budapest, Magyarország, Magyar Elektronikus Könyvtár (2018), 112 p. <https://mek.oszk.hu/20400/20406/20406.pdf>
- Fletcher Clive 2001. Performance Appraisal and Management: The Developing Research Agenda. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 74, 4, 473–487. <https://doi.org/10.1348/096317901167488>
- Gőcze István 2015. A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata – 2. rész
A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. *Hadtudomány*, 25 (3–4): 21–35.
- Gőcze István 2016. A mértékadó hazai hadtudományi folyóiratok diszciplináris impaktfaktorának meghatározása. *Hadtudományi Szemle*, 9 (2):
- Pohl Árpád; Jobbágy Zoltán 2020. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tudományos és nemzetközi tevékenysége: 2017–2019. *Hadtudomány*, 2020 E-szám <https://doi.org/10.17047/Hadtud.2020.30.E.80>
- Sasvári Péter, Nemeslaki András 2017. Tudományos folyóiratok méltányos rangsorolása az MTA Gazdasági és Jogi Osztályában. *Magyar Tudomány*, 2017/1. Elérhető: <http://www.matud.iif.hu/2017/01/12.htm>
- Sasvári Péter 2022. Társadalomtudománnyal foglalkozó MTA doktorok empirikus vizsgálata. *Államtudományi Hírlévlél*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29124.30087>
- Sasvári Péter; Bakacsi Gyula; Urbanovics Anna 2021. Az Egyetemi előmenetel és a publikációs teljesítmény kapcsolata. *Magyar Tudomány* 182 (6): 806–822. <https://doi.org/10.1556/2065.182.2021.6.8>
- Sasvári Péter 2022. A Lengyel Oktatási- és Tudományos Minisztérium folyóiratértékelési rendszere és az MTA IX. Osztályának nemzetközi listája. *Közigazgatás Tudomány*, 2 (1): 140–157. <https://doi.org/10.54200/kt.v2i1.37>
- Sasvári Péter; Várföldi Krisztián 2022b. Az MTA IX. Osztály folyóiratpontozási rendszerének empirikus vizsgálata 2020-as és 2021-es adatok alapján. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 69 (7): 319–333. <https://doi.org/10.3311/tmt.13179>
- Tien, Flora F. 2008. What Kind of Faculty Are Motivated to Perform Research by the Desire for Promotion? *Higher Education*, 55, 17–32. <https://doi.org/10.1007/s10734-006-9033-5>

Melléklet

7. táblázat.

Scopus, 2017-es és 2023-as lista kapcsolata, átfedése a tudományágakkal

(Forrás: Saját szerkesztés az MTMT és Scimagojr alapján.)

Sor- szám	Folyóirat neve	2023-as lista tudományági érintettsége (db folyóirat)	2017-es lista tudományági érintettsége (db folyóirat)	2023-as lista tudományági érintettsége teljes lista arányában (%)	2017-es lista tudományági érintettsége teljes lista arányában (%)	Összes folyó- iratok száma 2022-ben
1	Safety Research	13	3	13%	3%	100
2	Emergency Medical Services	1	0	11%	0%	9
3	Political Science and International Relations	30	8	5%	1%	588
4	Safety, Risk, Reliability and Quality	8	0	4%	0%	178
5	Computer Networks and Communications	6	0	2%	0%	346
6	Information Systems and Management	2	0	2%	0%	127
7	Aerospace Engineering	2	1	2%	1%	129
8	Virology	1	0	1%	0%	73
9	Software	5	0	1%	0%	372
10	Hardware and Architecture	2	0	1%	0%	157
11	Management Science and Operations Research	2	0	1%	0%	186
12	Emergency Medicine	1	0	1%	0%	102
13	Global and Planetary Change	1	0	1%	0%	102
14	Automotive Engineering	1	1	1%	1%	105
15	Pharmacology, Toxicology and Pharmaceutics (miscellaneous)	1	0	1%	0%	107
16	Social Sciences (miscellaneous)	6	2	1%	0%	677
17	History	13	3	1%	0%	1468
18	Information Systems	3	0	1%	0%	361
19	Sociology and Political Science	11	8	1%	1%	1329

Sor- szám	Folyóirat neve	2023-as lista tudományági érintettsége (db folyóirat)	2017-es lista tudományági érintettsége (db folyóirat)	2023-as lista tudományági érintettsége teljes lista arányában (%)	2017-es lista tudományági érintettsége teljes lista arányában (%)	Összes folyó- iratok száma 2022-ben
20	Management Information Systems	1	0	1%	0%	121
21	Law	6	2	1%	0%	841
22	Experimental and Cognitive Psychology	1	0	1%	0%	153
23	Civil and Structural Engineering	2	1	1%	0%	314
24	Mechanical Engineering	3	2	1%	0%	576
25	Geography, Planning and Development	4	1	1%	0%	770
26	Veterinary (miscellaneous)	1	0	0%	0%	210
27	Organizational Behavior and Human Resource Management	1	1	0%	0%	219
28	Applied Psychology	1	1	0%	0%	249
29	Control and Systems Engineering	1	1	0%	0%	253
30	Biomedical Engineering	1	1	0%	0%	261
31	Pharmacology (medical)	1	0	0%	0%	265
32	Psychology (miscellaneous)	1	0	0%	0%	282
33	Development	1	1	0%	0%	285
34	Physics and Astronomy (miscellaneous)	1	1	0%	0%	293
35	Social Psychology	1	0	0%	0%	297
36	Computer Science (miscellaneous)	1	0	0%	0%	302
37	Archeology	1	0	0%	0%	303
38	Chemical Engineering (miscellaneous)	1	1	0%	0%	303
39	Public Health, Environmental and Occupational Health	2	1	0%	0%	608
40	Pharmacology	1	0	0%	0%	316
41	Infectious Diseases	1	0	0%	0%	320

Sor- szám	Folyóirat neve	2023-as lista tudományági érintettsége (db folyóirat)	2017-es lista tudományági érintettsége (db folyóirat)	2023-as lista tudományági érintettsége teljes lista arányában (%)	2017-es lista tudományági érintettsége teljes lista arányában (%)	Összes folyó- iratok száma 2022-ben
42	Archeology (arts and humanities)	1	0	0%	0%	344
43	Environmental Science (miscellaneous)	1	0	0%	0%	358
44	Management, Monitoring, Policy and Law	1	0	0%	0%	368
45	Computer Science Applications	2	1	0%	0%	753
46	Engineering (miscellaneous)	1	0	0%	0%	410
47	Business and International Management	1	1	0%	0%	416
48	Strategy and Management	1	1	0%	0%	469
49	Arts and Humanities (miscellaneous)	1	0	0%	0%	541
50	Cultural Studies	2	1	0%	0%	1134
51	Electrical and Electronic Engineering	1	1	0%	0%	658
52	Philosophy	1	0	0%	0%	697
53	Economics and Econometrics	1	0	0%	0%	703
54	Medicine (miscellaneous)	3	1	0%	0%	2495
55	Education	1	0	0%	0%	1421

Ujházi Lóránd[✦]

Szemponatok a világi krisztushívők szerepvállalásához a béke előmozdításában¹

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.104

A katolikus egyház a huszadik században aktív szerepet vállalt a béke előmozdításában. Ferenc pápa az egyház legfontosabb küldetésének tekinti a béke ügyét. Az egyház sajátos eszközeit a békeépítésre használja fel. A tanulmány a világi krisztushívők békéltetésben elfoglalt helyére összpontosít. Hipotézise szerint Ferenc pápa reformja hozzájárult a zsinati elvek kiteljesedéséhez. Komoly stratégiában gondolkodik, és olyan egyházképet vizionál, amely sajátos képességeit a béke előmozdítására használja. Mindebben pedig a világi krisztushívők katolikus identitásuk és szaktudásuk okán különösen fontos szerepet töltenek be. A tanulmány történeti visszatekintést is tesz, bemutatva hogyan fejlődött ki a világiak szerepe és a béke előmozdításának gondolata, és a kettő hogyan került egymással kapcsolatba.

KEYWORDS: Katolikus egyház, béketeremtés, világi krisztushívők, válságkezelés

Reflections on the Role of Lay Christian Faithful in Promoting Peace

The Catholic Church played an active role in promoting peace in the twentieth century. Pope Francis has explicitly made peace the most important mission of the Church, which uses its specific means to build peace. The study focuses specifically on the position of lay faithful in peace-building. It hypothesises that Pope Francis' reform has contributed to the fulfilment of conciliar principles. He reflects on a serious strategy and envisions a Church that uses its own specific capacities to promote peace. In this, lay faithful, by virtue of their Catholic identity and expertise, have a crucial role to play. This paper provides also a historical perspective, presenting how the role of the laity and the notion of peace promotion developed and how the two came to be interacting.

KEYWORDS: Catholic Church, peacebuilding, lay faithful, crisis management

✦ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training; E-mail: ujhazi.lorand@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-1630-8208>

1 A publikációt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából a Teremtésvédelmi Kutatóintézet a „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projekt keretében jelent meg. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

A katolikus egyház huszadik századi szerepvállalása a békeépítésben vitán felül áll.² Ferenc pápa szívügyének tekinti a békéltetés ügyét.³ Békemissziója elődei nyomdokain halad,⁴ de politikájában minőségi változások is kitapinthatók. Az egyház eszközeit ugyanis határozottabban a békeépítésre használja fel.⁵ A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) fényében újra gondolta a világi krisztushívők, a nők szerepét, a papság társadalmi felelősségét és az egyház intézményeinek, beleértve a Római Kúriának az emberiség szolgálatában betöltött feladatait. A tanulmányban a világi krisztushívők (egyházi terminológiával laikusok) békeépítésben elfoglalt helyére összpontosítok. Nem Ferenc pápa ismerte fel a világiak jelentőségét az egyházban. Ennek egyháztörténeti, jogtörténeti és tényleges működésbeli előzményei vannak. Ferenc pápa reformjai azonban jelentősen hozzájárultak a zsinati elvek kiteljesedéséhez. Ez egyben azt is bizonyítja, hogy a zsinat még mindig tartogat lehetőségeket a világiak szerepének jobb kihasználására.⁶ Ferenc pápa srtaégiában gondolkodik, olyan egyházképet hirdetett meg, amely a képességeit a béke előmozdítására használja fel, ebben pedig a világi krisztushívők fontos szerepet tölthetnek be.

A tanulmányban történeti visszatekintést is teszek arra, hogyan fejlődött ki a világiak szerepe és a béke előmozdításának gondolata az egyházban, és a kettő hogyan került egymással kapcsolatba.

A világi krisztushívők a békéltetésben

A béke előmozdítása az egész egyház ügye.⁷ A katolikus egyház azonban hierarchikus közösség, és jogrendszerében megkülönbözteti a klerikusokat és a laikusokat. Negatív megközelítés szerint az utóbbiak, akik nem részesültek a szent rend szentségében.⁸ Munka definícióként jobban megfelel a zsinat utáni megközelítés, amely szerint a világiak olyan katolikusok, akik a mindennapi életben tesznek tanúságot az egyház tanításáról.⁹ Az új típusú válságkezelésben fontos szerepe van minden alulról jövő kezdeményezésnek. Ez az egyház esetében sincs másképp.¹⁰ A katolikus egyház ugyanis sajátos módon ötvözi az állam, a nemzetközi szervezetek és a civil szektor képességeit.¹¹ A világiakon keresztül nemcsak úgy jelenik meg a békéltetésben, mint hierarchikus közösség, amelynek az élén a római pápa áll (Egyházi Törvénykönyv 331. kánon – továbbiakban k.). Nemcsak a nemzetközi jog aktív szereplője, amely a Szentszék

2 Hehir 2012, 16, Verosta 1972, 31–33, Reginald 2017, 64–75, Kobler 1985.

3 Flamini 2014, 25–33.

4 Kobler 1985, 55–74, Curran 2004, 17–34, Murray 1963, 612–614. A béke a huszadik századi pápáknak is szempont volt. Christiansen 2006, 21–28, Thüerer 2011, Spieker, Lutz 2018, 64–82, Justenhoven 2012, 313–344, Taylor 2020, De Franco 2020, Rumi 745–754.

5 Ferenc pápa 2020.

6 Interlandi 2018.

7 Ferenc pápának központi gondolata, hogy az egyház közösségben cselekszik. Lásd Renken 2014, 203–233.

8 A téma jog- és eszmetörténeti bemutatáshoz lásd: Kuminetz 2010, Navarro 2012, 35–66.

9 Hervada 1973, 163–202.

10 Schroeder 1996, 176, Stassen 2003, 178.

11 Christiansen 2010, 24. Ferenc pápa még határozottabban foglal állást. Gisotti 2023.

szervezetein és diplomáciáján keresztül előmozdítja a békét. Hanem olyan közösség, amelynek világi tagjai a klerikusokkal egyenlő méltósággal rendelkeznek, jelen vannak a társadalom legkülönbözőbb területein, és kezdeményezéseik hozzájárulnak az egyház céljaihoz. Sok esetben azért képes az egyház a regionális vagy a globális béke előmozdítására, mert számtalan világi krisztushívó teszi magáévá az egyház békeüzenetét.

A béke előmozdítása gyakori szófordulat a szentszéki kommunikációban. A nemzetközi jog és a biztonságpolitika kifejezései nem mindig alkalmazhatóak az egyház vonatkozásában.¹² Az ENSZ által használt terminológiák közül a katonai erő alkalmazását feltételező békekikényszerítés értelmezhetetlen az egyház olvasatában.¹³ Az egyház ugyanis nem rendelkezik haderővel. Illetve a katolikus etika a béke filozófiájára és nem a klasszikus igazságos háború tanra helyezi ma már a hangsúlyt. A katonai erő alkalmazásának etikai megalapozása pedig ez utóbbinak alkotta a részét.¹⁴ Ha ez a szempont nem is tűnt el teljesen, de jelentősen háttérbe szorult.¹⁵ Az ENSZ és a nemzetközi szervezetek által alkalmazott békefenntartás, konfliktus megelőzés, béketeremtés, békeépítés és különösen a humanitárius műveletek azonban már az egyház olvasatában is értelmezhetők.¹⁶ Utóbbiak tekintetében Padányi József megállapítására kell hagyatkozni, minthogy a béketámogató műveleteket az eltérő célok és körülmények határolják el a háborús műveletektől.¹⁷ Ezek a célok (humanitárius segítség, infrastruktúra fejlesztése, szociális és lelki szolgálat stb.) az egyház béke tevékenysége szempontjából is jelentősek. Gheciu és Paris felhívja a figyelmet, hogy a békeműveletek számos olyan képességet tételeznek fel, amelyek túlmutatnak a katonai ismereteken (segélyek eljuttatása, kiosztása, iskolák és utak újjáépítése, biztonság érzetének előmozdítása, szektorreformok stb.).¹⁸ Lisa Cahill mindent békeépítésnek nevez, amely kapcsolódik a jelenlegi világrend igazságtalanságainak a felszámolásához: az erőszakmentesség támogatása, a kiengesztelődés előmozdítása, a demokrácia, az emberi jogok és a vallásszabadság elismerése, az igazságos és fenntartható gazdaság megalapozása.¹⁹ Mások még egyéb területeket is idekapcsolnak, mint a nukleáris fegyverek leszerelése, a regionális konfliktusok, a gazdaság okozta igazságtalanságok felszámolása, illetve a polgárháborúk és a terrorizmus elleni fellépés.²⁰ De említhetjük még a szűkös erőforrások, a fegyverkereskedelem okozta kihívások kezelését, illetve a legszélesebb értelemben vett emberi jogok támogatását.²¹ Mivel ezek a szegmensek túlmutatnak a katonai képességeken,

12 Yoder et al. 2009, Horan, 2014, Omar, Duffy 2015, Stassen 2003, 171.

13 Murithi, Ndinga-Muvumba 2005.

14 James Heft erre a folyamatra mutat rá a huszadik század második felében. Heft 2010, 328–331. A szerző arra még nem utalhatott, hogy ez a folyamat Ferenc pápával teljessé vált ki. Gazdag prognózist tartalmaz Iersel 2020.

15 Fisch 2001.

16 Christopher Dandeker és James Gow még arra is felhívja a figyelmet, hogy az azonos jogi kategóriákba tartozó „béke” műveletek is eltérnek egymástól. Dandeker, Gow 1997, 327–347.

17 Padányi 2005, 120–124.

18 Gheciu, Paris 2011, 75.

19 Cahill 2003, 197.

20 Stassen 2003, 172–173.

21 Uo.

számos szakma bevonását tételezik fel. A béke előmozdításának tág értelmezése jelenik meg az egyházi dokumentumokban is. A katolikus egyház katekizmusának kompendiuma a közjó, a szolidaritás, a bevándorlás, az ellenálláshoz való jog, a nemzetközi szervezetek, a környezetvédelem és még számos más tág értelemben vett biztonsági kihívást hoz összefüggésbe a békével.²² A dokumentum külön fejezetben tárgyalja a béke támogatást. Nagyobb részt teológiai reflexió a háborúra és a békére és megjegyzések a biztonsági kihívásokra (494). Pontos feladatszabást a világi krisztushívők tekintetében nem ad. Ferenc pápa első dokumentumában, az Evangélii Gaudium kezdetű apostoli buzdításban a biztonság,²³ és ennek kapcsán az egyház feladatának összetett karakterére mutat rá, amely „a békével, az egyetértéssel, a környezettel, az élet védelmével, az emberi és a polgári jogokkal kapcsolatos problémák megoldása” (EG 65). A kompendium és a pápai dokumentumok erkölcsi kötelezettséggel lépnek fel az egyház tagjaival szemben, akik többségében világiakból állnak.

Az egyház békeküldetése és a világiak szerepe tekintetében két következtetést fogalmazhatunk meg. A béke előmozdítása a jogi kategóriákba csak nehezen beilleszthető komplex filozófiát és erre épülő tevékenységegyüttest jelent, amelynek célja a fegyveres konfliktusok megelőzése és megszüntetése, illetve igazságosabb és stabilabb társadalmak létrehozása. Komplexitása okán a béke építése túlmutat a hierarchikus szervezeten. Mivel a válságkezeléshez szükséges összetett tudás az egyház esetében a világi krisztushívőknél található, a békéltetés és a világiak szerepe összekapcsolódik.²⁴

Történelmi előképek: laikusok a béke előmozdításában

A békéltetés a Názareti Jézus szándékára és példájára vezethető vissza. Jézus tanítványai számára elrendelte, hogy a béke küldöttei legyenek. „Békességet hagyok rátok. Az én békémet adom nektek.” (Jn 14,27.) A boldog mondások egyike pedig „Boldogok a békességszerzők, mert Isten fiainak hívják majd őket.” (Mt 5,9.) A szentírási idézetek nemcsak jámbor mondások, hanem meghatározóak az egyház önreflexiója, teológiája és küldetése tekintetében. Az egyház intézményesülésével a békéltetés gyakorlata számos irányba indult el. Adolf von Harnack megjegyzi, hogy a harmadik századra már megkülönböztethető az a tevékenység, amelyet az egyén végez és az, amelyet az egyház intézményes keretek között teljesít.²⁵ Harnack állítása a békéltetésre is igaz.

A huszadik századig sem a békéltetés, sem a világiak szerepe nem képezte az egyház tanításának központi elemét. Időnként a világiak feltűntek a béke előmozdításában, de ennek mind a jogi kerete, mind a filozófiája hiányzott. Mary S. Skinner a tizenegyedik század laikus békemozgalmait vizsgálta.²⁶ A világiak szempontjából is elemezte a helyi zsinatok és a Pax Dei mozgalmak jelentőségét. Államnélküli időszakról

22 Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007.

23 Ferenc 2013, 219. pont.

24 Kiogora 1996, 23–33.

25 Von Harnack 1902, 1920.

26 Skinner 2018, 21–45.

volt szó, ahol a béke megteremtésében egyesek szerepét nehéz rekonstruálni.²⁷ Még ha igaz is, hogy a világiak részt vettek a béke előmozdításában, azt inkább saját érdekük, a belharok felszámolása és nem a modern értelemben vett tudatos békeküldetés felvállalása miatt tették. Az egyháztörténelemben az egyik legismertebb békéltető Assisi Szent Ferenc, aki eredetileg laikus mozgalmat indított el.²⁸ Szent Ferenc és mozgalmának békéltető jellegét ma már számos kutató megkérdőjelezi. Adam L. Hoose szerint a ferencesek muszlim területen való tevékenykedését inkább a politikai realitások, mintsem Ferenc béke üzenete tette lehetővé.²⁹ Hoose rámutat, hogy Szent Ferenc Malik al-Kamil szultánnal való találkozása csak a ferences történetírásnak köszönhetően került az általunk ismert idealizált megvilágításba.³⁰ Ha a kritikai szempontok igazak is, jelentősebb az elbeszélés hatása, amellyel követendő példaként tüntetette fel a történetet, ahol az egyház meghatározó személyisége a regionális és a vallások közötti béke előmozdítójaként jelent meg.³¹

Egy-egy történelmi példától eltekintve sem a béke filozófiája, sem a világi krisztushívók szerepe nem volt meghatározó. De a békéltetésben betöltött intézményes egyházi szerepvállalásnak sem kedvezett, hogy a pápai állam, mint politikai, gazdasági, illetve katonai erő ránehezedett az egyházra. A laikusok egyházban betöltött szerepében nem hozott átütő változást pápai állam megszűnése sem. Abban azonban igen, hogy a Szentszék újra fogalmazta a nemzetközi térben való szerepét. A gazdasági és a katonai feladatoktól való függetlenség megalapozta, hogy valós békéltetőként jelenjen meg a nemzetközi viszonyokban. XIII. Leó az egyház politikai semlegességét és a nemzetközi béke előmozdításában való részvételét hangsúlyozta,³² amelynek eredményeképpen számos sikert könyvelhetett el.³³

Az első világháborúban XV. Benedek diplomáciai próbálkozásai nem,³⁴ de a humanitárius intervenciók már annál sikeresebbek voltak. A világiak szerepét még nem hangsúlyozták, de ezek a kezdeményezések már feltételezték őket.³⁵ John Pollard rámutat, hogy a Szentszék humanitárius programjait a Vörös Kereszt tevékenységével lehet összevetni.³⁶ Ez a szervezés és kivitelezés a világi krisztushívók nélkül elképzelhetetlen lett volna. Az 1929-ben az Olasz Állam és a Szentszék közötti megkötött Lateráni szerződés a világiaknak is új lendületet adott.³⁷ A szerződést számos szempont alapján vizsgálták,³⁸ de ritkán hangsúlyozták, hogy ezzel visszafordíthatatlanul

27 Skinner 2018, 27–28. Györkös 2000, 62–75. A békemozgalom későbbi túlhangsúlyozását emelik ki: Geary 1994, 125–160.

28 Powell 1983, 68–77.

29 Hoose 2010, 449–469.

30 Lásd még Powell 1983, 68–77.

31 Randolph 1975, 37–54.

32 A korszak diplomáciai sikerei mellett hiányosságaihoz. Ward 1966, 47–61.

33 Follo (é. n.): 5.

34 XV. Benedek 1918, 473–474, Pollard 1999.

35 Pollard 2015, 147–153.

36 Pollard 2015, 153.

37 Ward 1966, 47–61. Hasonló véleményt képvisel: Engel-Janosi 1954, 269–285.

38 Kunz 1952, 308–314, Engel-Janosi 1954, 269–285, Sturzo, Lograsso, 1943, 488–508. Történeti áttekintéshez Crabités 1929, 363–370, About 2021.

lezárult az a korszak, amely akár csak elméletileg felvetette volna az egyház más államokhoz hasonló területi, katonai, gazdasági alapú erő kivetítésének a lehetőségét.

A második világháború pápai is érzékelték,³⁹ hogy az eredményes fellépéshez elengedhetetlen a világi krisztushívők közreműködése. Számos, zömében laikusokból álló egyházi szervezet kapcsolódott be a segélyezésekbe.⁴⁰ Séamus Grace véleménye szerint XII. Piusz missziós lendületet adott a világiaknak.⁴¹ Valóban újszerű szerepet szánt a világiaknak a társadalom keresztény szellemben történő alakításában, és utalt a világi hívek háborúban való erkölcsi helytállására,⁴² illetve a béke előmozdításában vállalt szerepükre.⁴³ A háború után pedig híve volt a béke megteremtése érdekében indított európai integrációs folyamatnak, amelyben a világi krisztushívők részt vettek.⁴⁴ A missziókkal foglalkozó *Donum fidei* kezdetű enciklikája elismeri a laikusok szerepét a missziók területén.⁴⁵ William Browne az enciklika kapcsán felhívja a figyelmet, hogy az afrikai országokban ez a szerepvállalás nem volt független a társadalmi kérdésektől és a béke előmozdításától.⁴⁶ Egyet kell azonban érteni Giacomo Canobbioval is, aki rámutat, hogy XII. Pius még nem haladta meg azt a szemléletet, hogy a világiak egyéni és szervezeti béke missziója mindig a hierarchia alárendeltségében történik.⁴⁷ A világiak alkotta katolikus tömegmozgalmak azonban bebizonyították, hogy az egyház társadalmi tanítása alkalmas széles tömegek mozgósítására, és ez könnyen transzformálható a béke előmozdítására.⁴⁸ Mindemellett mind a filozófiai alap, mind a kánonjogi keret hiányzott még, amely megteremtette a világiak válságkezelésben elfoglalt tudatosabb szerepvállalásának lehetőségét.

Áttörés a laikusok szerepvállalásában és a békeépítésben

A világi krisztushívők szerepvállalásának és a béke alapjainak a markáns kidolgozása időben egybeesett. XXIII. János, majd a II. Vatikáni Zsinat érdeme, hogy lefektette a teológiai és jogi alapját a világi krisztushívők szerepvállalásának, és a világiak számára vonzóvá tette az egyház társadalmi tanításának megvalósításában való részvételt. Peter de Mey érzékelteti, hogy még a zsinat éveit is inkább az útkeresések jellemezték.⁴⁹ Meynek igaza van, de a béke előmozdítása területén a változó biztonsági kihívások miatt még ma is folyamatos pontosításra van szükség.

XXIII. János pápa szerepe mind a béke, mind a világi krisztushívők pozicionálása kapcsán megkérdőjelezhetetlen. Felismerte, hogy azok az eszközök, amelyeket

39 XI. Pius 1931, 285–312, 1937, 145–167. XII. Pius 413–453. Rádióüzenetekhez lásd: XI. Pius 1938, 309–311, XII. Pius 1939, 333–335, MacLean 1947, 261–268.

40 Lombardi Vallauri 1974, Fischl 2006, 92–101, Hierold 1989, 939–941, Dalla Torre 2008, 265–284.

41 Grace 1957, 157.

42 Uo. n. 16.

43 Uo. n. 40.

44 Pasture 2018, 25–57, Di Maio 2018, 57–91, Lecomte 2017. 12.

45 XII. Pius 1957/b, 225–248.

46 Browne 1962, 403–412.

47 Canobbio 2012, 21, Pius XII 1952, 26–33.

48 Galindo 2010, 9–30.

49 De Mey 2019, 133, 135, 137.

a Szentszék a béke előmozdítása érdekében hagyományosan alkalmazott (közvetítés, pápai megnyilatkozások és deklarációk, szentszéki diplomácia) egyre kevésbé eredményesek. XXIII. János béke filozófiáját a *Pacem in terris* kezdetű enciklikában foglalta össze.⁵⁰ Azokban az években amíg a szocialista blokkban a világi krisztushívók nagy árat fizettek hitük megvallásáért, addig a nyugati demokráciákban már katolikusok ezrei vettek részt a politikai döntéshozatalban.⁵¹ A katolikus közösségek felismerték, hogy nem lehet a világiak szakértelmét megkerülni.⁵² Az új fegyverrendszerek, a biztonsági kihívások már a teológián túlmutató kérdéseket vetettek fel. A *Pacem in terris* általános elveket fogalmaz meg a béke és az egyház küldetése kapcsán. A dokumentum mindenkinek szól, de különösen számít azokra a katolikusokra, akik közéleti szerepvállalásuk okán hatást tudnak gyakorolni a biztonságra.⁵³ John Murray az enciklika jelentőségét annak nyitottságában látta,⁵⁴ hiszen a béke művének építésében a pápa az egyház minden tagjára számított. A *Princeps pastorum* kezdetű enciklikából pedig kiderül, hogy a labilis régiók esetén a pápa még komolyabb szerepet szánt a világiaknak. Itt a pápa számos kérdéssel hozza összefüggésbe a világiak szerepét a társadalmi béke előmozdításában (PP 22, 28, 43, 45, 46, 49).⁵⁵ Az 1961-es *Mater et magistra* kezdetű enciklikában pedig sorra vette korának biztonsági kihívásait, és rámutatott a világi krisztushívók jelentőségére (ME 224–225, 233). Az enciklika a társadalmi kérdések kapcsán kijelenti, hogy „az Egyház a világiak segítő közreműködését kéri” (ME 255). A dokumentum általános felszólítása nyilván a béke előmozdítására is vonatkozik. Oswald von Nell-Breuning kijelenti, hogy a dokumentum már egyetemes és nemcsak regionális biztonsági szempontokat fogalmaz meg.⁵⁶ Hozzáteszi, hogy a pápát a második világháború tapasztalatai motiválták, hogy felismerje a békét globális szinten fenyegető veszélyeket.⁵⁷ A globális kihívásokra pedig az egyház szintjén is globális választ kell adni, amelynek első lépése a világiak nemzetközi mozgósítása.

A korszakos dokumentumok már annak bizonyítékai, hogy az egyház felfogásában, mind a világiak társadalmi szerepvállalása, mind a béke központi helyre került.⁵⁸ A két terület olyan markánsan épült be az egyház megnyilatkozásaiba, hogy ezek óhatatlanul kölcsönhatásba léptek egymással. Mindamellett, hogy megadták a kezdőlökést a világiaknak, még hiányzott a kivitelezés „know howja”, vagy ahogy J. A. Raftis mondja, még magának az egyháznak is tanulnia kellett, hogy az új szemléletet, hogyan valósítsa meg.⁵⁹ Továbbá még nem állt rendelkezésére az egyházi jogi keret, és még a világiaknak is időre volt szükségük, hogy elfogadják: új korszak kezdődik a hierarchia és a világi krisztushívók kapcsolatában.

50 XXIII. János 1963, 257–304, Kobler 1985, 55–74, Curran 2004, 17–34.

51 Erről átfogó képet ad Paths 2008, 1–28.

52 Kane 1999, 936. 56–72.

53 XXIII. János 1963, 297.

54 Murray 1963, 612–614.

55 XXIII. János 1959.

56 Von Nell-Breuning 1962, 98.

57 Von Nell-Breuning 1962, 100.

58 A béke különböző szempontjai: Dal Pane 1962, 405–507.

59 Raftis 1963, 19.

A II. Vatikáni Zsinat és hatása a világiak és a béke előmozdítása terén

Az igazi koncepcióváltást a II. Vatikáni Zsinat hozta el.⁶⁰ A zsinat dokumentumai, amelyek akár az egyház belső életével, akár a társadalmi kérdésekkel foglalkoznak, témaspecifikusan tárgyalják a világiak szerepét. Az Apostolicam Actuositatem kezdetű dekrétum pedig az egyház történelmében először csak a világi krisztushívőkkel foglalkozik. A világiak és a béke kérdése részleteiben nincs kidolgozva a zsinati dokumentumokban. Számos általános elv azonban igen. A zsinat szemlélete, mint-hogy az egyház nemcsak vertikálisan felépített hierarchikus szervezet, hanem a keresztségből és a bérmlásból adódóan egyenlő méltósággal rendelkező és egymással horizontálisan összekapcsolódó közösség (LG 7, 35), hatott a világiakat érintő minden kérdésre. Ez érezhető a Gaudium et spes kezdetű lelkipásztori zsinati konstitúcióból is (GS 77-82), amely „fölszólítással fordul a keresztényekhez, (...)”, hogy minden emberrel működjenek együtt igazságosságban és szeretetben a béke megszilárdításáért és a békéhez szükséges eszközök előteremtéséért”. Ebből már világos, hogy a béke előmozdításában az egyház minden tagjára számít.

Az Apostolicam Actuositatem kezdetű zsinati dokumentum a békeépítés vagy a válságkezelés kifejezéseket nem használja. Érint azonban olyan kérdéseket, amelyek a béke előmozdításához kapcsolódnak: Karitatív tevékenység, (AA 8) a szeretet művei, a szociális munka (AA 8), a közjó előmozdítása, a közügyekben való részvétel és a hivatalok viselése (AA 14), az irgalmasság és a szeretet cselekedeteit végző apostoli művek. (AA 19.) Az AA utal a béke előmozdításához kapcsolódó speciálisabb területekre is, mint a nemzetközi kapcsolatokra, amelyet „az apostolkodás mérhetetlen területének” tekint. (AA 14.) A Christus Dominus kezdetű dekrétum pedig a laikusoknak a szentszéki diplomáciában való szerepvállalása kapcsán kijelenti, hogy „a zsinati Atyák nagyon hasznosnak ítélik, hogy ezek a hivatalok jobban hallgassák meg azokat a világiakat, akiket erényük, szakértelmük vagy tapasztalatuk ajánl, hogy így ők is megkapják az őket megillető szerepet az Egyház ügyeinek intézésében.” (CD 14.) Ezenkívül a társulások (AA 21), apostoli művek (AA 22), az együttműködés nem katolikusokkal és nem keresztényekkel (AA 27). A zsinati dokumentumok műfaji sajátosságaik okán nem bocsátkoznak részletekbe, hanem a főbb irányvonalakat jelölik ki. A részletszabályok kidolgozása és az egyházi jogalkotás azonban már ezen elvek alapján történt.

Pápai megnyilatkozások a zsinat után és a világiak szerepe a béke előmozdításában

A zsinat után a pápák jelezték, hogy a világiakra minden területen számítanak. A béke előmozdítása időnként kifejezetten,⁶¹ más esetekben közvetve került említésre.⁶² VI. Pál elindította a béke világnapi üzeneteket, amelyek azóta is foglalatát adják a pápák éves béketervének. Ezek az üzenetek a katolikusok számára erkölcsi

60 Aumann 1988, 157–169, Neuner 1988, Kasper 1987, 579–593.

61 Elérhetőek: <https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/messages/peace.index.html>

62 VI. Pál 1976, 60.

kötelezettséget jelentenek. Időnként a világiak közvetlen megszólítást is kapnak, hogy mozdítsák elő a békét. A huszadik század második felében minden pápa tisztában volt a világiakban rejlő képességekkel, de ezt nem egyformán ültették át a gyakorlatba. A társadalmi viszonyok, a biztonsági helyzet, a kihívások gyorsan változtak, és a zsinat tanítását ezekhez kellett igazítani.

A legátfogóbb zsinat utáni dokumentum a II. János Pál pápa által kiadott Christifideles laici kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítás.⁶³ A laikusok magna chartájának tekintett dokumentum általánosságban beszél a laikusok szerepéről a béke előmozdításában. A bevezető külön pontot szentel az ellenségeskedés és a béke kérdésének, amelyet összekapcsol korunk biztonsági kihívásaival. Visszaul a zsinat határozatára, és kiemeli, hogy különbséget kell tenni aközött a tevékenység között, amelyet „a Krisztus-hívők egyénenként vagy közösségben, mint keresztény lelkiismeretű állampolgárok a maguk nevében cselekszenek, és aközött, amit lelkipásztoraikkal együtt az Egyház nevében”.⁶⁴

Ez a koncepció a Katolikus Egyház Társadalmi Tanításának a Kompendiumában is felismerhető. Külön alfejezetben tárgyalja a dokumentum az „Egyház hozzájárulását a békéhez”. (516-520.) Itt a kompendium csak röviden utal a világi krisztushívőkre. Később külön fejezetben mutatja be a világi krisztushívők felelősségét a politikai hatalom gyakorlásában (531), a tudományban és a kutatásban, a kultúrában, a társadalmi, a gazdasági és a politikai felelősségvállalásban (534). Ezek mind olyan területek, amelyek kapcsolódnak a béke előmozdításához.

XVI. Benedek idejében nem történt érdemi változás a világiak általános apostolkodása és a béke előmozdítása kapcsán. Inkább megerősítette, hogy a világi krisztushívők apostolkodása előmozdíthatja az emberi méltóságot, az irgalmas szeretetet, a szolidaritást és a közjót.⁶⁵ Több szinódus utáni apostoli buzdítása jelent meg, amelyek kifejezetten azokat a régiókat vizsgálták, ahol „túlságosan hosszú ideje tartanak a konfliktusok, a háborúk, az erőszak és a terrorizmus”, és ahol kulmináltan jelennek meg a biztonsági kihívások. Az Afrika-szinódus záró dokumentumában a fegyverkereskedelem, a multinacionális konszernek kizsákmányoló eljárásai, a bevándorlási rendelkezések okozta diszkrimináció, a menekültek bűnözőként történő kezelése, a szegények, az árvák, a kitiszítottak szolgálata, a béke és a kiengesztelődés előmozdítása, a szegénység felszámolása és a társadalmi igazságosság, az emberi jogok védelme, a vallások közti, különösen az iszlámmal és az afrikai tradicionális vallásokkal való párbeszéd kérdései kerültek elő.⁶⁶ Ezek a kérdések bekerültek az Africae Munus (AM) kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításba.⁶⁷ A pápa felismerte a világiakban rejlő lehetőségeket (AM 128–132). Szerepüket a válságkezelésben azonban csak a klerikusok és a szerzetesek után említi.⁶⁸ Ugyanez igaz az Ecclesia in Medio Oriente (EMO) kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításra is, amely ugyancsak

63 II. János Pál 1989, 393–521.

64 II. Vatikáni zsinat, Gaudium et Spes kezdetű pasztorális konstitúció az Egyházzól a mai világban 76.

65 XVI. Benedek 2010.

66 Agbonkhanmeghe 2011.

67 XVI. Benedek 2014.

68 XVI. Benedek 2011, n. 87. Agbonkhanmeghe 2011.

olyan régióval foglalkozik, ahol az egyház mindennapi tevékenysége nem függetlenedhet a biztonsági kihívásoktól.⁶⁹ A dokumentum felsorolja a soft-power alkalmazásának lehetőségét az egyház részéről (EMO 11-31). De az Africae Munus kezdetű apostoli buzdításához hasonlóan ebben a világiak szerepét csak a legvégén említi (EMO 51–54). Charles E. Curran azt a következtetést vonja le, hogy XVI. Benedek pápa hierarchikus egyházban gondolkodott, amelyben a világiak nehezebben voltak pozicionálhatóak.⁷⁰ Ez csak részben igaz. A pápa ugyanis felismerte a világiakban rejlő képességeket, és ezt a béketeremtésre is kivetítette.⁷¹ Jó példa erre a Deus caritas est kezdetű enciklikája, ahol kijelenti, hogy a „társadalom igazságos rendjéért végzett tevékenység igazában a hívó laikusok közvetlen feladata”.⁷² Az tény, hogy nem került sor olyan jogszabálmódosításokra, amelyek az erkölcsi tanítást segítették volna a gyakorlatba átültetni.⁷³

Ezért a jelenlegi pápa érdemei vitathatatlanok. Az erkölcsi buzdításon túl ugyanis jogszabálmódosításokat hajtott végre, és tényleges kinevezésekkel pozicionálta a világi krisztushívőket. A világiak köz- és politikai életben való apostolkodásának elmélete nála is megmaradt. Programbeszédjeként elhíresült Evangelii Gaudium kezdetű apostoli buzdításban⁷⁴ utal a világiakra (EG 102, 111–134).⁷⁵ Ez rövid utalás, de jelentős felismerése, hogy „a világiak felelőssége és tudatossága nem mindig jelenik meg, pedig a társadalmi, a politikai és a gazdasági életben számos lehetőségük lenne a katolikus üzenet továbbadására.”⁷⁶ René M. Micallef szerint a pápa a kötelezettség erejével lép fel a krisztushívők irányába.⁷⁷ Valóban nem áll arányban a zsinat utáni pápák által kiadott buzdítások száma és az elért eredmény, ami a világiak apostolkodását illeti. Az általános megnyilatkozások és jogszabályok azt az érzést kelthetik, hogy a világiak csak magányos hírnökei az egyház társadalmi tanításának.⁷⁸ Ez a csalódottságérzés eredményezhet az egyházban már nem elfogadható felvetéseket. A német és az osztrák egyház által indított színódális út egyes elemei is ilyenek. Témánk szempontjából ez csak annyiban említésre méltó, hogy a világiak szerepének helytelen teológiai megközelítése nemcsak elméleti nehézség, hanem képességvesztést is eredményez. A zsinat az egyház tanításának társadalmi átültetését akarta előmozdítani, hogy a laikusokat ott kapcsolta be az misszióba, ahol a leghitelesebbek. Ez igaz a béke előmozdítására is, amely olyan komplex ismeretet tételez fel, amellyel a klerikusok nem rendelkeznek. David O’Brien a világiak és a béke szerepével foglalkozó tanulmányában sajnálatosnak nevezi, hogy a békeépítésben a világiak stratégiai

69 XVI. Benedek 2012.

70 Curran 2014, 5. 1.

71 Pápasága előtt is foglalkozott a világiakkal: The Ratzinger Report 1985, Church, Ecumenism and Politics 1988, Salt of the Earth 1997, Truth and Tolerance: Christian Belief and World Religions 2004, The Dialectics of Secularization, On Reason and Religion 2006.

72 XVI. Benedek 2006, 217–279.

73 Cahill 2010, 291–319.

74 Ferenc pápa 2013, 1019–1137, Christiansen 2017, 203–220, Doyle 2017, 21–37.

75 Mahoney 2019, 647–653.

76 Werpewowski 2017, 125–143, Doyle 2017, 21–37.

77 Micallef 2015, 115.

78 Bosch 2012, 130.

szinten nem tudnak megjelenni. Az egyház így elveszíti azt az egyedülálló tudást, amellyel a világiak rendelkeznek.⁷⁹ Ferenc pápa több üzenetet is intézett a világiakhoz, megfogalmazva, hogy: „vállaljanak szerepet az élet, (...) az igazságosság, a béke, a szabadság védelmében, a népek és kultúrák közötti egészséges együttélés előmozdításában.”⁸⁰ A béke szolgálata nála az egyházat mozgató fő küldetés, amikor a „hit világossága az igazságosság, a jog és a béke konkrét szolgálatába szegődik”.⁸¹ Egyes szakpolitikai kérdéseket összefoglaló dokumentumai is hatottak a világiak békeküldetésére. A teremtésvédelmet tárgyaló *Laudato Si'* kezdetű enciklikának orientáló hatása volt a gazdaság, nemzetközijog, biodiverzitás, hulladékfeloldozás stb. területén dolgozó világi krisztushívőkre.⁸² A dokumentum a teremtésvédelmet összefüggésbe hozza a biztonsági kihívásokkal. A pápa a dokumentumot XXIII. János *Pacem in terris* kezdetű béke enciklikájával állítja párhuzamba.⁸³ Feladatot szab az egész egyháznak, hogy korunk biztonsági kihívásainak megoldásában vegyenek részt. Az enciklika kiadása után sorra indultak azok a laikus kezdeményezések, amelyek a teremtésvédelem és a kapcsolódó biztonsági kihívások megoldásán dolgoznak.⁸⁴ A béke előmozdítása szempontjából közvetlen hatást váltott ki a Fratelli tutti kezdetű enciklika.⁸⁵ Az enciklika csak a politikai szerepválalás kapcsán tesz megkülönböztetést a világiak tekintetében (FT 276). A dokumentum lényege azonban, hogy a pápa az egész közösség pozicionálására törekszik a vallásközi párbeszéd, az emberi jogok előmozdítása, az egészségügy, a nemzetközi politikai területén. Ezeken a területeken a világiak száma és szerepe meghatározó.

Következtetések

A világiak szerepe, illetve a béke előmozdítása folyamatosan artikulálódott, és vált az egyház tanításának elemévé. A II. Vatikáni Zsinat jelentős változást hozott. A zsinat pozicionálta az egyházat, hogy a béke előmozdítója legyen. A zsinat megfogalmazta a világiak apostolkodásával kapcsolatos szempontokat, amelyek a béke előmozdítására is átsugároztak. A béke munkálása összetett tevékenység. Az egyház esetében azonban a béke előmozdításának csak azok a formái jönnek számításba, amelyek nem járnak katonai erő alkalmazásával. Az egyes világi krisztushívők eltérő élethelyzetben vannak, de a békéltetésben kiemelkedő lehetősége van azoknak, akik a politikai, a gazdasági vagy az állam, illetve a katonai igazgatás területén dolgoznak.

79 O'Brien 2013.

80 Ferenc pápa a világiakhoz: Ne rejtőzködjetek, bátran és merészen teljesítsétek küldetéseket! 2023. július 3. Online: <https://www.magyarokurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-vilagiakhoz>
-ne-rejtőzködjetek-batran-es-mereszen-teljesitsetek-kuldeteseket A világi intézményekhez: Ti vagytok az egyház világi mivoltának a szíve! 2023. július 3. Online: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2023-02/papa-vilagiak-egyhazi-egyutt-kozos-kuldetes-karizma-egyuttjaras.html>

81 Ferenc pápa 2013.

82 Ferenc pápa 2015, 847–945.

83 De Gregorio 2016, 1–33, Keenan 2002, Keating, Keating, Jones 2011, 345–358, Mitchell 2015, 70–74, Lyon 2018, 121–122, Tucker, Grim 2016, 261–270.

84 Legismertebb a *Laudato Si'* mozgalom. <https://laudatosimovement.org/who-we-are/>

85 Ferenc pápa 2020, Genc 2021, 33–36, Sniegocki 2021, 23–32.

Egyesek úgy vélték, hogy bár a zsinat elismerően szól a laikusokról, de képességeik kihasználására nem került sor. Szerintük az egyház valójában nem ad kellő lehetőséget a világiaknak, hogy bekapcsolódjanak az egyház tevékenységébe. A világiak szerepét azonban nem lehet csak jogszabályokkal és dokumentumokkal visszaadni.⁸⁶ A zsinat és a pápai megnyilatkozások általános buzdítást adnak, hogy a világiak abban a közegben végezzék az apostoli munkát, ahol élnek és dolgoznak. Az valóban gond, hogy a felelős lelkipásztorok kevés hangsúlyt fektettek a világiak oktatására, amellyel segítenének, hogy ténylegesen hogyan vegyenek részt a béke előmozdításában.

Kiépültek a jogszabályi keretek is (hivatalviseléshez való jog, társulási jog stb.), amelyek segítik a világiak bekapcsolódását az egyház béke missziójába. Ebben a tanulmányban erre a kérdésre annak szerteágazó és erősen jogi aspektusa miatt nem tértem ki. Itt is érdemes utalni arra, hogy az egyház a jogrendszerében is tett lépéseket, mégha a kivitelezés nem is volt tökéletes.

A jelenlegi pápa számít a világiakra, de az ő elköteleződésüket is mélyíteni akarja. A világiakról szóló dokumentumai, az egyes kinevezések és az egyházi intézményekre vonatkozó új jogszabályai visszavezethetőek a zsinat tanítására. Ez fontos, mert jelenleg is zajlanak olyan folyamatok az egyházban, amelyek elszakadnak az egyházjogtól és a teológiai alapoktól. Nem számolnak azzal, hogy a világiak helytelen pozicionálása, nemcsak elméleti kérdés, hanem képességvesztést is eredményezhet. Ahelyett, hogy a világiak ott folytatnák az apostolkodást, ahol végzettségük és élethelyzetük okán a legtöbbet tudnának tenni a béke előmozdításáért, olyan szerepet kapnak, amelyhez sem képzettségük, sem tapasztalatuk nem teszi őket alkalmassá.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Agbonkhanmeghe Orobator E. (szerk.) 2011. Reconciliation, justice, and peace: the Second African Synod. Maryknoll: Orbis.
- Aumann, Jordan 1988. The Role of the Laity in the Church and in the World. *Angelicum*, 2 (65): 157–169.
- XV. Benedek 1918. Enc., *Quad iam diu. Acta Apostolicae Sedis*, 3. (10): 473–474.
- XV. Benedek 1931. Ex., *Ubi primum. Acta Apostolicae Sedis*, 8. (23): 285–312.
- XVI. Benedek 2006. Enc. *Deus Caritas est. Acta Apostolicae Sedis*, 3 (98): 217–279.
- XVI. Benedek 2012. Ex. Post. Syn. *Ecclesia in Medio Oriente*.
https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20120914_ecclesia-in-medio-oriente.html (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- XVI. Benedek: *Discurso ai partecipanti alla XXIV assemblea plenaria del Pontificio Consiglio Per I Laici*.
https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2010/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20100521_pc-laici.html (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- XVI. Benedek 2014. Ex. Post. Syn. *Africae munus*.
https://ec.cef.fr/wp-content/uploads/sites/2/2014/05/2011_11_19africae_munus.pdf
 (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- Bihlmayer, Karl, Hermann, Tüchle 1987. *Kirchengeschichte. Der Neuzeit und die neueste Zeit*. Paderborn: Wissenschaftliche Handbibliothek, eine Sammlung theologischer Lehrbücher.
- Browne, William 1962. The Missions and the Social Apostolate. *The Furrow*, 7 (13): 403–412.
- Cahill, Lisa Sowle 2010. *Caritas in Veritate: Benedict's Global Reorientation*.
Theological Studies, (71): 291–319.
<https://doi.org/10.1177/004056391007100202>

- Christiansen, Drew 2006. Catholic Peacemaking, 1991–2005. The Legacy of Pope John Paul II. *The Review of Faith & International Affairs*, 2 (4): 21–28.
<https://doi.org/10.1080/15570274.2006.9523246>
- Christiansen, Drew 2010. Metaphysics and Society: A Commentary on Caritas in Veritate. *Theological Studies*, 1 (71): 3–28.
<https://doi.org/10.1177/004056391007100102>
- Christiansen, Drew 2017. The Global Vision of Evangelii Gaudium Cultural Diversity as a Road to Peace. In Mannion Gerard (szerk.): *Pope Francis and the Future of Catholicism Evangelii Gaudium and the Papal Agenda*. 203–220. Cambridge: University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781316529621.012>
- Coriden, James 2007. Parish Pastoral Leaders: Canonical Structures and Practical Questions. *Jurist*, 2 (67): 461–484. <https://doi.org/10.1353/jur.2007.0021>
- Curran, Charles E. 2004. The Teaching and Methodology of Pacem in Terris. *Journal of Catholic Social Thought*, 1 (1): 17–34.
<https://doi.org/10.5840/jcatsoc2004113>
- Dalla Torre, Giuseppe 2008. La Caritas: Storia e natura giuridica. In Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. 265–284. Milano: Giuffrè Editore.
- Dal Pane, Luigi 1962. Riflessioni e pensieri sull'enciclica Mater et magistra. *Giornale degli Economisti e Annali di Economia*, 7/8 (21): 405–507.
- De Gregorio, Laura 2016. Laudato si': per un'ecologia autenticamente cristiana. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale*, (41): 1–33.
- Doyle, Dennis M. 2017. Pope Francis's New Vision for the Church as Expressed in Evangelii Gaudium. In Mannion, Gerard (szerk.): *Pope Francis and the Future of Catholicism Evangelii Gaudium and the Papal Agenda*. 21–37. Cambridge, University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781316529621.003>
- De Franco, Chiara 2020. Papal Diplomacy and the Rise of Pontifex. In Barbato, Mariano P (szerk.): *The Pope, the Public, and International Relations*. 25–43. New York: Palgrave.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-46107-2_2
- Di Maio Tiziano 2018. Alcide De Gasperi and Konrad Adenauer: A New Approach. In Kosicki, Piotr, Łukasiewicz, Sławomir (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. 57–91. New York: Palgrave.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-64087-7_3
- Engel-Janosi, Friedrich. The Roman Question in the First Years of Benedict XV. *The Catholic Historical Review*, 3 (40): 269–285.
- Follo, Francesco é. n. La diplomazia pontificia, cioè del Papa e con il Papa. Diplomazia di Stato e Diplomazia di Chiesa.
https://www.assau.org/IMG/pdf/la_diplomazia_pontificia_mons_francesco_follo.pdf
 (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- Ferenc pápa 2013. Ex. Ap., Evangelii gaudium. *Acta Apostolicae Sedis*, 12 (105): 1019–1137.
- Ferenc pápa 2020. Enc., Fratelli tutti.
https://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- Ferenc pápa a világiakhoz 2019. Ne rejtőzködjete, bátran és merészen teljesítetek küldetésetek! 2023. július 3. Online: <https://www.magyarokurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-vilagiakhoz-ne-rejtőzködjete-batran-es-meresen-teljesitetek-kuldetesetek> (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- Ferenc pápa a világi intézményekhez 2023. Ti vagytok az egyház világi mivoltának a szíve! 2023. július 3. Online: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2023-02/papa-vilagiak-egyhazi-egyutt-kozos-kuldetes-karizma-egyuttjaras.html>
- Ferenc pápa 2013. Enc., Lumen Fidei. *Acta Apostolicae Sedis*, 7 (105): 555–595.
- Ferenc pápa 2015. Enc. Laudato Si'. *Acta Apostolicae Sedis*, 9 (107): 847–945.
- Fischl Vilmos 2006. Egyházi karitatív szervezetek szerepe a válságkezelésben. *Kard és Toll*, 2 (2): 92–101.

- Flamini, Roland 2014. Peter and Caesar: Is Pope Francis Shifting The Vatican's Worldview? *World Affairs*, 2 (177): 25–33.
- Geary, Patrick J. 1994. Living with Conflicts in Stateless France: A Typology of Conflict Management Mechanisms, 1050–1200. In Geary Patrick J. (szerk.): *Living with the Dead in the Middle Ages*. 125–160. Cornell: University Press.
- Gisotti, Alessandro 2022. Pope Francis and the need for a more effective United Nations. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2022-04/pope-francis-united-nations-war-ukraine.html> (Letöltés ideje: 2023. 07. 21.)
- Grace, Séamus 1957. Pope Pius XII and the Lay Apostolate. *The Furrow*, 3 (8): 156–160.
- Györkös Attila 2000. Isten békéje és treuga Dei a 11. századi Franciaországban. *Aetas*, 3 (15): 62–75.
- Harnack von, Adolf 1902. *Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*. Leipzig: Academic.
- Hehir, Bryan J. 2012. Why Religion? Why Now? In Shah, Timothy Samuel, Stepan Alfred, Toft, Duffy Monica (szerk.): *Rethinking Religion and World Affairs*. 15–24. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199827978.003.0002>
- Hervada, Javier 1973. *Tres estudios sobre el uso del termino laico*. Pamplona: EUNSA.
- Hierold, Alfred E. 1987. Der deutsche Caritasverbandes und die Diözesancaritasverbände als Vereine von Gläubigen. In AA. VV. *Das consoziative Element in der Kirche*. 939–941. St. Ottilien: EOS Verlag.
- Horan, Daniel 2014. *The Franciscan Heart of Thomas Merton*. Notre Dame: Ava Maria Press.
- Hoose Adam L. 2010. Francis of Assisi's Way of Peace? His Conversion and Mission to Egypt. *The Catholic Historical Review*, 3 (96): 449–469. <https://doi.org/10.1353/cat.0.0838>
- Houlihan, Patrick J. 2012. Local Catholicism as Transnational War Experience: Everyday Religious Practice in Occupied Northern France, 1914–1918. *Central European History*, 2 (45): 233–267. <https://doi.org/10.1017/S0008938912000040>
- Ittekkot, Venugopalan, Milne, Eleanor 2015. Encyclical Letter “Laudato Si’”: A gentle but firm nudge from Pope Francis. *Environmental Development*, (11): 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2015.09.011>
- Jeffrey Ball 2016. Laudato si. *Journal of Corporate Citizenship*, 64 (6): 33–36. <https://doi.org/10.9774/GLEAF.4700.2016.de.00006>
- II. János Pál 1989: Ex. Ap. Christifideles laici. *Acta Apostolicae Sedis*, 4 (81): 393–521.
- Justenhoven, Heinz-Gerhard 2012. The Peace Ethics of Pope John Paul II. 313–345. In Justenhoven, Heinz-Gerhard A. Barbieri, William A. (szerk.): *From Just War to Modern Peace Ethics*. Berlin-Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110291926.313>
- Kasper, Walter 1987. Berufung und Sendung der Laien in Kirche und Welt. Geschichtliche und systematische Perspektiven. *Stimmen der Zeit*, (205): 579–593.
- Keating, Maryann O., Keating, Barry P., Jones, Jesse H. 2011. Benedict XVI as Social Realist in Caritas in Veritate. *Journal of Markets & Morality*, 2 (14): 345–358.
- Keenan, Marjorie 2002. *From Stockholm to Johannesburg: An Historical Overview of the Concern of the Holy See for the Environment 1972–2002*. Vatican City: Pontifical Council for Justice and Peace.
- Kobler John, F. 1985. The Influence of Pacem in Terris. In Uő (szerk.): *Vatican II and Phenomenology Reflections on the Life- World of the Church*. 55–74. Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers. https://doi.org/10.1007/978-94-010-9936-3_4
- Kuminetz Géza 2010. *A klerikusi életállapot Válogatott pasztorálteológiai és kánonjogi tanulmányok*. Budapest: Szent István Társulat.
- Laffitte, Jean 2008. Amore e giustizia nell'enciclica Deus Caritas est: prospettiva teologica. In Miñambres Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. 6–18. Milano: Giuffrè.
- Lecomte, Bernard 2017. The Popes and the European Integration. In *The Popes and Sixty Years of European Integration*. 9–14. Vatican City: L'Osservatore Romano.

- Lyon, Alynna J. 2018. Pope Francis as a Global Policy Entrepreneur: Moral Authority and Climate Change. In Lyon, Alynna J., Gustafson, Christine A., Christopher Manuel, Paul (szerk.): *Pope Francis as a Global Actor Where Politics and Theology Meet*. 121–122. Arlington: Palgrave. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-71377-9>
- Micallef René M. 2014. Tra Caino il vagabondo omicida e Caino il fondatore di città: Fraternità e immigrazione nel discorso politico di Papa Francesco. *Gregorianum*, 1 (96) 1–23.
- MacLean, Donald A. 1947. Pope Pius XII, Apostle of World Peace. *The American Journal of Economics and Sociology*, 2 (6): 261–268. <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1947.tb00666.x>
- Mahoney, Jack 2019. From Clericalism to Synodality. *The Furrow*, 12 (70): 647–653. <https://doi.org/10.17719/jjsr.2019.3752>
- Mitchell, Donald W. 2015. Catholic Theology of Creation Nature's Value and Relation to Humankind. *Claritas: Journal of Dialogue and Culture*, 2 (4): 70–74.
- Murray Courtney John 1963. Things Old and New in 'Pacem in Terris'. *America*, (107): 612–614.
- Mustafa, Genc 2021. Fratelli Tutti: An Interpretation of Dialogue and Friendship in Society: An Islamic Perspective. *The Journal of social encounters*, 1 (5): 33–36.
- Navarro, Luis 2012. La condizione giuridica del laico nella canonistica dal Concilio Vaticano II ad oggi. In Navarro, Luis, Puig, Fernando (szerk.): *Il fedele laico. Realtà e prospettive*. 35–66. Milano: Giuffrè Editore.
- Neuner, Peter 1988. *Der Laie und das Gottesvolk*. Frankfurt am Main, Verlag Knecht.
- Omar, Irfan, Duffy Michael 2015. *Peacemaking and the Challenge of Violence in World Religions*. Oxford: Wiley Blackwell.
- O'Brien, David 2013. Catholic Strategic Peacebuilding: The Unique Role of the Laity. <https://www.beyondintractability.org/reflection/obrien-catholic-strategic-peacebuilding> (Letöltés ideje: 2023.07.21.)
- Padányi, József 2005. A Magyar Honvédség részvétele a békefenntartásban. In Beszteri Béla: *Béketeremtés-békefenntartás*. ISBN: 9639558362
- Pasture, Patrick 2008. Catholic and Christian Democratic Views on Europe Before and After World War II. In Kosicki, Piotr H., Łukasiewicz Sławomir (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. 25–57. New York: MacMillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64087-7_2
- VI. Pál 1976. Ex. Ap., Evangelii nuntiandi. *Acta Apostolicae Sedis*, 1. (68): 5–76.
- XI. Pius 1930. Enc., Non abbiamo bisogno. *Acta Apostolicae Sedis*, 8 (23): 285–312.
- XI. Pius 1937. Enc., Mit Brennender Sorge. *Acta Apostolicae Sedis*, 5 (27): 145–167.
- XI. Pius 1938. Rádióüzenet. *Acta Apostolicae Sedis*, 2 (30): 309–311.
- XII. Pius 1939. Enc., Summi Pontificatus. *Acta Apostolicae Sedis*, 3 (31): 413–453.
- XII. Pius 1957. The World Congress for the Lay Apostolate. *Acta Apostolicae Sedis*, 7 (49): 937.
- XII. Pius 1957. Enc., Fidei donum. *Acta Apostolicae Sedis*, 2 (49): 225–248.
- Pollard, John P. 1999. *The Unknown Pope Benedict XV (1914–1922) and the Pursuit of Peace*. London: Cassell.
- Pollard, John P. 2015. Papal Diplomacy and The Great War. *New Blackfriars*, 1062 (96): 147–153. <https://doi.org/10.1111/nbfr.12114>
- Powell James 1983. Francesco d'Assisi e la Quinta Crociata. Una missione di pace. *Schede medievali*, (4): 68–77.
- Randolph, Daniel 1977. *The Franciscan Concept of Mission in the High Middle Ages*. Lexington, KY.
- Raftis J. A. 1963. Mater et Magistra: a Challenge to the Catholicity of the Church. *Relations Industrielles/Industrial Relations*, 1 (18): 17–34. <https://doi.org/10.7202/1021452ar>
- Ratzinger, Joseph 1958. Der theologische Ort des Laien, a review of Y. Congar's book, Der Laie, Entwurf einer Theologie des Laientums. *Wort und Wahrheit*, (13): 718–719.

- Ratzinger, Joseph, Vittorio Messori, 1985. *The Ratzinger Report: An Exclusive Interview on the State of the Church*. San Francisco, CA: Ignatius Press.
- Ratzinger, Joseph 1988. *Church, Ecumenism and Politics*. New York: Crossroad Pub. Co.
- Ratzinger, Joseph 1997. *Salt of the Earth*. San Francisco, CA: Ignatius Press.
- Ratzinger, Joseph, Henry Taylor 2004. *Truth and Tolerance: Christian Belief and World Religions*. San Francisco, CA.: Ignatius Press.
- Ratzinger, Joseph, Habermas, Jürgen 2006. *The Dialectics of Secularization, On Reason and Religion*. San Francisco, CA.: Ignatius Press.
- Reginald, Alva 2017. The Catholic Church's Perspective of Human Dignity as the Basis of Dialogue with the Secular World. *Stellenbosch Theological Journal*, 2 (1): 64–75.
- Renken, John Anthony 2014. Pope Francis and Participative Bodies in the Church: Canonical Reflections. *Studia canonica*, 1 (48): 203–233.
- Rumi, Giorgio 1989. Il Concilio Vaticano II E Il Sistema delle Relazioni Internazionali. In *Le deuxième Concile du Vatican (1959–1965)*. 745–754. Roma: École Française de Rome.
- Schroeder, Paul 1996. *The Transformation of European Politics 1763–1848*. Oxford: Oxford University Press.
- Sniegocki, John 2021. Pope Francis, Fratelli Tutti, the Death Penalty, and War. *The Journal of Social Encounters*, 1 (5): 23–32.
- Skinner Mary S. 2018. Lay Initiative in the Early Peace of God Movement. In Bird, Jessalynn (szerk.): *Papacy, Crusade, and Christian-Muslim Relations*. 21–45. Amsterdam: University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv513cfs.5>
- Spieker, Manfred, Palladino, David 2018. The Quiet Prophet: Benedict XVI and Catholic Social Teaching. *Thought and Culture*, 1 (21): 64–82. <https://doi.org/10.1353/log.2018.0003>
- Stassen Glen H 2003. The Unity, Realism, and Obligatoriness of Just Peacemaking Theory. *Journal of the Society of Christian Ethics*, 1 (23): 171–194. <https://doi.org/10.5840/jsce200323126>
- Taylor, Leonard Francis 2020. *Catholic Cosmopolitanism and Human Rights*. Cambridge: University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108626446>
- Thornton John F., Varenne, Susan B. 2007. *The Essential Pope Benedict XVI: His Essential Writings and Speeches*. San Francisco: HarperOne.
- Thürer, Daniel 2011. *Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Hague: Hague Academy of International Law. <https://doi.org/10.1163/9789047441458>
- Tucker, Mary Evelyn, Grim, John 2016. Four Commentaries on the Pope's Message on Climate Change and Income Inequality. *The Quarterly Review of Biology*, 3 (91): 261–270. <https://doi.org/10.1086/688095>
- Yoder, John Howard,- Stassen Glen, Nation Thiessen Mark, Hamsher Matt (szerk.) 2009. *The War of the Lamb: The Ethics of Nonviolence and Peacemaking*. Minneapolis: Brazos Press.
- Vallauri, Luigi Lombardi 1974. *Amicizia, carità, diritto*. Milano: Giuffrè.
- Verosta, Stephan 1972. The Holy See and International Organizations. *Worldview*, 15 (7): 31–33. <https://doi.org/10.1017/S008425590001425X>
- Ward James E. 1966. Leo XIII: „The Diplomat Pope”. *The Review of Politics*, 1 (28): 47–61. <https://doi.org/10.1017/S0034670500005933>

Szenes Zoltán[✦]

Látkép a katonagenerációk együttműködéséről¹

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.4.120

A 31. katonanemzedéki találkozó fontos mérföldkő a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségének (BEOSZ) életében. Ott voltam az elsón, a „zászlóbontásnál”, Balatonkenesén, hivatalból, mint hadtáp csoportfőnök, mert az üdülő akkor hozzánk tartozott. Emlékszem a találkozó emelkedett hangulatára, a lelkesedésre, a nagyratörő tervekre. Bár létrehozását 18 bajtársi egyesület kezdeményezte, a törekvés egybeesett a kormányzat és a HM politikai céljaival: depolitizálni a hadsereget, a pártpolitikai kapcsolatokat bajtársi együttműködés váltsa fel, a néphadseregi hagyományokat a magyar történelmi hazafiasságon alapuló katonai tradíciók kövessék. Azóta számos találkozón vettem részt, főleg a 2000-es évek elején, a HVK törzsigazgatójaként, majd aktív és nyugdíjas vezérkari főnökként, amikor szakmai előadásokat tartottam. Láttam az eredményeket, a fejlődést, a hullámvasút-szerű mozgásokat, hallottam a nehézségekről, az új kor új problémáiról.

A BEOSZ és a Magyar Hadtudományi Társaság, amelyet képviselek most, egyidősek, mindkét szervezet 1990-ben alakult. Az MHTT létrehozását – amelyet a Kiss Károly Hadtudományi Klub javasolt (decemberben ünnepeljük a 40 éves évfordulóját) – ugyanolyan lelkesedés kísérte, mint a BEOSZ-ét: leszakadunk a szovjet hadtudományról (amit most az orosz–ukrán háború miatt újra tanulmányoznunk kell), létrehozunk a nemzeti hadtudományt, összefogjuk mindazokat, akik a tudományos kutatás és ismeretterjesztés eszközeivel kívánják szolgálni a hazát. Anélkül, hogy részletesen ismerném a BEOSZ belső helyzetét, nyugodtan mondhatom, hogy hasonló mozgások jellemzők a mi társaságunkra is. Ennek oka egyszerű: itt élünk és működünk, azonos szférában dolgozunk, tevékenységünket ugyanazon tényezők

---

✦ Magyar Hadtudományi Társaság, elnök, egyetemi tanár –
Hungarian Association of Military Science, president, professor emeritus;
Email: mhht@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1686-2273>

1 Az írás a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége XXXI. Katonanemzedékek Találkozóján (Bálna Honvédelmi Központ, 2023. november 27.) elmondott beszéd szerkesztett változata.

határozzák meg! A generációk közötti együttműködés és szolidaritás segít átvészelni a nehézségeket, jó példát mutat a fiataloknak. A BEOSZ küldetésében 4. feladatként szerepel a „nemzedékek közötti szolidaritás” erősítése, ami folyamatos tevékenységet és odafigyelést igényel.

Azzal a tézisszerű megállapítással kezdem, hogy az együttműködés – az erőfeszítések és eredmények ellenére – messze nem olyan jó, mint amit 30 évvel ezelőtt gondoltunk, vártunk, reméltünk.

Bár Zrínyi Miklós, a magyar hadtudomány alapítója *A szigeti veszedelemben* azt tanította, hogy a történéseket *két idősíkban* kell vizsgálni, egyrészt magát a Szigetvár ostromát (ami 1566. augusztus–szeptemberben volt), másrészt *saját korát*, azokat a nemzetközi és hazai politikai viszonyokat, amelyben az eposzát írta.² Az elmúlt évtizedek áttekintésénél nehéz lesz az elhatárolás, nem is lehet bizonyos politikai utalások nélkül a generációs együttműködésről beszélni, hiszen az aktuális politika meghatározza Magyarországon a létviszonyokat. De nem szeretnék politizálni, „Honvédszakszervezet, oszolj” témákról beszélni, mert ez érintheti a BEOSZ érdekvédelmi és érdekképviseleti funkcióját is. Ezt meghagyom a szövetség vezetésének.

A változó sikerességű együttműködésnek számos oka lehet, én háromról – az értékválságról, a módszertani problémákról, a „jógyakorlat” közzétételének hiányosságairól – szeretnék szólni.

1. Értékválság

Igazából ma nem tudjuk, hogy melyek a legfontosabb követendő értékek, pedig az ethosz a tiszti/altiszti kar megkülönböztető jegye, melynek segítségével a katonák követik az erkölcsi szempontból ideális célokat és követelményeket. Az értékek meghatározása minden körülmények között fontos feladat, mert a katonák személyiségét értelmileg (nevelés, oktatás, kiképzés) és gyakorlatban (szolgálatban, a feladatellátás, a működés során) is formálni kell, hogy olyan erények alakuljanak ki, amelyek a viselkedésformát is meghatározzák nemcsak a háborúban, hanem válsághelyzetben és békében is. Ugyanakkor a katonai erények korról-korra változnak, megfogalmazásuk, aktualizálásuk a felsővezetés feladata és közös felelősségünk.

Ma azonban nem látjuk tisztán, hogy milyen értékeket kövessünk. A klasszikusok is más-más erényeket tartottak fontosnak:³ Szun Ce a bölcsességet, a szavahihetőséget, az emberséget, a bátorságot és a szigorúságot, Clausewitz az ítélőképességet és a határozottságot, Moltke a fegyelmet, a pontosságot, engedelmességet és a hűséget, Zrínyi a bátorság, az állhatatosság, az okosság, a felelősség, a hírnév, a becsület, a dicsőség s a lelkielőrelépést tartotta fontos értéknek. Már ekkor megjelent a haza védelmének, „az édes haza” (ahogyan Zrínyi írta) fontossága: „Vitézül védjétek a nemzetet!” – szólt a felszólítás és a fohász! Ma azt látjuk, hogy a haza védelme akár életem feláldozásával

2 R. Várkonyi Ágnes: Apák és fiúk. Nemzedékek és értékrendek a Zrínyi-családban (Ocevi is sinovi. Narastaji Vrijednosti sustavi u obitelji Zrinski) In Sándor Bene, Zoran Ladic, Gábor Hausner (urednici): *Susreti dviju kultura. Obitelji Zrinski u hrvatskoj is madarskoj povijesti*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2012. 317–352.

3 Boda Mihály: *A katonai erények. Hadtörténelmi példákkal szemléltetett katonai etikai elmélet*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 22–24.

is a legfőbb követelmény. Ez idén az augusztusi 20-kai tisztavatáson visszatérő elem volt az ünnepi beszédekben. Fel sem vetődik az a dilemma, amit Zrínyi is feszeget a *Szigeti veszedelemben*, amikor a várkapitány a fiának a hősi halál helyett az életben maradást jelölte meg követendő útnak. Ahogy Horatius is írta: „Édes és tisztességes a hazáért meghalni. Édesebb a hazáért élni.”⁴ A másik fontos, sokat hangoztatott követelmény, különösen 2010 után, a politikai lojalitás. A katonának a hazát, a nemzetet kell szolgálni, a kormánynak engedelmeskedni, de jogszabályi keretek között. Ennek fontosságát hangsúlyozta Mark Milley vezérezredes, amerikai vezérkari főnök idén szeptemberben a vezérkarfőnöki átadás-átvétel során. Az Egyesített Katonai Bizottság elnökének köztudottan sok konfliktusa volt az elnökkel, ezért emelte ki leköszönő beszédében, hogy a katonának az alkotmányt kell védeni minden külső és belső ellenség ellen. Idézem: „Mi nem esküszünk királyra vagy királynőre, zsarnokra vagy diktátorra. Nem esküszünk személyekre. Mi esküt teszünk az alkotmányra, esküt teszünk arra az eszmére, hogy hajlandóak vagyunk Amerika védelméért meghalni.”⁵

Ugyanakkor ezek a követelmények nem jelennek meg az MH Etikai Kódexében, amely a hazaszeretetet, a hűséget, a bátorságot, a tiszteletet, a becsületességet és a feyelmezettséget határozza meg fontos katonai erényként. Ezekért az értékekért viszont dolgozni és néha harcolni kell. Ebben meghatározó szerepe a parancsnoki állománynak van, amelynek a kódex egy oldalban sűrített követelményt ír le, amit tőlük a beosztottak, a katonák és a társadalom elvár. A témánk szempontjából fontos elvárás, hogy a parancsnok által irányított szervezet tagjai egységes, bajtársi értékekben gondolkodnak, a szervezeti célok megvalósításáért hatékonyan együttműködő közösséget alkossanak. A parancsnok beosztottjait megvédi a megalapozatlan támadásoktól, a sikert és kudarcot reálisan értékelve, munkatársaival együtt éli meg. A konfliktusok kezelésében határozottan, késedelem nélkül jár el, körültekintő és a szükséges mértékben tapintatos. És lehetne tovább idézni a HM 67/2003 (HK 18) Utasítással kiadott Etikai Kódex előírásait.⁶

Ezzel szemben az ideik – ahogyan a katonai közvélemény hívja – „listázás” során, e követelményekből a 8/2023 (HK 17) Korm. rendelet végrehajtása során szinte semmit nem láttunk, tapasztaltunk. A közösségi médiában megjelent információk, a személyes hírek alapján – tisztelet a kivételnek – hiányzott a kormányzati intézkedés bajtársias végrehajtása. Ezen az sem változtat, hogy a VKF is áldozata lett a létszámcsökkentésnek. Súlyos intézkedés, amely hosszú ideig nyomot hagy a generációk közötti együttműködésben. A „járadékos” mellett megjelent egy új kategória, a „honvédelmi szolgálati járadékos”, akinek már nem az lesz a viszonya a hadsereghez, a társadalmi munkához, közéletiséghez, mint a hagyományos nyugdíjasnak. Ezt a közösségi traumát még sokáig érezzük a jövőbeli működésünk során.

4 Idézet: Horatius: Édes és dicső meghalni a hazáért. (idezetabc.hu) (Letöltés ideje: 2023. november 25.)

5 Gen. Mark Milley delivers defence of democracy in farewell address. PBS News, Sep. 29, 2023. WATCH: Gen. Milley delivers defense of democracy in farewell address | PBS NewsHour (Letöltés ideje: 2023. november 25.)

6 67/2003. (HK 18.) HM Utasítás a Katonai Etikai Kódex közzétételéről, a Honvédségi Etikai Tanács létesítéséről és feladatairól. getpdf (jogtar.hu)

2. Módszertani nehézségek

A politikai, szervezeti és személyi változások, valamint a haderő belső problémái miatt kicsi az aktív állomány részéről az érdeklődés a működésünk, a tevékenységünk iránt, egyre inkább egyedül érezzük magunkat, a vezetés felelőssége és terhe is egyre súlyosabb. Csak példaként mondom, hogy tavaly Társaságunk július 5-én kapta meg a HM támogatást, és ha nem lett volna kutatási pályázatra elnyert pénzünk, akkor fel kellett volna függeszteni a működésünket. A továbbiakban egy kockázati, „legrosszabb forgatókönyv” tervezést végzünk, illetve számos területen megpróbálunk spórolni, hogy túléljük az év kezdeti időszakát.

Az igazi kérdés azonban az, hogyan tudjuk mi, társadalmi szervezetek, többségében nyugdíjasként „aktivizálni” az aktív állományt, ha a fiatalabb generáció saját problémáival küzd, nem tartja fontosnak (más a szocializációja) azt a munkát, amit mi végzünk, gyenge az aktivitás, kicsi a példamutatás. Nemrégén önálló elnökségi napirendben tárgyaltuk az MH-val történő együttműködést, ahol az MH-t képviselő elnökhelyettes „egyponos” érintkezést javasolt, a legmagasabb szolgálati előljárók külön megkeresését annak engedélyezésért, hogy az érdeklődő katonállomány napközben részt tudjon venni tudományos rendezvényeken. Bár a fő cél a „Mission Command”, a küldetés alapú vezetés, mindenki előljárói intézkedésre vár még olyan esetben is, amikor egyébként érdekli a téma, vagy fontos lenne a munkájához.

Ha nincs közös tevékenység, hogyan adjuk át a tapasztalatokat a fiatalabb generációnak? Megint eljutunk az értékek világához, amikor a közösség és az egyén is, belső normának tekinti az együttélést, az együttműködést, a közös élményt, a nehézségek és konfliktusok kezelésének területeit és módszereit, a változások kulturált befogadását. Hogy ez ne egy „Generációs háború” legyen, mint ahogyan ezt egy német filmsorozat ábrázolja, de főleg ne legyen generációk közötti küzdelem vagy érdektelenség.⁷ Az ilyen típusú értékmegőrzésnek vagy újjáteremtésnek fontos terepe lehet az, amit a Szövetség vagy nálunk a Társaság tud nyújtani. Meg kell becsülnünk mindazokat, akik a közösségért dolgoznak, meghatároznak egy adott korszakot, irányt mutatnak, hogy milyen értékeket vigyünk tovább, vagy helyezzünk el az értékek temetőjébe. A hangsúly természetesen itt az értékek továbbvitelén van.

A társaságunknál tudatosan törekszünk erre: fiatalokat vonunk be a munkába (gyakornok hallgatókat, diákokat, doktoranduszokat, oktatókat), törődünk az idősebbekkel (bevezettük a 70 + ötévenkénti születésnapra köszöntéseket), úgy alakítottuk át a szervezeti működést, hogy a vezetői garnitúra két ciklus (hat év) után cserélődjön. Nagy figyelmet fordítunk arra, hogy a társasági díjakat, elismeréseket a legméltóbbak kapják meg. Önerős közösségépítő szakmai programokat szervezünk (2023-ban szakmai kirándulást tettünk Bosznia-Hercegovinába, 2024-ben Szerbiát tervezzük), és figyelünk arra, hogy a fiatalok megfelelő lehetőségeket kapjanak. Mert csak így lehet esélyünk a jó értékek megőrzésére és érték közvetítésre a generációk között.

⁷ „Generation War” német második világháborús TV-sorozat (Unsere Mütter, unsere Väter) 2013. (Magyarul Mi anyáink, mi apáink címmel játszották) Mi anyáink, mi atyáink (TV Mini Series 2013) - IMDb (Letöltés ideje: 2023. november 25.)

Ez pedig nem könnyű feladat, mert ma a társaságban öt generáció él együtt: a veteránok / építők generációja, akik 1939 előtt születtek (nemrégén tartottuk a KKHK 40. évfordulóját,⁸ és gondoskodunk arról, hogy a legidősebb alapító tagoknak, akik már nem tudnak eljönni az ünnepségre, személyesen adjuk át a köszönet elismerést); a Baby Boom nemzedék, amihez én is tartozok, az X. generáció (1960–) és Y generáció (1980–), amelyek képviselői a társaság vezetésének többségét adják, és a Z generáció (1995–2010), a legfiatalabb tagok. Az ifjúság képviselői különösen jók a kommunikációs tevékenység segítésében, a szervezésben, a fiatalok (saját korosztály) bevonásában a társasági rendezvényekbe vagy az MTA legfiatalabb tagjáról, Kápolnai Pauer Istvánról (28 éves korában lett az akadémia levelező tagja) elnevezett ifjúsági klubba.

3. *Best Practice / Jógyakorlat hiánya*

A generációs együttműködésnek számtalan jó és rossz példája van, amit közkinccsé kellene tenni: a jó példákat népszerűsíteni, elterjeszteni, a rosszakat pedig megszüntetni és elfelejteni. Jó példaként említem a vezérkari főnökök rendszeres találkozáját: november közepén meghívott bennünket Böröndi Gábor vezérezredes az „Adaptive Hussars 2023” gyakorlatra,⁹ ahol megnéztük a PzH 2000 önjáró tüzérségi löveg rendszerbeállító lövészetét, illetve „első kézből” kaptunk információkat a komplex gyakorlatról. Vagy nagyon jól működnek a tisztikaszinók, bár azok zömében az aktív állományt fogják össze. Az elmúlt héten vettem részt a 31. katonaegészségügyi konferencián, amit a Magyar Katonai- Katasztrófa-orvostani Társaság (MKKOT) szervezett.¹⁰ Nagyon tetszett, hogy az új életműdíjasok laudációit a jelenleg hivatalban lévő utódok tartották. Vannak fegyvernemek (az egyik legjobb példa a győri légvédelmi rakétaezred), amelyek évente megrendezik a „nyílt napot”, ahová várják a fegyvernem képviselőit az egész országból. Nyilvánvalón számos ilyen jó példa van, amit mint „jógyakorlatot” össze kellene gyűjteni. De vannak rossz példák is. Hogy megint tábornoki példával kezdjem: az MH tábornoki klub rendezvényein 2005-től nem vehetnek részt nyugdíjas tábornokok. Gondok vannak a kegyeleti szertartás búcsúztatóival, hiányzik a katonai szervezetek történetének gondozása vagy az alakulatok és a nyugdíjas szervezetek közötti aktív kapcsolattartás. Különösen fáj az, hogy mennyire nem ismerik katonáink, bajtársaink még a közelmúltat sem. Y generációs vezérkari hallgatókat (alezredes, ezredes) tanítok, és mindig meglep, hogy milyen keveset tudnak a rendszerváltás utáni haderő-történetről, volt vezetőkről, fontosabb eseményekről. Ezen különféle bajtársi összefogások igyekeznek segíteni, mint például az Üllői úton 2023. szeptemberében felállított Emlékkő, amelyet a 110 éves katonai objektum és az otlélő szervezetek emlékének megőrzésére állítottak közösségi gyűjtés eredményeképpen.¹¹ A projekt vezetője, Buth Sándor ezredes most honvéd

8 *A Kiss Károly Hadtudományi Klub 40. éve.* (Összeállította és szerkesztette: Király László, Hausner Gábor.) Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság, 2023. ISBN: 978-615-5954-16-0.

9 Címke: Adaptive Hussars 2023 - Honvédelem (honvedelem.hu) (Letöltés ideje: 2023. november 18.)

10 2023. november 22-én a Társaság XXV. jubileumi tudományos konferenciája – Magyar Katonai-Katasztrófaorvostani Társaság (mkkot.hu) (Letöltés ideje: 2023. december 17.)

11 Emlékhely. Az Üllői úti katonai emlékhely (Memento 1998–2008) avatási ünnepsége. 2023. szeptember 15. Emlékhely (youtube.com) (Letöltés ideje: 2023. december 17.)

veterán házra gyűjt, Szolidaritás Katonáinkkal Mozgalmat alapított, tör be azokba a „résekbe”, amelyet a HM emlékeztőpolitika nem fed le, vagy a közösségi szervezetek gyengébben végeznek.

A helyzeten csak akkor lehet változtatni, ha a nemzedékek közötti együttműködés teljes revízió alá kerül. Ehhez „világítótoronyra” és – Zrínyi Miklós metaforájával – „halhatatlan cédrusra”¹² van szükség. Kell egy új vízió, hogy a mostani helyzetben hogyan működjenek a HM / MH „hátszágát” alkotó érdekvédelmi és civil szervezetek, milyen irányban változzon az értékrend, kellenek-e új katonai erények, vagy a történelem során kialakultak megfelelnek-e a jelenlegi helyzetnek. De szükség van a „cédrusra” is, amely jól példázza a különleges katonai ethoszt, az állandóságot, a minden romlandóságot nélkülöző évezredes folytonosságot.

---

12 R. Várkonyi Ágnes metaforája: i. m. 16.

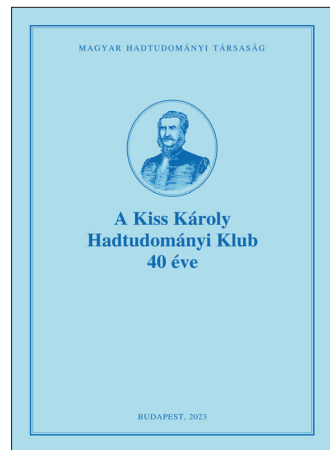
40 év a hadtudomány szolgálatában

A Kiss Károly Hadtudományi Klub jubileuma

A Magyar Hadtudományi Társaság (a továbbiakban: MHTT, Társaság) Kiss Károly Hadtudományi Klubja (a továbbiakban: KKHK) 2023. december 14-én ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját a Stefánia Palotában. A rendezvényre a „A küldetésorientált vezetés a szárazföldi haderőnemnél” című előadás után került sor, amit Hajnal István ezredes, az MH Szárazföldi Parancsnokság parancsnok-helyettese tartott.

Az MHTT elnöksége *A Kiss Károly Hadtudományi Klub 40 éve* címmel megjelentetett jubileumi kiadvánnyal köszöntötte a Klub alapító tagjait, a KKHK több évtizedes tudományos tevékenységét. A Klubot az alapítók Kiss Károly (1793–1866) honvéd ezredestől, hadtudós-ról és hadtörténészről, a Magyar Tudós Társaság (ma Magyar Tudományos Akadémia) első katona levelező tagjáról nevezték el. Kiss Károly nevéhez fűződik az első magyar nyelvű hadtudományi szótár elkészítése és az Egyetemes Magyar Enciklopédia katonai szócikkeinek megírása. Életről és munkásságáról néhai dr. Ács Tibor ezredes, hadtörténész *Tudós és katona* címmel írt könyvet, ő javasolta, hogy a Klub Kiss Károly nevét vegye fel.¹ Dr. Szenes Zoltán, a Társaság elnöke a jubileumi kiadvány bevezetőjében az alábbiakat fogalmazta meg:

„a 80-as évek elején megindult a magyar hadtudományi progresszív gondolkodás számára fórumot kereső »helyzETFelmérés« a hadtudomány művelésével foglalkozó szellemi elit körében. Köszöntöm mindazokat, akik akkor kezdeményezői voltak a Kiss Károly Hadtudományi Klub (KKHK) létrehozásának. Mint alapító tag, emlékszem, hogy a javaslat a HM-től és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiától jött, állandó székhelyünk pedig a Stefánia Palota Intarziás terme volt. Emlékezzünk az azóta elhunyt kezdeményező tudóstársainkra is, akik közül Szabó Miklós altábornagy (a klub létrehozásakor ezredes, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnokának társadalomtudományi helyettese [mai megfelelője: dékán]) a Magyar Tudományos Akadémia tagja lett.”² A rendezvény kezdetén egyperces kegyeletteljes felállással tisztelegtünk az elhunyt alapító tagok emléke előtt.

1 Ács Tibor: *Tudós és katona. Kiss Károly élete és hadtudományi munkássága (1793–1866)*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1982.

2 Király László, Hausner Gábor: *A Kiss Károly Hadtudományi Klub 40 éve*. Budapest: MHTT, 2023. 3.

Prof. dr. Szenes Zoltán, az MHTT elnöke

(Fotó: Fülöp Dóra)

A jubileumi kiadványt a Társaság elnöke, a Klub alapító tagja mutatta be. Elismerően szólt a Klub ismeretterjesztő tevékenységéről, a tudós kollégák hadtudomány szolgálatára kapcsán végzett munkájáról, szinte kiapadhatatlan alkotókedvéről, amellyel a ma ifjú hadtudósainak példaképként szolgálhatnak. Elmondta, hogy a 31 alapító tag a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiáról (ZMKA) és a Honvédelmi Minisztériumból (HM) került ki, akik 1983-ban határoztak a Klub létrehozásáról nem jogi személyként. A Klub a Stefánia Palotában kezdte meg működését az Országos Tudományos Tiszti Kaszinó mintájára, amely a Váci utcai Tiszti Klubban (ma a Magyar Bank Holding központi székháza) működött. A taglétszám gyorsan bővült, főleg a ZMKA oktatói karából és tudományos ösztöndíjasokból. A 40 éves Klub fejlődéstörténetét évtizedekkel lehet mérni. Az első évtized az 1980-as éveket ölelte fel, amikor a Klub az akkori Magyar Néphadsereg előtt álló feladatokkal foglalkozott. Az érdeklődés 1988-tól a biztonságpolitika, mint új diszciplína felé fordult. A Klub alapítói közül került ki az MHTT megalakulását előkészítő munkacsoport.

A második évtizedben a Klub az MHTT mellett, de önállóan, kettős tagsággal működött. Ebben az időszakban az országvédelem, a NATO békepartnerség és a NATO orientációs követelmények feldolgozása adott „muníciót” a tagságnak. 2005-től indult a fejlődéstörténet harmadik időszaka, amikor a Klub először a Biztonságpolitikai Szakosztály mellett, majd 2007-től beolvadva végezte tevékenységét. Így ebben az időben része volt minden olyan nagy programnak, amely akkor az egész Társaságot megmozgatta (Mindenki hadtudománya konferencia-sorozat, évfordulós rendezvények stb.). A negyedik időszak 2013-ban kezdődött, amikor a működési nehézségek miatt három szervezet (Biztonságpolitikai Szakosztály, Nemzetbiztonsági Szakosztály, Biztonságpolitikai Szakkollégium, az egyetemi hallgatók tudományos szerveződése) éves rotációval szervezte a programokat. Az NKE fejlődése, a megváltozott körülmények, a működési nehézségek miatt végül a Társaság elnöksége úgy határozott, hogy a Klubot és a Stefánia Palotában zajló Mindenki Hadtudománya fórumot összevonja, és 2020-tól összevont formában, Kiss Károly Hadtudományi

Kajári Ferenc altábornagy, VKF-helyettes

(Fotó: Fülöp Dóra)

Klub, Mindenki hadtudománya elnevezéssel működteti tovább. Köszönettel tartozunk a Klub elnökeinek: dr. Móricz Lajos (1983–1990), dr. Vasvári Vilmos (1990–2005), dr. Csery Péter (2007–2010), Czene Gréta (2010–2014), dr. Tálás Péter (2014–2017), dr. Nagy László (2014–2022), a Biztonságpolitikai Szakosztály akkori elnökeinek, akik egyben a Klub vezetését is ellátták és a jelenlegi elnöknek, dr. Hegedűs Henriknek. Végül a Társaság elnöke szólt a KKHK jövőbeni feladatairól is: ilyen a jó együttműködés fenntartása a Honvéd Kulturális Központtal, az érdeklődő kör bővítése és erősítése, az előadók és témák bővítése.

A kiadvány bemutatása után dr. Hegedűs Henrik klubelnök elismeréseket adott át az alapító tagoknak. Elmondta, hogy a 31 fős alapító tagságból 17-en elhunytak, többeket nem tudtak felkutatni, illetve a nehezen mozgó tagoknak (dr. Léka Gyula vezérőrnagy, dr. Várhegyi István ezredes, dr. Kocsis Bernát ezredes, dr. Kurucz István ezredes) személyesen juttatják el elismeréseket. Az alapító tagok és a Klub tevékenységét kiemelkedően támogatók közül az Elnökség EMLÉKLAP ÉRMÉVEL elismerést adományozott a jelenlévő Prof. dr. Szenes Zoltán vezérezredesnek, Prof. dr. Czékus János vezérőrnagynak, dr. Lajtós Béla alezredesnek, dr. Héjja István ezredesnek és Prof. dr. Nagy László ezredesnek.

A jubileumi esemény alkalmából a Társaság elnöksége az MHTT támogatása érdekében végzett kiemelkedő munkásságuk elismeréseképpen Emlékplapot érdmével adományozott Kajári Ferenc altábornagynak, a Honvéd Vezérkar Főnök helyettesének és Mudra József ezredesnek, a Magyar Honvédség vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár parancsnokának. Az elismeréseket Prof. dr. Szenes Zoltán vezérezredes, a Társaság elnöke adta át. Az ünnepi rendezvényt állófogadás zárta, ahol Kajári Ferenc altábornagy mondott pohárköszöntőt. A tudományos munkáért is felelős VKF-helyettes részletesen szólt a Magyar Honvédség tudományos-kutató tevékenységének megújításáról, az előljárái döntések elméleti, tudományos megalapozásának fontosságáról. Az eseményről a Kőbányai Centrum TV híradást készített,

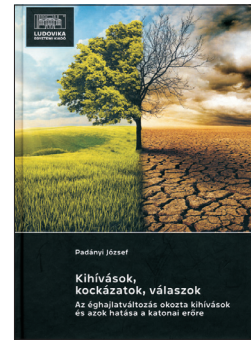
*A képen balról-jobbra:
Nagy László, Lajtos Béla, Héjja István, Czékus János, Szenes Zoltán, Hegedűs Henrik
(Fotó: Fülöp Dóra)*

amely megtekinthető a Társaság facebook oldalán (CENTRUM TV | Magyar Hadtudományi Társaság - Kiss Károly Hadtudományi Klub (youtube.com), illetve honlapján (www.mhht.hu).

A Társaság elnöksége ezúton is köszönti a Klub szimpatizánsainak (250 fő), ezen belül a rendezvényeket rendszeresen látogató 50-80- fős „kemény magnak” a „*Mindenki Hadtudománya*” előadássorozat látogatását. Külön köszönet azoknak, akikkel együtt ünnepelhettünk. A továbbiakban is számítunk az állampolgárok érdeklődésére és javaslataikra az előadások témaköreit illetően.

Hegedűs Henrik

Padányi József: Kihívások, kockázatok, válaszok Az éghajlatváltozás okozta kihívások és azok hatása a katonai erőre

(Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 224 old. ISBN 978-963-531-813-1 nyomtatott)

2022 végén, a Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában jelent meg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzorának, a Katonai Műszaki Doktori Iskola vezetőjének, Padányi József vezérőrnagynak a klímaváltozás katonai erőre gyakorolt hatásáról írott monográfiája. Padányi József több évtizedes kutatásai igen széles palettát ölelnek fel a hadtudományok és a katonai műszaki tudományok köréből. Tudományos érdeklődése kiterjed a békeműveletek, a válság-reagáló műveletek, a katasztrófák elleni védekezés, a civil-katonai együttműködés, a műszaki támogatás, az éghajlatváltozás és biztonság, illetve hadirégészet egyes kérdéseire. Fontos szerepet játszik Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér életművének kutatásában, eszméinek, örökségének ápolásában, hadtudományi műveinek értelmezésében. A Zrínyi-kutatócsoport, utóbb a Ludovika-történeti Kutató Műhely vezetőjeként elévülhetetlen érdemeket szerzett Zrínyi-Újvár feltárásában és a Magy. kir. Ludovika történetének feldolgozásában.

Padányi professzor figyelme a 21. század első évtizedében fordult a klímaváltozás és a katonai biztonság, az éghajlat és a fegyveres erő összefüggései felé. Mostani művének előzményei között említhető a több mint egy évtizeddel ezelőtt megjelent *Az éghajlatváltozás hatása a biztonságra és a katonai erő alkalmazására* című kötetet,¹ amelyet társszerzőként jegyzett és az azóta készített számtalan elemző tanulmány, publikáció.² Jelen kötet ezeket szintetizálja, egységes, összefüggő narratívába.

A téma aktualitását talán senki számára nem kell bizonygatni, de e mostani monográfia kontextusa szempontjából érdemes felhívni a figyelmet az Észak-Atlanti Szerződés 2022-ben napvilágot látott stratégiai koncepciójára (*NATO Strategic Concept*), amelyben először kapott helyet a haderő környezettudatos formálásának, zöldítésének terve.

Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy miért éppen a katonák azok, akik annyit foglalkoznak az éghajlatváltozással? Ezt a szerző is felteszi az első rész 7. fejezetében, és meg is válaszolja. Három okát nevezi meg a témával kapcsolatos speciális katonai érdeklődésnek: az első

---

1 Padányi, József; Kohut, László; Koller, József; Lévay, Gábor (szerk.): *Az éghajlatváltozás hatása a biztonságra és a katonai erő alkalmazására*. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 2010.

2 Itt nincs tér a teljes felsorolásukra, csak a legutóbbi megjelenteket említjük: Padányi József: *Az éghajlatváltozás hatásai, mint a katonai erő előtt álló biztonsági kihívások*. *Hadtudomány*, 31 (2021/1): 31–43; Földi László, Padányi József: *Climate change as a challenge to the armed forces*. *Sodobni vojaski izzivi / Contemporary Military Challenges*, 24 (2022/4): 37–48

a védelmi szféra tervezési ciklusa, ami a beszerzések, képességek, a kiképzés területein szükségessé teszi akár a 18-20 éves előre gondolkodást, beleértve a várható környezeti és éghajlati változások és hatások prognosztizálását. A második, hogy a modern haderők rá vannak utalva a fosszilis energiahordozókra, az energiabiztonság a katonai tervezésben kiemelt figyelmet élvez. „Van még egy ok, amely fontossá teszi a katonák megszólalását ezen a téren. Ez pedig a hitelesség, amely segíthet abban is, hogy egyre többen kövessék ezt a szemléletet, a katonai vezetők véleményét” – szövezi le a fejezet végén Padányi József.

A mű első fejezete a természeti katasztrófák bekövetkezése és az éghajlatváltozás kapcsolatait taglalja igen alapos kimutatásokkal, ábrákkal és táblázatokkal alátámasztva megállapításait. Az elmúlt ötven év statisztikai adatainak elemzése tárja eléink a helyzet súlyosságát a Föld összes régiójában. A trendek ugyanazt mutatják Afrikában, Ázsiában, Dél-Amerikában, Észak- és Közép Amerikában, Délnyugat-Óceániában, és Európában, amit globálisan is: a természeti csapások száma évről évre nő. A fejezetből az is kiderül, hol okozzák ezek a szerencsétlenségek a Földön a legtöbb halálesetet és a legnagyobb gazdasági károkat. A szerző olyan kérdéseket tárgyal ebben a keretben, mint az éghajlatváltozás és az eltartási képesség, az eltartási képesség és a háborúk, a környezetromlás és a konfliktusok, valamint a terrorizmus, az éghajlatváltozás és az elvándorlás, a migráció kapcsolata. Ezek közül a Magyar Honvédség számára napjainkra különös aktualitást nyert például az a fejezetrész (1.5.3.2. *Éghajlatváltozás, elvándorlás és konfliktus Északnyugat-Afrikában*), amelyben a Csád-tó vízzel borított területének csökkenése és a terrorizmus, a Boko Haram terrorszervezet térségbeli térnyerése közötti összefüggést tárgyalja, látványos térképen ábrázolva a tó pusztulását (6. ábra: *A Csád-tó pusztulása 1963–2007 között*).

E fejezetből némileg kilóg, és talán inkább a következőben lenne a helye az időjárásnak a katonai műveletekre gyakorolt hatását bizonyító 1.5. alfejezet, ahol történelmi példák sora mutatja meg annak a mondásnak a tartalmát, miszerint a katona legjobb barátja az időjárás.

Padányi József a kötet második részében elemzi az éghajlatváltozásnak a katonai erőre gyakorolt hatásait, ott részletezi, hogy a globális felmelegedés, az üvegházhatás, az extrém meleg, a tengerszint emelkedése és a szélsőséges időjárás milyen károkat okoz a katonai eszközökben és létesítményekben, hogyan rontja a működési feltételeket. Ugyancsak fontos alfejezet szól az ivóvíz stratégiai tényezővé válásáról. Az ivóvíz szűkössége és a zavargások, konfliktusok és háborúk összefüggését olyan példák és térképek szemléltetik, mint a Krím-félsziget vízellátásában döntő szerepet játszó Észak-krími-csatorna birtoklásáért folyó küzdelem (14. ábra: *Az Észak-krími-csatorna*), amely egyik kiváltó oka lett az orosz–ukrán háborúnak, a vízforrások elosztásának problémája Izrael és a palesztinok között, amely a térségben zajló konfliktusok egyik fő kiváltója, avagy a Tibeti-fensík felbecsülhetetlen értékű vízkészletének jelentősége Kína vízellátásában (17. ábra).

Ez a rész foglalkozik az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kína, Kanada Ausztrália, Oroszország, Németország és Magyarország helyzetével, az adott országok éghajlatváltozáshoz való viszonyával, továbbá az alapvető biztonsági dokumentumok tartalmával is. A klímaváltozás okozta globális bizonytalanság és konfliktusok ugyanis egzisztenciális fenyegetést jelentenek a nemzetbiztonságra. A szerző sorra veszi a nagy nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, EU) témával kapcsolatos állásfoglalásait. Megtudhatjuk, hogyan hatnak az időjárási szélsőségek a pszichére, milyen a komfortos katonai ruházat, és hogy mi az a Zöld Laktanya Program.

A téma holisztikus megközelítése, a biztonság komplex rendszerként értelmezése, – amelynek egyik eleme a katonai erő – teszi érdekfeszítővé a kötetet, rendkívül tanulságossá pedig az éghajlatváltozás globális és regionális összefüggéseinek gazdagon dokumentált bemutatása. A szerző összegzése szerint valamennyi számba vett tényező egy irányba mutat: elengedhetetlenül szükséges a haderők adaptálódása a klímaváltozáshoz, strapabíró katonai létesítmények és megfelelően felkészített hadseregek létrehozása, a logisztikai ellátás szélsőséges időjárási körülmények közötti biztosítása és az éghajlattal kapcsolatos kérdések és feladatoknak a döntéshozatalba való beépítése.

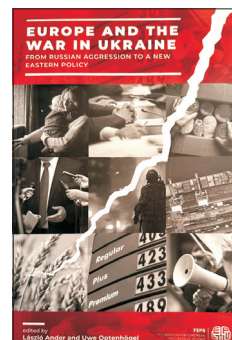
A munka azzal a nem titkolt szándékkal készült, hogy a hazánkban zajló Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program tervezői merítsenek az alapos kutatómunkával összegyűjtött információkból, döntéseiknél vegyék figyelembe a változó éghajlat okozta kihívásokat. Ezt elősegítendő kapott helyet a könyvben a számos informatív táblázat, színes ábra és térkép, valamint a felhasznált irodalom imponáló jegyzéke.

A hadtudomány és az éghajlatváltozás iránt érdeklődőknek mindenképpen javasolt ez a összefoglaló munka, de számos egyéb tudományterülethez is szorosan kapcsolódik, így méltán tart számot széles olvasóközönség figyelmére.

Őze Zoltán

László Andor, Uwe Optenhögel: Europe and The War in Ukraine: From Russian Aggression to a New Eastern Policy

(Foundation for European Progressive Studies, 2023. 312 old.
ISBN 978-1-913019-88-4 (pbk); ISBN 978-1-913019-89-1 (ePDF);
ISBN 978-1-913019-90-7 (ePUB)

Az egyik legnehezebb feladat lehet a biztonságpolitikai szakértők és általában véve a világ különböző kihívásaival, regionális konfliktusaival, háborúival foglalkozó szakemberek számára olyan könyvet írni, ami egyrészt jól szemlélteti az adott téma pillanatnyi aktualitásait, másrészt hosszú élettartammal, relevanciájának tartós megőrzésével tehető fel a polcra. Erre a feladatra vállalkozott az *Alapítvány az Európai Progresszív Tanulmányokért* (Foundation for European Progressive Studies, FEPS),¹ amelyet Andor László korábbi EU biztos vezet. A kutatóintézet azt a célt tűzte ki maga elé, hogy egy tanulmánykötet keretében, különböző európai perspektívákból megvizsgálja a 2022. február 24-e² óta tartó orosz–ukrán háború első évét. A kötet célja az is, hogy felhívja a figyelmet az Európai Unió keleti politikája megváltoztatásának szükségességére a háború kirobbanásának eredményeképpen. A háborúról és Európáról szóló, 2023 nyarán megjelent tanulmánykötetet Andor László és Uwe Optenhögel szerkesztették.

A könyv meghaladja a háromszáz oldal terjedelmet, borítójának alapszíneit vörös és fehér kombinációja adja, amely a FEPS logójának és weboldalának színeit tükrözi vissza. Erre az alapra került a borító elején kilenc darab fekete-fehér kép, amelyek első látásra a háborúra reflektáló, véletlenszerűen összeválogatott képeknek tűnnek a figyelemfelkeltés céljából. A könyv elolvasása alapján azonban megállapítható, hogy a képek mindegyike szoros összefüggésben áll a feldolgozott témákkal, a tartalom egyfajta képes megjelenítésére szolgál, előre

1 A FEPS egy főként az Európai Parlament által finanszírozott, 2008 óta működő agytröszt, mely feladatának az innovatív kutatások, szakpolitikai viták, előremutató párbeszéd, képzések ösztönzését tekinti. Elnöke 2017 óta Maria João Rodrigues, alelnöke Uwe Optenhögel, főtítkára Andor László. Elérhetőség: <https://fepe-europe.eu/>

2 A háború kezdeteként szokás emlegetni a Krím-félsziget 2014-es annektálását is, de a recenzió háborúnak az Oroszországi Föderáció 2022-ben indított nagyméretű invázióját tekinti, mint ahogyan teszi ezt a FEPS is.

vetíti, mivel találkozhat az olvasó, például az élelmiszerellátást érintő nehézségekkel, a kőolaj és a földgáz allokációját érintő kérdésekkel, az ukrán civil társadalom mindennapos küzdelmeivel vagy éppen a háborús kommunikáció jelentőségével, hatásaival.

Ami feltűnő lehet az utóbbi felsorolásból, hogy katonai aspektusok nem kerültek kiemelésre. A tanulmánykötet egyik nagy erőssége, hogy nem merül el a harcoló felek katonai tevékenységeiben, amelyeket egyébként is javarészt homály fed a háború ködében. Az Ukrajna megsegítésére szánt haditechnikai eszközök szállítása és a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos eszkaláció kérdésköre megjelenik ugyan a könyvben, a hangsúly mégis sokkal inkább a szélesebb értelemben vett biztonságra, a civil társadalmat érintő problémákra helyeződik, minden kérdéskör szigorú, európai nézőpontú vizsgálatával. A különböző perspektívákról összesen 25 szerző (köztük magyar, lett, lengyel, német stb.) gondolatait olvashatjuk 21 tanulmányon keresztül, melyek többnyire 10–15 oldal terjedelműek.

A tanulmányokat követő glosszárium vagy szójegyzék a könyvben található különböző mozaikszavak, rövidítések, szavak és fogalmak kibontott magyarzatait, egyes személyek hátterét, haditechnikai eszközök leírását tartalmazza, szinte önálló fejezetként segíti a téma könnyebb befogadását. Hasonló funkciót tölt be a glosszáriumot követő idővonal.

A könyvet kézbe venni olyan, mint beülni egy szakmai konferenciára, ahol az előadók 15 perces időkeretben kiemelik a szakterületük témája szempontjából legrelevánsabb, legfontosabb lényegi elemeit. Azonban a különböző témákat különféleképpen feldolgozó tanulmányok mindegyikéből kiemelhető egy-egy központi gondolat, kulcsmondat, amely segíti a témakör teljes kibontását.

A kötetben megtalálhatók a háború ideológiai hátterével, Vlagyimir Putyin orosz elnök feltelezhető gondolatmenetével és fenyegetettség percepcióival foglalkozó írások, de betekintést nyerhet az olvasó Lengyelország vagy a balti államok háborúval kapcsolatos politikájába is. Olvashatók gondolatok a finn és svéd NATO-csatlakozás előzményeiről és előrehaladásáról, az ukrán belső, illetve kifelé irányuló migrációs eseményeiről, Németország haderőfejlesztési dilemmájáról. A kötet tárgyalja az Oroszországi Föderációval szemben bevezetett szankciók hatásait, Kínával kapcsolatos kérdéseket, Ukrajnának nyújtott fegyverszállításokat, illetve a háború eszkalációjának lehetőségeit. A kötetben érdekes társadalmi és gazdasági statisztikai adatok és mutatók találhatóak, például, hogy a háború első évében csak az Ukrajna területén található infrastruktúra tekintetében 140 milliárd dollárnyi veszteség keletkezett, az egyéb környezeti hatások pedig további 40 milliárd dollárnyi kárt okoztak. Ezen felül legalább három különböző írás foglalkozik Ukrajna lehetséges jövőjével és a háború végével kapcsolatos rendezési lehetőségekkel, de találkozhat az olvasó az Északi Áramlat felrobbantásának körülményeivel és következményeinek rövid elemzésével is.

Az Előszóban Enrique Barón Crespo, az Európai Parlament egykori elnöke felhívja a figyelmet arra, hogy az Európai Unió nagy árat fizet azért, amiért elhanyagolta egy proaktív, keleti irányú közös politika kialakítását, különösen a védelmi képességek fejlesztésének tekintetében. Jack Thomson amerikai stratégiát tárgyaló írása azzal a gondolattal játszik el, hogy a jövőben az Egyesült Államoknak bevált eszköze lehet a közvetlen beavatkozások nélkül, pusztán erőforrások áramoltatása révén megvalósító intervenciók politika, amellyel érdemben tudja befolyásolni az érdekeltségeibe tartozó régiókat és országokat anélkül, hogy drága katonai erőt használna. Ezt a megközelítést felerősíti az Európai Unió stratégiai autonómiájára fókuszáló negyedik tanulmány is, mely a tagországok közötti belső feszültségek és a közös nevezőre jutás nehézségeit és következményeit taglalja uniós szempontból, mintegy „indokolja” az amerikai segítségnyújtás nélkülözhetetlenségét.

A könyvben igen erőteljesen jelenik meg a német politika sokoldalú értékelése, különösen a háború kitörését követő fordulat (*zeitenwende*) tárgyalása a védelmi költségvetés és a fegyverszállítások tekintetében. A kötet idézi Olaf Scholz német kancellár egyik igen híres nyilatkozatát, miszerint Németországnak (és egyben Európának) szüksége van „repülőgépekre, amelyek

repülnek, hajókra, amelyek úsznak, és katonákra, amelyek megfelelő felszereléssel rendelkeznek, hogy teljesíthessék küldetésüket”.

Megrendítő olvasni Yuliya Yurchenko tanulmányát az ukrán gazdasági és társadalmi károkról, az infrastruktúrát ért bombázásokról. Hasonlóképpen érdekes az ukrán társadalmat jellemző, a közös ukrán mentalitást, összetartozástudatot bemutató cikk Andriy Korniychuk tollából.

A kötet második felében olvashatunk még Lengyelország katonai képességeiről és Oroszországgal kapcsolatos mindenkori bizalmatlanságáról, hatalmas haditechnikai eszközparkjáról, amely például a harcokcsik számát tekintve több mint ami Németországnak, Franciaországnak és az Egyesült Királyságnak együttvéve van.

Napjaink fontos történelmi eseményeiről rendkívül nehéz hosszú távon polcálló biztonságpolitikai könyvet írni, mert az események gyorsan változnak. Például a BRICS országokról megírt cikk óta a közösség hat új taggal bővült (Argentína, Egyiptom, Etiópia, Irán, Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírségek), amely új perspektívákat nyithat a szervezet előtt. Hasonló a helyzet a kötetben található statisztikai adatok, védelmi beruházások egy részével is, melyek napjainkban már másképpen néznek ki. Ezt nem lehet felróni a szerzőknek, hiszen a könyv a háború első évének összefoglalása, európai tükre, amely értékelést kívánt.

Összességében a 21 tanulmányt, a glosszáriumot és az ukrainai háborút bemutató idővonalat is tartalmazó összefoglaló munka rendkívül magas színvonalat képvisel. A különböző európai (például balti, lengyel, svéd, német, magyar) nézőpontok megjelenítése egyedivé és olvasmányossá teszi az elkészült művet. A kötet érdekes lehet mindazoknak, akiket érdekel az orosz–ukrán háború, az európai politika és az események soknemzetiségű értékelése. Bár a kötethez csak megrendeléssel lehet hozzájutni, néhány példány a Nemzeti Közszerzői Egység könyvtárában elérhető.

Seprényi Patrik

Ágh Attila (szerk.): Polikrízis a multipoláris világrendszerben

(Budapest, Gondolat Kiadó, 2023. 312 old. ISBN 978-963-556-486-6)

A 'polikrízis', mint kifejezés, tűnhet úgy, hogy egy divatos megfogalmazása a világunkat egyidejűleg sújtó többféle és többirányú egymást generáló és erősítő válságok összességének. A fogalom azonban nem új keletű, két francia társadalomtudós alkotta meg még a kilencvenes években, az a jelenség pedig, amit kifejez, tulajdonképpen egyidős az emberi civilizációval. Mégis különös aktualitása van, hiszen a *Financial Times* az év szavának választotta 2023-ban.

Jelen könyv a Gondolat könyvkiadó Progress tanulmánykötetek sorozat legfrissebb megjelenése a *Változó világrend: A bizonytalanság kora a nemzetközi politikában* (2020), és *Az új világrend kialakulása – Az EU–USA–Kína hatalmi háromszögben* (2022) című kötetek után.

Ezt azért fontos megjegyezni, mivel a kötet olvasása rendkívül tanulságos az előző két könyv ismeretében. Az új kiadvány a 2023-as év fejleményeit tárgyalja, és a szerzők gondolatvilágának

aktualizálódása is követhető. A multipoláris világrendben a hatalmi pólusok alakulása a szemünk előtt zajlik. Az új rendszert a korábbi hegemon USA, a kihívója Kína, az EU és háborújának következményeként – a politikailag, gazdaságilag és elsősorban katonailag – marginalizálódó és regionális középhatalmi státuszba süllyedő Oroszország egymás közötti dinamikája alakítja. A geopolitikai megosztottság, a belső kihívásokkal küzdő Amerikai Egyesült Államok vezette Globális Észak, valamint Kína, a Globális Dél önjelölt vezetője, közötti törésvonal mentén polarizálja világunkat. Az Európai Unió elsősorban gazdasági súlyánál fogva tud 'Észak' oldalán a világpolitikai folyamatok formálójává lenni, annak ellenére, hogy önálló katonai erőt nem képes alkalmazni céljai érdekében. A multipoláris világrendben – amely Kína ambíciói, valamint az új hidegháborús logika szerint csak átmeneti állapot a következő két pólus létrejöttéig – az oldaválasztás a feltörekvő (regionális) hatalmak részéről még nem determinált. Ennek tükrében, az EU–USA–Kína geopolitikai 'szentháromság' mellett kifejezetten kellemes élmény és gondolatébresztő – a magyarországi a köztudatban viszonylag marginális – India, a feltörekvő hatalom geopolitikai ambícióinak és azok történelmi hátterének megismerése.

A könyv első két tanulmánya az euro-atlanti szövetségi rendszerek kihívásaival (NATO–EU) és az Európai Unió bővítési dilemmáival foglalkozik. Balázs Péter az Európai Unió lehetőségeit és korlátait tekinti át az Ukrajnát érő orosz agresszió fényében. Az unió bővülése a kelet-európai országok csatlakozásáig organikus volt, kiegyensúlyozottan érték- és érdekszemléletű. A volt szovjet béklyóból szabadult eltérő kulturális hátterű és még kiforratlan demokráciák csatlakozásával a mérleg az érdekközösség irányába billent. Viszont a pandémiás válságból való kilábalás új, uniós szinten közös eszközei, később az orosz agresszióra adott, addig példátlanul egységes válasz (Ukrajna támogatása, az Oroszország elleni egyhangú szankciók) már az értékközösség jelei. A szerző részletesen tárgyalja Magyarország külön-utasságának kockázatait az euro-atlanti szövetségi rendszerekben. Losoncz Miklós írása az Európai Unió további bővítésének lehetőségeiről logikailag visszacsatol az előző fejezetre. Ugyanis az Uniónak magának is meg kell érnie, alkalmassá kell válnia a további bővítésre. Az integráció mélyítése és bővítése egymást erősítő és egymást semmiképpen sem helyettesítő folyamatok. Az EU-nak magának is képesnek kell lennie változni, adekvát válaszokat adni a kihívásokra, mert e nélkül nem lehet erkölcsi alapja elvárásokat támasztania a csatlakozni szándékozó országok irányába érték-, jog- és társadalmi rendszerének harmonizálása területén. E gondolatok mentén tárgyalja az integráció horizontális bővítéséhez szükséges vertikális (szervezeti, intézményi) reformok lehetőségeit, a belső útkeresést, valamint a jelöltek helyzetét és további teendőit. Gyórfy Dóra fejezetében az ukrajnai inváziót a 'Nyugat' (Globális Észak) újjászületésének fontos impulzusaként deklarálja. A 2008-as globális válságot mind Oroszország, mind Kína a 'Nyugat' hanyatlásának egyik első jeleként értékelte, a brexit, a Trump jelenség, és a pandémia kezelése pedig meggyőzte a folyamat visszafordíthatatlanságáról. A 2014-es annexió igazán súlyos következmény nélkül zajlott Oroszországra nézve, ezért Putyin a fentiekből kiindulva játszott globális ellenfelei megosztottságára. Így lett e tévhit tragikus következménye a szomszédunkban zajló háború. Gyórfy szerint a szemben álló felek alábecsülték egymás puha hatalom (*soft power*) és éles hatalom (*sharp power*) képességeit. Azaz egyrészt a nyugati kultúra társadalomformáló hatásait, másrészt a dezinformáció, valamint az ellenséges társadalmi befolyásolás, bomlasztás képességét. Összefoglalásképpen hitet tesz a régi-új világrend mellett. Kusai Sándor értelmezése szerint 2023 őszére már az USA és Kína között zajló új hidegháború képében csúcsondik a korábbi világrend felbomlása és az új világrend születésének folyamata. Kína szempontjából az új világrend alakítása elsősorban egzisztenciális kérdés, másodsorban a korábbi világrend intézményrendszerének diszfunkcionalitásának eredménye. Ugyanakkor a kihívónak még nincsenek válaszai, csak elképzelései, az új világrend alakulásával kapcsolatosan, további fejlődési igényéhez a jelenlegi világrend keretei már a gátakat jelentenek. Kína érdekei így párhuzamosak a Globális Dél (BRICS stb.) azon törekvéseivel, amelyekkel a vélt vagy valós gazdasági erejüknek megfelelő szerepét kérik a geopolitika színpadán. Ezáltal

Kína a Globális Dél – úgymond – erkölcsi (bár ingatag) támogatásával hívja ki korábbi egypólusú világrendet. Trembeczki Zsolt Indiát, mint a nagyhatalmi klub új tagját mutatja be a gyaratmi múltjából szabadult ország rövid történeti áttekintésével. Az „el nem kötelezett országok” mozgalmának egyik alapítóját nagyhatalmi ambíciója és gazdasági potenciáljának egyelőre éles kontrasztja, a hidegháborúhoz hasonló lavírozásra kényszeríti a régi felbomló és az új, még alakuló, világrend főszereplői között. A világ mára legnépesebb országának oldalváltása – a XX. század során szerzett történelmi tapasztalatai, valamint a napjainkban egyre nyilvánvalóbb demokrácia-deficitje okán – még nem egyértelmű. A kétpólusú világrend korából megmaradt reflexei miatt a szovjet örökségből eredő 'baráti' viszony Oroszországgal már nehezen tartható fent. Kínát, amellyel több fegyveres konfliktust, sőt vesztes háborút is viselt, és amellyel közös határai a mai napig rendezetlenek, nem tekintheti természetes szövetségeseinek. Annak ellenére sem, hogy több formális (bár érdemi belső tartalommal nem rendelkező) szövetségben is partnerei egymásnak. Az Amerikai Egyesült Államokkal szemben gyanakodva távolságtartó, annak újabb és újabb közeledési kísérletei és gazdasági gesztusai ellenére is. Ágh Attila záró tanulmánya adja a kötet európai szemléletű szerkezeti és tartalmi keretezését. A neves politológus írásában a polikrízisre mint lehetőségre tekint: a sorozatos megpróbáltatások lehetőségét adnak a korábban hosszan halogatott és felhalmozott rendszerszintű problémák megoldására, amelyben az Európai Unió innovatív, kreatív és vezető szerepet vállal. Az orosz – ukrán háború által tetőzött globális megrázkódtatás-sorozat (a pandémiát követő átfogó gazdasági, és a XXI. században már megkerülhetetlen klímaváltságra érkezve) elkerülhetlenné tette a korábbi hatalmi viszonyok újrendeződését. Ebben a geopolitikai szituációban egyfelől vizsgálja az EU-nak a korábbi domináns nagyhatalommal, az Egyesült Államokkal, és az új kihívóval, Kínával kialakított viszonyrendszerét, másfelől áttekinti Európa kezdeményező szerepét a multipoláris világrend polikrízisének megoldásában, amely új 'hegemónná' értékeli fel a közösséget a globális politikai térben.

A könyvben szereplő írások elsősorban az Európai Uniónak a globális geopolitikai térben betöltött szerepével és helyével foglalkoznak. Három tanulmányban számba veszik az új világrend alakulásából származó kihívásokat és az ezekre adható lehetséges válaszokat. Egy fejezet fókuszál a régi világrend antagonistájára, a Kínai Népköztársaságra váró megpróbáltatásokra az új világrend létrehozása során, és kitér a folyamat várható kockázataira is. Mindehhez kifejezetten illeszkedő és üdítő olvasmány India nagyhatalmi ambícióinak áttekintése. Hiányzik viszont a valamikor unipoláris Egyesült Államok politikájának fejezeti szintű elemzése, a Globális Déllal vívott hatalmi vetélkedés összefoglaló értékelése. Összességében a kötet szerkezetében egységes gyűjtemény, tartalmilag konzisztens eleme a tanulmánykötet-sorozatnak. Jó szívvel ajánljuk elolvasásra a könyvet mindazoknak, akiket érdekel a mai nagypolitika, a jövő konfliktusos formálódása.

Rebák Béla

HUNGARIAN MILITARY SCIENCE

Periodical of the Hungarian Association of Military Science, and of
the Committee on the Military Science of the Hungarian Academy of Sciences

Contents

SECURITY STUDIES

Balázs Mártonffy, Lilla Doucha

NATO against China? 3

MILITARY ART

Tamás Lesták

The Most Significant Technical Challenges
for the US Naval Forces at the South China Sea 13

Miklós Mihály Nagy

Oeuvre of Lajos Móricz 28

MILITARY HISTORY

Tibor Balla

The destruction of built heritage, fortresses and the environment
in the Italian battlefield of the First World War 42

SOCIAL SCIENCES

Mihály Boda

Protection of Creation and the Contemporary
Form of Just War Theory – the Revisionist Theory of Jeff McMahan 57

Frederick Omoyoma Odorige, Dóra Molnár

The negative security impacts of hate speech in Nigeria 73

Emese Belényesi, Péter Sasvári

Academic Progress in the Military
an Impact Analysis of Changes in International Journal Lists 86

Lóránd Ujházi

Reflections on the Role of Lay Christian Faithful in Promoting Peace 104

FORUM

Zoltán Szenes

Situation Report on the Cooperation between Generations in the Military 120

ASSOCIATION NEWS

Serving for Military Science for 40 Years. The jubilee
of the Kiss Károly Club of Military Science (*Henrik Hegedűs*) 126

REVIEW

József Padányi:

Challenges, Risks, Responses. The Challenges of Climate Change and their
Impact on Military Forces (*Zoltán Óze*) 130

László Andor, Uwe Optenhögel:

Europe and The War in Ukraine: From Russian Aggression
to a New Eastern Policy (*Patrik Seprényi*) 132

Attila Ágh (ed.):

Polycrisis in a multipolar world system (*Béla Rebák*) 134

Az MHTT Kiss Károly Hadtudományi Klub

MINDENKI HADTUDOMÁNYA

című előadás-sorozat 2024. első félévi programja

A Magyar Hadtudományi Társaság folytatja szabadegyetemi előadás-sorozatát.

A rendezvények minden alkalommal csütörtökönként 17 órakor kezdődnek

az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár

Honvéd Kulturális Központ Pódium bájrában.

(Budapest XIV., Stefánia út 34–36.)

A TERVEZETT ELŐADÁSOK

2024. február 8., 17 óra

Antal László dandártábornok, Bárány Zoltán ezredes:

**„Adaptive Hussars 2023” többnemzeti hadgyakorlat
főbb elemei és tapasztalatai**

2024. március 7., 17 óra

Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára (NKE HHK):

Magyarország 25 éve tagja a NATO-nak

2024. április 11., 17 óra

Dr. Kaiser Ferenc, egyetemi docens (NKE HHK):

A háborúk világa, világok háborúja

2024. május 9., 17 óra

Prof. Dr. Molnár Anna, tanszékvezető (NKE, HHK):

Magyarország 20 éve tagja az Európai Uniónak

2024. június 6., 17 óra

Dr. habil. Kollár Csaba, tudományos főmunkatárs (Óbudai Egyetem):

A mindennapok mesterséges intelligenciája